

MIGRACE A DEMOGRAFICKÉ VÝZVY

Sborník vybraných příspěvků z XLVI. konference
České demografické společnosti

Jindřichův Hradec, 26.–27. května 2016

Luděk Šídlo, Boris Burcin (eds.)

Praha, 2016

ČESKÁ
DEMOGRAFICKÁ
SPOLEČNOST

MIGRACE A DEMOGRAFICKÉ VÝZVY

Sborník vybraných příspěvků z XLVI. konference České demografické společnosti

Jindřichův Hradec, 26.–27. května 2016

Luděk Šídlo, Boris Burcin (eds.)

Tato publikace vznikla jako výstup z XLVI. konference České demografické společnosti na téma „Migrace a demografické výzvy“, která se konala v Jindřichově Hradci ve dnech 26.–27. května 2016 v prostorách Fakulty managementu Vysoké školy ekonomické v Praze. Webové stránky ke konferenci, které obsahují mj. příspěvky z konference s možností stažení ve formátu .pdf, jsou k dispozici na adrese: <https://sites.google.com/site/cdskonference2016/>.

Sborník obsahuje vybrané příspěvky účastníků konference. Za původnost a správnost jednotlivých příspěvků odpovídají jejich autoři. Obrázky použité u jednotlivých příspěvků nebyly redakčně upravovány. Příspěvky neprošly jazykovou korekturou.

Příspěvky prošly recenzním řízením.

Vydavatel

Vysoká škola ekonomická v Praze
Nakladatelství Oeconomica
nám. W. Churchilla 4
130 67 Praha 3
Česká republika

Nakladatelství Oeconomica neručí
za obsahovou a technickou kvalitu díla.
Za použité materiály a citace odpovídá autor.

www.czechdemography.cz

ISBN 978-80-245-2183-1

Obsah

Minulost a budoucnost migrace	4
Zdeněk Pavlík	
Aktuální masová migrace do Evropy	11
Jaroslav Macháček	
Možnosti analýzy demografického chování cizinců v ČR z běžné evidence a její výsledky	19
Terezie Štyglerová – Michaela Němečková	
Porovnání vnitřní a zahraniční migrace v jednotlivých krajích ČR v letech 1993–2014	31
Tomáš Fiala – Jitka Langhamrová	
Věková struktura cizinců v ČR	59
Jana Vrabcová	
Cizinci z třetích zemí – detailnější pohled na tuto skupinu cizinců v ČR	68
Jarmila Marešová	
Ekonomické aspekty pracovní migrace v ČR	74
Martina Šimková	
Dopravní nehodovost cizinců na území České republiky v roce 2015	84
Jana Fabiánová	
Analýza migračního chování regionů soudržnosti Česka	91
Ivan Šotkovský	
Imigrace do Evropské unie a výzvy pro demografické modelování	102
Ondřej Šimpach – Marie Pechrová	

MINULOST A BUDOUCNOST MIGRACE

Zdeněk Pavlík

Abstrakt:

Migrační procesy existují od počátku existence lidstva a mají různé důvody. Jsou to v nejstarších dobách migrace za potravou nebo v důsledku klimatických změn až k současným důvodům ekonomikám (např. pracovní uplatnění) nebo sociálním (např. bezpečnost v dobách válečných nebo občanských konfliktů). Důvody migrace v nejstarších dobách jsou shodné s migracemi předchůdců lidí nebo jiných populací. Migrace jsou v nejstarších dobách podmínkou přežití populací a později důležitým faktorem společenského rozvoje lidstva. Svým specifickým charakterem se odlišují migrace od ostatních procesů, jejichž objektem jsou lidé (např. proces úmrtnosti). Společnou mají pouze metodiku sledování (statistiku). Ta však zároveň umožňuje poznat jejich odlišný charakter. Demografické procesy jsou svou povahou bio-sociální, neboť se pohybují v biologicky vymezených hranicích (pohlaví, věk) a zároveň jsou podmíněny vrozeným pudem všem živočichům i rostlinám k rozmnožování. Migrace jsou čistě sociálním procesem, který je ovlivněn faktory vytěsňování z určitého prostoru nebo naopak přitahování do určitého prostoru. Existuje oficiální odhad, že přibližně 3% obyvatelstva země žije na jiném místě, než se narodili. Cílem tohoto příspěvku je všimnout si uvedených skutečností i jejich širších podmíněností.

Klíčová slova: význam a druhy migrace, kvantifikace, demogeografie

Význam migrací

Migrace jsou důležitý společenský proces, který má mnoho aspektů jak jsme to mohli vidět na bohatosti obsahu příspěvků na této konferenci. Zdaleka však nebyla vyčerpána celá problematika migrací. Přesto se domnívám, že zde chyběla diskuze dvou základních významů migrace pro společenský rozvoj a také upozornění na některé metodické otázky. Migrace probíhají na Zemi od začátku existence lidstva. Lidé jako většina savců žili v tlupách (stádech), jejichž velikost byla závislá na možnostech obživy. Osamocení jedinci měli velmi malou šanci na přežití v nepřátelské přírodě (vyloučení z populace bylo také největším trestem). Tyto populace nebyly početné v dobách, kdy se živilo sběrem a lovem, řádově se jednalo o desítky až stovky jedinců. Z biologického hlediska byla ovšem určitá četnost nezbytná, aby nedocházelo k degeneraci. Tomu do určité míry bránila i skutečnost, že jednotlivé populace se střetávaly a docházelo k různým formám jejich konfrontace (od nelítostného boje o zdroje obživy až ke kooperaci proti společnému nepříteli). Důsledkem bylo i míšení členů různých populací (méně početné populace žijící dlouhou dobu v izolaci byly vystaveny nebezpečí vymření v důsledku degenerace). Takové míšení ukazuje na první základní význam migrace, neboť zabezpečilo biologickou jednotu lidského poddruhu homo sapiens sapiens.

Význam migrace pro společenský rozvoj se nesnížil ani při přechodu na zemědělství v období neolitické revoluce. Zemědělci byli sice připoutáni k půdě, kterou obhospodařovali, ale zároveň vznikla trvalá sídla, kde se postupně rozšířila nová dělba práce a zároveň větší koncentrace lidí. I když v nejstarších dobách byl početní růst obyvatelstva relativně velmi pomalý, v dlouhodobém

průměru se jen málo lišila úroveň porodnosti a úmrtnosti, někdy nastala období, kdy se pocítoval jako příliš rychlý vzhledem k množství potravy nebo např. i klimatických změn. Můžeme na to usuzovat z různých zvyklostí, které měly nepochybně za cíl tento růst omezit. Jsou to různé tradice při uzavírání sňatků, iniciační rituály, zákazy sexuálních styků v některých ročních obdobích nebo odkládání narozených dětí, které nebyly do daného kolektivu z nějakého důvodu přijaty (např. v důsledku vrozené vady, ale někdy i pro předsudky spojené s narozením dítěte nebo jeho pohlavím). V pozdějších dobách při rozvoji měst se vedly diskuze o jejich optimální velikosti, což je z hlediska dnešního poznání zcela nepochopitelné (každé lidské sídlo je součástí systému osídlení a jen z tohoto hlediska můžeme posuzovat jeho optimální velikost). Známý antický filosof Platon se domníval, že optimální velikost sídla je 5 040 osob. Je-li tento počet překročen, měli by nadbyteční obyvatelé emigrovat. Toto číslo nijak neodůvodnil, je to však ukázka mytologického používání čísel (5 040 je totiž 7!). Je zajímavé, že podobný návrh nepodal T. Malthus v době tzv. přelidnění v Anglii. Jestliže v současné době nemáme spolehlivá data o migračních proudech, hypotézy o migracích v minulosti jsou pouze naše hypotézy, i když mají smysl, jsou to často pouhé pohádky (říkám jim stories). Čísla vůbec hrají v mytologii nejen antické důležité místo; známý antický matematik Pythagoras považoval čísla za základ existence světa).

Migrace nejsou předmětem demografie

Migrace se často zahrnuje do demografie, závisí však na tom, jak budeme demografii vymezovat. Věda zkoumající objektivní realitu se rozpadá na jednotlivé disciplíny podle předmětu, který zkoumá. V objektivní realitě můžeme oddělit objekt a předmět. Na našem příkladu demografie a geografie obyvatelstva jako součást sociální geografie mají stejný objekt zkoumání – jsou to lidské populace, mají však odlišný předmět. Pokud za předmět demografie považujeme reprodukci neboli přirozenou obnovu lidských populací, potom migrace není svou podstatou demografický jev. Oba základní demografické procesy jsou svou povahou bio-sociální (pohybují se v biologických hranicích a jsou významně ovlivňovány sociálními faktory); člověk se rodí jako kterýkoliv jiný savec a společenské znaky získává až po narození. Migrace je procesem čistě sociálním a patří do sociální geografie. Názory, že člověku je vrozena snaha migrovat, nesdílím. V demografii ovšem výsledky sledování migrace používáme při prognózách (při jejich odhadu do budoucnosti je to jeden z nejobtížnějších úkolů) a proto bych migrace označil za proces geodemografický nebo spíše demogeografický (lze ho studovat pouze v souvislosti s vývojem osídlení (což je předmětem studia geografie).

Procesy úmrtnosti a porodnosti jsou svou povahou inertní a proto relativně lépe odhadneme jejich budoucí vývoj. Známe také některé pravidelnosti, které se ukazují jako správné (např. teorii demografické revoluce). Migrační procesy jsou naopak velmi proměnlivé a těžko předvídatelné. Jestliže rozdělíme procesy na elementární a komplexní, pak demografické procesy (systémy) jsou elementární a geografické procesy (systémy) jsou komplexní. Při rozlišení těchto procesů nám pomáhá statistická metoda. Při studiu demografické reprodukce i migrací se používá statistické metody, což je pravděpodobně dalším důvodem, proč jsou migrace považovány za demografický jev.

Význam statistiky pro poznávání reality a otázky kvantifikace

Statistika vznikla zároveň s demografií a její zakladatel John Graunt může být považován za jejího spoluzakladatele (za zakladatele se považuje William Petty, který svou Politickou aritmetiku vydal až 14 let po Grauntově Pojednání o úmrtnosti v Londýně). Vznik statistické metody považují za druhý významný mezník ve vývoji kvantifikace srovnatelný s vynálezem čísla a postupně pak různých měr. Statistika se nezabývá jednotlivými jevy, ale vždy celými soubory, které v čase vytvářejí procesy a různé struktury. Je to metoda indukce, která v době svého vzniku byla hlavní metodou tehdejší přírodní filosofie.

Použití statistiky vyžaduje vymezení (definici) jednotky, což v demografii je dané, avšak v geografii musíme definovat nebo si přímo jednotky vytvořit. Co to je migrace neboli stěhování? Můžeme se stěhovat v rámci jedné obce (naoř. do sousedního domu). Jestliže stěhování vymezíme jako stěhování mezi obcemi (i zde může být vzdálenost pouze přes ulici, jestliže tvoří hranici mezi obcemi), v rámci kraje, země, kontinentu nebo mezi kontinenty. Hovoříme o vnitřní a zahraniční migraci. Také je nutno odlišit migranta od turisty, resp. cestovatele od migranta, důležitá je též doba, není-li jasné od začátku, že jde o trvalé přestěhování.

Vymezení jevu není jednoduché a musíme pro něj zvolit určitá kritéria. Především migrace znamená změnu obvyklého nebo trvalého pobytu a migrant se nachází na novém místě dříve než rok. Tím se odlišuje migrace např. od turistických cest nebo dojíždky do práce, což je také pohyb po území. Dále musí migrant překročit nějaké hranice, a to minimálně obce, kraje nebo regionu v rámci určitého státu, to odznačujeme jako migraci vnitřní nebo hranice státu a to pak označujeme za stěhování zahraniční nebo mezikontinentální. Je to samozřejmě velmi relativní, někdy stěhování mimo obec může znamenat migraci v rámci obce na malou vzdálenost, někdy naopak řádově migraci na desítky kilometrů v rámci jedné obce. Obdobně vnitřní migrace v rámci Česka je něco zcela jiného než vnitřní migrace v rámci USA nebo dokonce Ruské federace. Z hlediska územního může docházet k tomu, že se někdo nestěhuje, ale mění se hranice státu a tím je vlastně migrant. Data vycházejí většinou ze sčítání lidu a jsou to více nebo méně přesné odhady. Jelikož migrace zkoumáme statisticky jako proces (soubor jednotlivých přemístění) je definice samotného jevu migrace neobyčejně důležitá a není mu většinou věnována odpovídající pozornost. Často je to dané také tím, že používáme data zjištěná statistickými orgány a nikoliv data, která si zjišťujeme sami. Obtížná je též mezinárodní srovnatelnost, neboť v jednotlivých zemích existují různá vymezení migrace. Uváděné odhady o tom, že 3% světové populace žije na jiném místě, než se lidé narodili, nejsou také příliš přesné, pokud nevíme, jaká byla vymezení samotného jevu migrace,

Ještě poznámka ke kvantifikaci

Již jsem se zmínil o statistice jako o druhé kvantifikaci. Objektivní realita se skládá z různých kvalit, které jsou vzájemně nesrovnatelné. Co to je např. masová migrace? To je určitá kvalita s kvantitativním obsahem. Od jaké úrovně můžeme migraci považovat za masovou? Řada kvalit obsahuje i více či méně skrytý kvantitativní náboj. Vynalezení čísla a později míry byl velký skok v lidském poznávání. Trvalo to jistě celá tisíciletí, než člověk k číselnému vyjádření dospěl. Byl to druhý nejvázanější mezník v lidském poznání po postupném vytvoření a osvojení si jazyka a pojmů jako prostředku komunikace. Číslo se uplatnilo ve vědě i v mytologii. Již jsem se zmínil o Platonovi a Pythagorovi. Důležité je měření času (s Janem Werichem: od kdy do kdy a co za to) i vzdálenosti, nejen geografické ale např. i ekonomické nebo obecně společenské atd. Každá kvalita je jedinečná a má nekonečný počet znaků, které jsou její vnitřní vlastností. Kvantita je naopak vnějším výrazem

daného jevu nebo procesu a je to neobyčejné zjednodušení dané kvality, resp. číselné vyjádření vybraného aspektu dané kvality. Počet obyvatel Beninu, Bolívie, Burundi, Česka, Dominikánské republiky a Portugalska je přibližně stejný (okolo 10,4 mil. obyvatel). Je to sice velmi důležité zjištění, ale na druhé straně pokud nevíme z jiných zdrojů o tomto obyvatelstvu více, je to opravdu velmi málo. Vznik statistiky považuji za druhý významný mezník kvantifikace, neboť umožnil studium struktur reality a tím poznávání světového řádu.

Význam studia statistických struktur

Existují dvě základní statistické struktury jevů, unimodální symetrická vyjádřena Gaussovou křivkou s charakteristickým průměrem a krajně asymetrická, kde průměr má malý, resp. žádný význam. První struktura byla rozpracována statistiky a je základem teorie pravděpodobnosti, matematické statistiky a většiny testovacích metod, ověřujících např. homogenitu souboru. Krajně asymetrické struktury se nepřikládaly žádný význam v tom smyslu, že byla snaha všechny struktury převést (vyjádřit) pomocí upravené Gaussovy křivky. Statistika jako formální disciplína se uplatnila stejně jako před tím matematika ve většině předmětných disciplín. Belgický astronom, matematik a statistik Adolphe Quételet již v první polovině 19. století vyjádřil přesvědčení, že vývoj všech souborů reálných jednotek spěje k průměru a jestliže se to neprokáže, např. u souboru zemí podle počtu obyvatelstva, tak je to důsledkem jejich malé četnosti. Soubor zemí je však dostatečně četný, ale jedná se o jiný druh jednotek, než jsou lidé z hlediska svých biologických vlastností (jedná se o homogenní soubor jedinců stejného druhu). Naopak lidé z hlediska svých geografických vlastností (např. migranti podle vzdálenosti přestěhování) jsou souborem heterogenním, který je vyjádřen levostranně asymetrickým rozložením. Podobnou asymetrickou strukturu bude mít i systém osídlení, kde jako jednotky budou jednotlivá sídla. Zatím co homogenní soubory budou mít tendenci se k symetrickému rozložení vždy vracet (např. po dočasné opouštění symetrického rozložení v důsledku revolučních změn v demografickém chování), heterogenní soubory budou mít tendenci svou asymetrii dále zvyšovat.

Dva základní faktory ovlivňující migrace

Každý migrační pohyb je výsledkem dvou základních vlivů, kterými může být tlak různého druhu v místě pobytu (tzv. push faktor) nebo naopak přitažlivost jiného místa (tzv. pull faktor). Vždy při rozhodování o migraci působí v určité míře oba. Tyto faktory jsou velmi různé, např. v Česku v době registrace migrace bylo zjišťováno 7 různých důvodů ke stěhování. Mezi push faktory patří na prvním místě faktory ekonomické, nemožnost nebo obtíže při hledání obživy a uplatnění (např. nezaměstnanost). Na druhém místě jsou to faktory politické a bezpečnostní (sem patří od hrozby politické persekuce až k přímému vyhnání nebo důsledky občanské války apod.) Zejména při vnitrostátní migraci hrají úlohu faktory rodinné (odchod za manželem resp. manželkou; v individuálních případech se může jednat i o zahraniční migraci). Dále je možno uvést faktory ekologické, zdravotní, kulturní i jiné. Často se jedná o kombinaci různých vlivů.

Faktory přitahování jsou vlastně druhou stranou mince. Zase nejvýznamnější jsou faktory ekonomické, možnost zaměstnání nebo obecně ekonomické a sociální uplatnění (např. nalezení vhodného zaměstnání nebo možnost založení firmy). Důležité jsou i faktory politické, osobní bezpečnost a získání azylové ochrany. Podle článku 13 Všeobecné deklarace lidských práv přijatých Valným shromážděním OSN 10. prosince 1948, kterou Československo přijalo po roce 1989, má každý občan právo volně se pohybovat a svobodně si zvolit bydliště uvnitř určitého státu

(1) a opustit kteroukoliv zemi, i svou vlastní, a vrátit se do své země (2). Nikde se však nepraví, že každý stát musí migranta přijmout. Oba základní vlivy na rozhodování o migraci se dají vyjádřit kvantitativně (jejich intenzita např. pomocí bodování) a při rozhodování o migraci se pak mohou sčítat. Přístup k migrantům je dán též kulturní vyspělostí jednotlivých zemí i převládajícím náboženstvím nebo obecně ideologií, která může být k migrantům příznivá nebo naopak nepřátelská. Z minulosti přetrvává obava z cizinců, která je vysvětlitelná nebezpečím zavlečení nemoci, která je pro danou populaci nová a tedy proti ní nemají vypěstovanou imunitu.

Různé druhy migrace

Migrace může být buď individuální (uvádí se, že okolo 3 % světové populace žije v jiném státě, než se narodili, není však známo, jak si při výpočtu tohoto čísla poradili se změnami hranic států i jejich samotné existence v průběhu posledních několika dosud žijících generací) nebo masová (v důsledku přelidnění, nemožnosti uplatnění, katastrof, politického nebo náboženského útlaku, občanské války a ohrožení života apod.). Větší problémy mohou vyvolat zejména masové migrace ze závažných důvodů, kdy migranti utíkají v důsledku strachu o život. Tuto situaci řeší Ženevská konvence z roku 1951, která státy vyzývá k udělení azylu těmto imigrantům.

V současné době jsme svědky masové imigrace do Evropy, které jsou důsledkem občanské války v Sýrii a Iráku a teroristickým útokům v několika dalších zemích. V důsledku existence schengenského prostoru volného pohybu osob a zboží lze tuto migrační krizi (do Evropy přišlo v minulém roce okolo 1 mil. migrantů) řešit pouze dohodou všech evropských zemí o nutných opatřeních. Vyvolávání strachu z těchto imigrantů za účelem politických bodů (my vás před imigranty uchráníme) je politicky nezodpovědné. I Česká republika by se měla na přijetí určitého počtu těchto imigrantů připravit. V současné době má méně obyvatel než měla v roce 1930 v důsledku vysídlení Němců po druhé světové válce.

Současná situace bude vyřešena po ukončení bojů v této oblasti. Evropu však čeká v tomto století ještě nejméně jedna významná imigrace, která za určitých podmínek může nabýt také masového charakteru. Je to budoucí imigrace z Afriky, kde v současné době probíhá demografická revoluce s typicky vysokým početním růstem obyvatelstva. Dochází zde k časové disharmonii dvou základních procesů: populačního a ekonomického růstu. Této situaci je možno předejít pouze podstatnou podporou ekonomického rozvoje afrických zemí, a to dříve, než obyvatelé těchto zemí se dostanou na takovou úroveň, že začnou o emigraci uvažovat. Toto se asi nestane a tak v případě tamější politické nestability se můžeme připravit na další masovou imigraci do Evropy.

Migrace a globalizace, globální revoluce moderní doby

K významnějším migracím dochází až s nástupem novověku a intenzivnější globalizace. Globalizace jako taková probíhá již od začátku existence homo sapiens sapiens. Důkazem je zachování jednoty lidského poddruhu a vyhynutí všech ostatních poddruhů, o kterých máme dosud neúplné zprávy. Globální revoluce moderní doby však tuto globalizaci posunuje na vyšší úroveň. Součástí této globální revoluce (nebo jestliže se to někomu nelíbí tak modernizace) jsou revoluce ve všech procesech, které se dotýkají lidí. Je to industrializace a k ní revoluce v systému osídlení (urbanizace), vědecko-technická revoluce, revoluce v lékařských vědách, ve vzdělanosti a školství, v emancipaci žen, v sekularizaci, ve zvyšování životní úrovně, v šíření demokratizace a jsou to i revoluční změny v charakteru lidské reprodukce. Demografická revoluce jako

univerzální proces je důležitou součástí globální revoluce moderní doby, neboť definitivně řeší problém početního růstu světového obyvatelstva. V průběhu globální revoluce moderní doby dochází ke zvyšování dynamiky vývoje a také k různým krizím, které jsou v podstatě důsledkem časové disharmonie mezi jednotlivými částmi této globální revoluce. Např. rychlý populační růst může být příznivým impulsem celkového rozvoje, předpokládá však také zároveň vytvořená ekonomických a sociálních podmínek pro tento rozvoj, bez nichž může docházet ke krizím.

Možné přístupy při studiu migrace

K poznávání objektivní reality (a tedy i migrace jako důležitého demogeografického procesu) můžeme přistupovat dvojím způsobem. Můžeme si položit otázku, proč něco existuje a jaké jsou toho příčiny. Je to přístup ontologický, který se v ekonomii nazývá pozitivní. V podstatě jde o to, zkoumat a zjistit, co je příčinou různých druhů individuální, rodinné nebo masové migrace. Na reálné procesy se však můžeme dívat zároveň jako na chtěné a příznivé nebo naopak nechtěné a třeba zhoubné. Jsou v širším slova vyjádření našich zájmů. Je to přístup teleologický, který v ekonomii je nazýváme normativní. Karel Engliš jako právník navrhoval ještě pohled normologický cituji volně – jestliže ontologický pohled na realitu je zjištění toho, co existuje, teleologický co si přejeme, normologický co by mělo být (platit jako právní nebo morální normy). Je ovšem zřejmé, že normologický přístup je pouze druh přístupu teleologického, kdy účel dané normy je zpravidla tomu, kdo je jí vystaven (a měl by se podle ní řídit) skryt. I při studiu migrace bychom měli tyto přístupy odlišit a ne je směšovat, jak se to často děje. Migrace objektivně zkoumat je možno pouze ontologickým přístupem, teleologický přístup je vlastně vyjádření migrační politiky.

Závěry

Příspěvek se věnuje několika problémům migrace. Především jejímu významu v celkovém společenském rozvoji, ve kterém migrace hraje důležitou roli. Na základě porovnání předmětu migrace a demografie je vysloven názor, že migrace do demografie nepatří, neboť je to proces geografický (demogeografický), který má charakter komplexních geografických procesů a je ho nutné studovat společně se systémem osídlení. Při studiu migrace je důležitá statistická metoda, vyžaduje to však zároveň určení přesné jednotky migračního jevu, což není jednoduché na rozdíl např. od jevů demografických. Pozornost je věnována kvantifikaci, která představuje neobyčejné zjednodušení reality. Zároveň je vyzdvížen význam statistických struktur pro vystižení řádu v realitě. Jsou diskutovány různé typy migrací, oba základní faktory, které je podmiňují a zdůrazněn jejich společný vliv. Příspěvek se věnuje též postavení migrace v rámci globální revoluce moderní doby i ontologickému a teleologickému přístupu při jejich studiu.

Summary

The migration exists from the beginning of mankind. It has two main significances: it guarantees the biological unity of sub-species homo sapiens sapiens and it helps to overcome the overpopulation in a certain area. Two main groups of factors exist influencing migration: push and pull factors, both have to be present, although usually in different intensity. Various types of migration exist according to involved factors. Migration is a subject of demogeography, although in the demography migration data are used for calculation of demographic projections (with migration).

Kontakt:

Zdeněk Pavlík
Katedra demografie a geodemografie
Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy
Albertov 6, 128 43 Praha 2
pavlik@natur.cuni.cz

AKTUÁLNÍ MASOVÁ MIGRACE DO EVROPY

Jaroslav Macháček

Abstrakt:

Účelem příspěvku je poukázat na některé jevy příznačné pro současnou mezikontinentální migrační vlnu směřující do Evropy, jež doposud unikají pozornosti přiměřené jejich významu, stejně jako uspokojivému teoretickému výkladu – jak v demografii, tak i v dalších oborech, jež mají k příslušným problémům vztah. Posuzují se faktory, které ve zdrojových zemích působí na sklon populace k migraci, charakterizují se přínosy i problematické důsledky sledovaného typu migrace ve zdrojových i cílových zemích. Připomíná se neurčitost dnes velmi frekventovaného termínu „integrace migrantů“. Uvádí se výběr problémů, které zasluhují hlubší než dosavadní teoretické zpracování. Příspěvek není výsledkem příslušně zaměřeného výzkumného projektu ani podrobné analýzy specifických údajů. Jeho závěr, jež se opírá o zhodnocení vybraných migračních faktorů a dopadů podle stavu poznání, spočívá ve zdůraznění komparativních výhod výběrové individuální či v malých rozměrech probíhající migraci – z hlediska zdrojových i destinačních zemí a oblastí.

Klíčová slova: demografie, migrace, rozvojové země, trh práce, diaspora

Úvod

Současné migrační tlaky směřující do Evropy (převážně do západní části Evropské unie) představují nanejvýš aktuální předmět demografického zkoumání¹. Z tohoto zorného úhlu jsou pozoruhodné následující specifické okolnosti:

- a) Vzhledem k obecně uznávané závažnosti současného migračního dění je pozoruhodná neurčitost a značné rozpětí údajů o počtech imigrantů uvedeného původu i nevyjasněnost, pokud jde o podrobnější informace, na základě kterých by bylo možno tyto údaje zpřístupnit demografické analýze². Identita migrujících je často skryta, což brání věrohodnému zjištění země a oblasti původu, věku, profesní příslušnosti a dalších podstatných znaků, s výjimkou rozdělení na muže a ženy. Je zřejmé, že za daných podmínek je určení, zda konkrétní jedinec splňuje kritéria pro zařazení mezi oprávněné žadatele o poskytnutí mezinárodní ochrany

¹ V tomto textu je za „aktuální masovou migraci do Evropy považován objem populace mimoevropského původu, která se v období 2015–2016 přesunula do států Evropské unie za okolností poznamenaných významným zhoršováním bezpečnostních podmínek v některých zdrojových zemích a projevy ochoty přijímat migranty z těchto zemí i bez standardních formálních nároků, jež se objevily na straně řady zemí EU.

² Podle odhadů International Organization for Migration (IOM) se do Evropy v roce 2015 přesunulo 1,011 milionu migrantů po moři a 35 tis. po souši (IOM, 2016). (Poukazuje se však na blíže neurčené množství těch migrantů, kteří se pohybují po Evropě, aniž by byli registrováni.) Odhady imigrace do zemí EU provedené agenturou Frontex však pro rok 2015 odpovídají 1,800 mil. (včetně migrantů z Albánie a Kosova) (BBC, 2016). Pokud jde o způsob přesunu, podle prvního zdroje převažovala plavba z Turecka (případně další země) do Řecka (85 % celkového objemu), necelý zbytek plavba do Itálie, relativně zanedbatelný podíl připadá na plavbu do Španělska a na Kypr. V období 1. 1. 2016–31. 5. 2016 tvořil podíl imigrantů do Řecka (celkem přibližně 150 tis.) 75 %, do Itálie (celkem 47 tis.) 23 %. V průběhu první poloviny roku 2016 se předpokládalo, že z přibližně milionu imigrantů z roku 2015 bude za uprchlíky uznána zhruba polovina (Idnes.cz, 2016). UNHCR udává počet 1,62 milionu podaných žádostí o asyl (UNCHR, 2015), Eurostat 1,23 mil. (Eurostat, 2016). (Někteří migranti podali žádost vícekrát než jednou.)

(podle Úmluvy o právním postavení uprchlíků) nebo patří mezi běžné, více či méně dobrovolné migranty, nezřídka téměř nemožné.

- b) Jako vědní obor má demografie tendenci vytvářet si přirozený odstup od politických postojů, rozhodování a doktrín. V případě aktuální masové migrace do Evropy (dále MME) se však tento odstup značně zužuje. Dopady MME, jejíž dimenze závisejí velkou měrou na vůli politických činitelů, mohou totiž měnit demografické struktury a trendy natolik, že pozice založená pouze na pozorování a analýze přestává být, s ohledem na možnosti uplatnění oborových poznatků, postačující.
- c) Nová demografická i ostatní realita, která v určitých částech Evropy v důsledku MME vzniká, je předmětem rostoucí pozornosti i jiných oborů – sociologie, ekonomie, environmentalistiky a dalších – což vytváří příznivé podmínky pro víceoborovou součinnost, při jiných zkoumáních často neuspokojivou.
- d) Migrační procesy podobné povahy a rozsahu jako je MME lze pouze zčásti interpretovat prostřednictvím tradičních migračních teorií. Ekonomické souvislosti těchto procesů mají vztah k některým prvkům neoklasického konceptu výnosově motivovaného migračního chování. Obecně a stručně vyjádřeno, jde o územní rozdíly v úrovni příjmů, v dostupné spotřebě, v relaci mezi příjmy a náklady běžného života. I v jiných modelech (např. v teorii migračních systémů, teorii světových stran a dalších) se vyskytují argumenty a poznatky, jimiž lze určité jevy spojené s MME vysvětlovat. Avšak hlubší přizpůsobení teoretických konceptů měnící se realitě, přinášející i argumenty a hodnotící hlediska využitelná při jejím ovlivňování, je bezesporu aktuální. Smyslem textu níže je připomenout některé otázky, jimiž by se měla teorie zabývat a rovněž charakterizovat vybrané jevy a problémy, spojené s MME. Po metodologické stránce jde tedy o přístup explanační s heuristickými prvky.

Zdrojové země

Zaměří-li se pozornost obecně na zdrojové země, objeví se řada faktorů, které mohou vyvolávat nebo podporovat sklon tamní populace k emigraci. Váha některých z nich (např. chudoba či existence diaspor v cílových zemích) je podobná u většiny zemí podílejících se na MME, význam jiných faktorů závisí na specifických podmínkách v příslušné zemi. Jako prvotní vyvstává otázka, zda populační vývoj ve smyslu nárůstu počtu obyvatelstva a s ním spojených změn věkové struktury má přímý vliv na sklon k emigraci.

Setkáme se v tomto ohledu s protichůdnými názory. Již v minulosti se na jedné straně poukazovalo na relativní přelidněnost a její důsledky, zahrnující i emigrační tendence (např. Coale, Hoover, 1958) na straně druhé na postupný pokles celosvětově sledované fertility (až na současných zhruba 2,5 živě narozených na ženu v reprodukčním věku) i hrubé míry porodnosti (na přibližně 20 ‰ v dnešní době)³. Navíc téměř polovina světové populace žije v zemích, kde míra fertility klesla pod hodnotu 2,1 – představující zachovnou úroveň (UNFRA, 2014a). Při takto pojaté argumentaci se rovněž zdůrazňuje, že pokud bude očekávaný nárůst celkové světové populace (ze současných 7,3 mld. na 8,2 mld. v roce 2030 a 9,1 mld. v roce 2050 (UN, 2015) celosvětově provázen socioekonomickým rozvojem, příznačným pro současné hospodářsky

³ Absolutní roční přírůstek světové populace kulminoval v roce 1991 počtem 84,9 mil. obyvatel (v roce 2014 zhruba 76 mil. obyvatel). Procentní přírůstek byl nejvyšší již v roce 1962, kdy dosáhl 2,22 % ve vztahu k celkové světové populaci (v roce 2014 činil 1,04 %). Od doby dosažení maximálních hodnot oba parametry soustavně klesají (UN, 2015).

rozvinuté země, není důvod se obávat obtížně řešitelných problémů, které by vyvolalo zvýšení počtu obyvatel samo o sobě (Simon, 1981).

Otázka, v jaké míře růst populace jako takový posiluje sklon k emigraci, postrádá jednoznačnou teoretickou oporu. Porovnání populačního vývoje a migračního chování v emigračně zdrojových zemích naznačuje, že obecně tento dopad není významný. V případě konkrétních zemí či regionů se nicméně mohou vyskytnout okolnosti, které nejsou s tímto předpokladem ve shodě⁴. Přikláníme-li se ke stanovisku, že míra emigrace či sklon k ní nejsou v obvyklém rozměru celých států závislé na přirozeném přírůstku, nevylučujeme, že nárůst populace se zprostředkovaně projevuje ve vztahu k jiným faktorům či souvisí s problémy, které ovlivňují ekonomické a sociální prostředí v migračně zdrojových zemích a tak působí i na migrační chování (v první řadě relativní množství pracovních příležitostí a míra nezaměstnanosti). Hodnocení těchto faktorů a problémů je nad rámec příspěvku, uvedme však alespoň výčet nejdůležitějších z nich:

- nízká produktivita výrobních činitelů
- dluhová past
- nedostatečná kupní síla z hlediska možné expanze firem
- nízká přidaná hodnota ekonomických činností ve většině odvětví
- málo efektivní zahraniční obchod
- řadě zemí problematická veřejná správa
- kooperace domácích a zahraničních aktérů, která namísto prospěchu přináší zemi ztráty a vytváří problémy
- substandardní míra formální pracovní aktivity
- zabírání půdy (land grabbing)
- vysoký státní dluh
- nadprůměrná míra chudoby
- nedostatečně řešené environmentální problémy
- korupční zátěž v ekonomické i mimoekonomické sféře

Všechny uvedené problémy se v různé míře projevují, pokud jde o ekonomický a sociální vývoj v příslušných zemích a tudíž i o životní podmínky obyvatelstva, což se odráží – aktuálně i potencionálně – i na sklonu k emigraci.

Hodnocení přínosů, stejně jako problematických důsledků migrace mezinárodního rozměru je častým námětem odborných prací (Nijkamp, Poot, 2012). Tyto přínosy a důsledky jsou mnohostranné, jejich forma a intenzita závisejí značnou měrou na podmínkách v konkrétních zemích. Jejich obecně pojaté stručné hodnocení v následující textové části nemůže dostatečně postihnout složitost této tematiky.

⁴ Míra čisté migrace (MČM) v r. 2015 dosahovala nejvyšší záporné úrovně v Sýrii (-19,79), kde je zmíněnou okolností chronický vojenský konflikt. Enormní emigrace není ve významnější korelaci s předchozími přirozenými přírůstky či fertilitou, jejíž míra odpovídala v roce 2013 v této zemi hodnotě 2,6 (srov. hodnotu 2,5, představující celosvětovou průměrnou hodnotu). Jiná situace je v zemích Subsaharské Afriky, kde byla vysoce nadprůměrná záporná MČM provázena i vysokou hrubou mírou fertility (např. Kongo: -5,90/4,68; Somálsko: -8,49/5,99; Jižní Súdán: -4,29/5,31; Srov. oba ukazatele pro Moldavsko: -9,67/1,56; Albánii: -3,30/1,50 či Ukrajinu: -2,25/1,53 (CIA, 2015).

Soustředíme-li pozornost na pozitivní dopady emigrace ve zdrojových zemích⁵, naprosto nesporným a klíčovým přínosem jsou pro země s vysokou mírou emigrace remittance, které v posledních letech dosahují celosvětově objemu překračujícího 500 mld. USD (rok 2013), přičemž zhruba tři čtvrtiny této sumy směřují do zemí „Jihu“, tedy převážně rozvojových. Remittance, ať již rodinné či kolektivní, tvoří u některých zemí podstatnou část HDP⁶.

Jak se již zdůraznilo, váhu dalších možných přínosů možno odhadovat pro konkrétní země, protože ji často ovlivňují okolnosti specifické povahy. Pokud jde o snížení míry nezaměstnanosti, v profesní a kvalifikační struktuře emigračního proudu se mohou vyskytovat skupiny, které se v důsledku nízké kvalifikace a hlavně omezené nabídky pracovních příležitostí pro činnosti daného typu obtížně uplatňují na domácím trhu práce. Teoreticky možno uvažovat o „odlehčení“ na formálním i neformálním trhu práce i v rozpočtech rodin a příbuzenských společenství. Avšak v případě typického emigranta, očekávajícího v cílové zemi pracovní příležitosti, je potřebná určitá kvalifikace, profesní způsobilost a zkušenost. Odliv vzdělaných a kvalifikovaných pracovníků pochopitelně přínosem ve smyslu příznivé strukturální změny pracovního trhu není.

Zjevné a dlouhodobé negativní dopady ve zdrojových zemích jsou spojeny s jevem, který již byl připomenut výše a jímž je oslabování potenciálu kvalifikovaných a výkonných pracovních sil. Pravděpodobnost uplatnění v cílové zemi vyvolává disproporční výběrovou emigraci, podle hlediska úrovně vzdělání, předchozí praxe v zaměstnání, profesní způsobilosti a příznivého věku. I když proces, označovaný jako „odliv mozků“ (brain drain) probíhal již ve vzdálenější minulosti, MME nepochybně rozšiřuje jeho rozsah a prohlubuje jeho důsledky.

Lze očekávat, že vedle pracovníků kvalifikovaných pro náročné profese, představujících malý podíl, jde o množství emigrujících středně kvalifikovaných pracovních sil, které tvoří klíčovou pracovní složku pro nosná odvětví ekonomiky i pro důležité oblasti veřejného sektoru. Závažným specifickým důsledkem zmíněné výběrové migrace je také úbytek kvalifikovaných pracovních sil potřebných pro realizaci přímých zahraničních investic. Obecně možno vzhledem k MME předpokládat zhoršení poměru mezi pracovní a kapitálovou složkou ekonomických procesů ve zdrojových zemích. Představa, že technologicky vyspělý fyzický kapitál zde bude v dohledné době nahrazovat kvalifikované a profesně pokročilé pracovní síly by byla iluzorní.

Mezi problematiku důsledky MME pro zdrojové země, jež také zasluhují hlubší teoretické objasnění, patří častá prostorová separace členů rodin a příslušníků příbuzenstva, což se může nepříznivě projevit na jejich vztazích.

Cílové země

V cílových zemích se pozitivní důsledky obvykle spojují s ekonomickou sférou. Připomínají se možnosti komplementárních efektů na trhu práce, kdy imigranti využívají nabídky pracovních míst, neobsazovaných domácí populací, z důvodu jejího nezájmu či averze vůči příslušným pracovním činnostem. Poukazuje se na sklon domácí populace k prodlužování doby pracovní nečinnosti za účelem vyhledávání míst s požadovanou úrovní mzdy. Naproti tomu přístup, opírající se o známý Harris-Todarův model, vychází z tradičního neoklasického chápání migračních podnětů, vyvolaných vyššími příjmy v cílovém území, kdy imigrace zvyšuje konkurenčnost na trhu

⁵ Při bližším pozorování a vyhodnocení vycházejícím z podrobných údajů může dojít k podobnému efektu, jako u dnes často aplikované „SWOT analýzy“, v rámci které se silné stránky začínou jevit jako slabé a opačně.

⁶ Např. Tadžikistán 42, Nepál 29, Moldavsko 25 procent)

práce a v jejím důsledku i nezaměstnanost, na níž se podílí domácí populace a také imigranti (Harris, Todaro, 1970).

Následkem rostoucí nabídky práce a na straně migrantů ochoty reagovat na tuto nabídku, většinou spojenou s nižší než pro domácí pracovní poptávku obvyklou úrovní odměny, může ve smyslu tohoto modelu dojít i k významnému poklesu mezd. Takovýto vývoj chápou jako přínos konkrétní firmy, jinak jej však nazírají aktuální a potenciální zaměstnanci. Popsané dopady jsou však značně diferencované podle odvětví a oborů hospodářské činnosti. Jsou oblasti, kde se migranti mohou uplatnit bez předchozí odborné přípravy, v jiných sektorech však je tato příprava nezbytná a podmíněná soustavnou kooperací migranta.

Začlenění imigrantů do výdělečných činností někdy vyvolá představu o čistém přínosu, vyplývajícím z tohoto začlenění a spočívajícím ve zvýšení HDP a daňových odvodů. Při této představě se ignoruje fakt, že imigranti se stávají součástí přítomné populace a jsou v obdobné pozici jako obyvatelstvo domácí. Absolutní nárůst HDP tak nemůže vyloučit i jeho případný pokles při jeho přepočtu na obyvatele, zaměstnanou osobu či jednotku práce. Podobně sociální a další, s imigrací spojené rozpočtové výdaje mohou více než kompenzovat daňové přírůstky rozpočtu generované imigranty.

V současnosti pozorovaný přirozený úbytek obyvatelstva v evropských zemích – stěží lze odhadovat, zda bude dočasný, kolísající či časově neohraničený – implikující pokles počtu obyvatelstva v ekonomicky aktivním věku, se chápe jako okolnost, jež vyvolá pokles ekonomické výkonnosti či výrazné zpomalení hospodářského růstu. Podle řady ekonomů (Szirmai, 2015) bude již v blízké budoucnosti z hlediska využívání a vztahů produkčních faktorů dominantním trendem nahrazování práce technologicky vyspělým fyzickým kapitálem. Tento trend se bude prosazovat rychleji, než bude probíhat možný pokles obyvatelstva. Navzdory přirozenému úbytku populace bude tedy touto cestou docházet k růstu míry nezaměstnanosti u stávajícího obyvatelstva. Migrační přírůstky by při tomto vývoji nezaměstnanost zvyšovaly.

Problematickým dopadům MME v cílových zemích je věnována řada publikací a pojednání, jež se objevily v nedávné době⁷. S ohledem na předpokládaný rozsah příspěvku se omezíme na nejvýznamnější z nich. Nesporně mezi ně patří značná ekonomická zátěž, spojená se vstupem migrantů do destinačního prostředí. Vzniká nejen zajišťováním základních potřeb (strava, bydlení, hygiena atd.), ale zahrnuje rovněž transakční náklady různého typu⁸. Náklady, týkající se přípravy na zaměstnání budou velmi diferencované podle firem, odvětví, institucí, uskutečňujících tuto přípravu, ale také podle dříve dosažené kvalifikace, vzdělání a zkušeností migrantů. Se zřetelem k rozsahu MME bude jejich objem enormní.

Územní distribuce imigrantů se vyznačuje značnou nerovnoměrností. Navzdory opatřením, jež by ji měly mírnit, dochází k jejich koncentraci v okresech velkých měst. Vznikají „quasi-exteritoriální“ území, imigranty vnímané jako svého druhu součástí země jejich původu. Expanze diaspor je vedle vlastní migrace výsledkem působení vzorců reprodukčního chování, příznačných pro zdrojové země a z něho plynoucích přirozených přírůstků, vyšších než v případě domácí populace. Možno

⁷ Mimo jiné kupříkladu Janáčková et al.: Masová imigrace, záchrana nebo zkáza Evropy? Praha, Institut Václava Klause, 2016, ISBN: 978-80-7542-007-7

⁸ Například v ČR dosahovaly podle mediálního zpravodajství finanční prostředky přidělené neziskovým organizacím za účelem přijímání migrantů na začátku „migrační vlny“ v roce 2015, v době, kdy se na území ČR tato vlna ještě neprojevovala, řádově stovky milionů korun. Podobně nákladné je i vytváření nových pracovních míst v policejním sektoru v souvislosti s potenciální migrací. Ekonomiku zatěžují i různé partikulární zájmy vznikající ve vztahu k MME, které se neomezuji pouze na sféru „převaděčství“.

vyslovit hypotézu, že tempo růstu částí měst s převládající nebo významně zastoupenou imigrační populací je úměrné velikosti těchto okrsků.

Rozsáhlá imigrace, probíhající v relativně krátkém časovém úseku, větší či menší měrou proměňuje podmínky života domácí populace, v evropských poměrech především ve zmíněných městských aglomeracích. Nezanedbatelná část imigrantů se podstatně odlišuje od většinových společenství v Evropě, pokud jde o předchozí způsob života, hodnotové orientace, mentální dispozice a další hlediska, mezi která patří:

- vztahy mezi muži a ženami
- postoje populace v ekonomicky aktivním věku k ostatním věkovým skupinám
- míra náboženské tolerance a pozicí náboženství v myšlení lidí
- chápání pracovních procesů
- přístup k přírodě a životnímu prostředí
- kulturní orientace
- vztah k menšinám
- způsob, jak projevit nesouhlas či negativní postoj

Problém integrace

V rámci úvahy o těchto odlišnostech nelze pominout problém, jehož řešení je naléhavé v realitě a s ohledem na ni i v teorii. Tímto problémem je „integrace“. Tradiční koncept, založený na triádě „akomodace, adkulturace, asimilace“ má sice své teoretické pozadí, nepokrývá však všechny podstatné atributy soudobého pojetí integrace⁹. V tomto kontextu narážíme na otázku, zda a do jaké míry je integrace ve vztahu k MME dosažitelná a jaké jsou podstatné znaky úspěšné, dovršené integrace. Zásadní je v tomto ohledu rozpor „integrace vers. identita“. Má-li si imigrant alespoň částečně zachovat svoji původní identitu, nedosáhne plné integrace, protože jeho efektivní začlenění do většinového společenství fakticky vyžaduje rekonstrukci jeho osobnosti způsobem, jež původní identitu potlačí. Nelze se vyhnout otázce, jak se takovýto proces slučuje s filosofií lidských práv.

Pokud přizpůsobování skončí ve stadiu akomodace, imigrant si sice zachová podstatnou část své identity, o což se také zaslouží jeho spojení s diasporou, ale bude nadále patřit k menšinovému, „paralelnímu“ společenství. Z demografického i sociologického úhlu pohledu a z pozice teorie vyvstává otázka, jaký bude v konkrétní zemi mezní poměr mezi většinovou a menšinovou populací, jehož překročení by pro původní společenství znamenalo podstatnou změnu jejich životních podmínek¹⁰.

Formální odhady podílů migrantů, kteří jsou skutečnými uprchlíky před válečnými konflikty (v současnosti původem omezených na některé oblasti Sýrie, případně část území severního Iráku, ohrožovanou tzv. Islámským státem), v jejichž případě je v evropských poměrech

⁹ Koncept integrace patrně zahrnuje i některé prvky, připomínající instrumentarium sociální politiky z doby „socialismu“: Sociální inženýrství, zapojování do kolektivu, ale také mechanické přerozdělování finančních prostředků pro sociální i jiné účely.

¹⁰ Dlouhodobě se vyvíjející populace v národním či regionálním měřítku vytváří analogii vůči ekosystému, vyznačujícímu se stabilitou a dynamickou rovnováhou jako nezbytnou podmínkou jeho trvání. Významné změny vnitřního prostředí, způsobené vnějšími vlivy (u ekosystému kupříkladu invazí druhů neslučitelných s jejich podstatou) může vést ke kvalitativní přeměně systému v systém jiný (např. Michal, 1992).

samozřejmě humanitární pomoc s možností asyly, nejsou k dispozici. Zdroj využívané sdělovacími prostředky poskytují neformální odhady, z nichž lze usuzovat, že tyto podíly spadají do rozpětí 5 (makedonské a srbské zdroje) až 30 (německé zdroje) procent. U tohoto druhu imigrace se přirozeně uplatňují jiné než výše charakterizované principy. Neplatí pro ně ani zásada „hledej a následně se rozhodni migrovat“ (search then move), která se často připomíná.

Závěrem

Pro oboustranně efektivní migraci – z hlediska zdrojové i cílové země – je důležitý „princip příležitosti“, kdy je potenciální migrant motivován možnostmi, znamenajícími lepší profesní uplatnění (většinou spojené s vyšším výdělkem), kvalitnější studium či využití specifických dovedností a znalostí (v profesi, ale také ve sportu, v umění apod.). Jak pro migranta, tak i pro většinové společenství je takto motivovaná imigrace přínosem a zároveň implikuje přirozenou a vědomou snahu o „integraci“, bez které by smysl migrace nebylo možné naplnit¹¹.

Se zřetelem k jeho výše zdůvodněnému pojetí příspěvek postrádá kulminaci v podobě prezentace nových poznatků, získávaných obvyklou analytickou cestou. Protože však poukazuje na určitý deficit na straně teorie ve vztahu k rychle se měnící realitě a empirii – v důsledku působení MME i dalších okolností – je účelné závěrem zmínit některé tematické oblasti, kde je tento dluh pocítován s nespornou naléhavostí: Mnohostranný dopad specifické imigrace na trh práce v cílové zemi či regionu; Dosažitelnost integrace imigrantů s ohledem na její podstatné atributy; Důsledky prostorové koncentrace diaspor v částech městských aglomerací.

Literatura

- BBC, 2016. Migrant crisis: Migration to Europe explained in seven charts. *BBC News*, 4.3.2016; [cit: 2016-09-14]. Dostupné z: <http://www.bbc.com/news/world-europe-34131911>.
- CIA (Central Intelligence Agency). 2016. The CIA World Factbook 2015. Washington: CIA.
- Coale, A. J., Hoover, M. H. 1958. *Population growth and economic development in low-income countries*. Princeton: Princeton University Press.
- Eurostat, 2016. *Migration and Migrant Population Statistics*. [cit: 2016-09-14]. Dostupné z: <http://ec.europa.eu/Eurostat/migration-and-citizenship-data>.
- Harris, J. R., Todaro, M. P. 1970. Migration, Unemployment and Development: A two-sector analysis. *American Economic Review*, 60(1): 126–142.
- Idnes.cz. 2016. Žádostí o asyl je v Evropě třikrát víc než uprchlíků, ukazují data Idnes.cz, 15.1.2016, [cit: 2016-09-14]. Dostupné z: <http://www.zpravy.idnes.cz>.
- IOM (International Organization for Migration), 2016. Migration Flows to Europe, [cit: 2016-09-14]. Dostupné z: <http://migration.iom.int/europe/>.
- Míchal, I. 1992. *Ekologická stabilita*. Praha: Veronica, 1992. ISBN: 80-85368-22-6
- Nijkamp, P., Poot, J. 2012. Migration impact assessment: a state of art. In *Migration Impact Assessment*. Cheltenham: Edward Elgar. ISBN: 978-0-85793-457-4.
- Simon, J. 1981. *World population growth*. Atlantic Monthly, August 1981.
- Szirmai, A. 2015. *Socio-economic development*. Cambridge: Cambridge University Press. ISBN: 978-1-107-04595-8.

¹¹ V literatuře se setkáváme s řadou přívlastků, které jsou blízké tomuto modelu migrace, např. „fitting“ či „managed“ migration.

UN (United Nations), 2015. World Population Prospects. New York: United Nations. ISBN: 978-92-1-151530-5.

UNFRA, 2014a. *Population dynamics in the post-2015 development agenda*. New York: UNFRA.

UNHCR, 2015. *Latest UNHCR Statistics News*, 18.12.2015. [cit: 2016-09-14]. Dostupné z: <http://www.unhcr.org>.

Summary

The paper deals with the issues related to the present immigration pressure taking place in Europe, in terms of demand to create their sufficient theoretical background. The factors responsible for enhancing inclination to emigrate in migration resource countries as well as the positive and questionable impacts of emigration in these countries and also immigration in destination areas have been examined. The concept “integration of migrants” has been discussed. Suggestions as to most desirable theoretical advancements have been made.

Kontakt

Jaroslav Macháček
Vysoká škola ekonomická v Praze
Nám. W. Churchilla, 130 67 Praha 3
machacek@kav.cas.cz

MOŽNOSTI ANALÝZY DEMOGRAFICKÉHO CHOVÁNÍ CIZINCŮ V ČR Z BĚŽNÉ EVIDENCE A JEJÍ VÝSLEDKY

Terezie Štyglerová – Michaela Němečková

Abstrakt:

Příspěvek seznamuje s datovou základnou o počtu a skladbě cizinců a o počtu demografických událostí cizinců, kterou má k dispozici ČSÚ, a předkládá výsledky analýzy reprodukčního chování cizinců z dostupných dat. Zaměřuje se především na plodnost, věnuje se ale i úmrtnosti a sňatečnosti. Demografické chování cizinců, resp. možnost jeho analýzy je hodnoceno z hlediska státního občanství a země narození.

Klíčová slova: cizinci, reprodukční chování, plodnost cizinců, Česká republika

Úvod

S rostoucím počtem cizinců v ČR stoupá potřeba a poptávka po detailnějších údajích o jejich demografickém chování. Úroveň reprodukčních procesů bývá u cizinců více či méně odlišná od většinové populace a kritérium cizího původu či příslušnosti je žádoucí uvažovat i při tvorbě populačních projekcí resp. jejich předpokladů. Je ale analýza reprodukčního chování cizinců v ČR možná vzhledem k dostupnosti patřičně podrobných, kompatibilních a kvalitních údajů?

Pro (z)hodnocení úrovně (alespoň některých) reprodukčních procesů cizinců pobývajících v ČR lze využít údaje zjištěné při sčítání lidu a údaje zjišťované a využívané pro každoroční demografickou statistiku. Výsledky sčítání mají výhodu o něco širší palety zjišťovaných charakteristik souvisejících se statutem „cizince“ – vedle státního občanství a země narození lze data třídit také například dle národnosti, tj. vlastního sebeurčení příslušnosti k určité skupině „cizinců“. Možnosti analýzy reprodukčních procesů z dat sčítání jsou však prakticky omezeny na plodnost, popř. na nepřímé hodnocení dalších demografických procesů na základě zjištěné struktury cizinců podle rodinného stavu. Limitujícím faktorem je i to, že jde o data k jednomu danému okamžiku a data primárně retrospektivního charakteru.

V datech z každoroční demografické statistiky České republiky lze uplatňovat pouze dva pohledy na „cizince“. Prvním je pohled na cizince jako na osobu, která nemá státní občanství ČR. Zde je však možné uvažovat pouze se stavem platným k datu zjišťování, resp. roku zjišťování, neboť nelze zohlednit případné nabytí státního občanství ČR. Proto je v příspěvku uplatňován i druhý pohled, kdy se za cizince považuje osoba, která se narodila v jiné zemi než ČR. Stát narození je charakteristika v čase neměnná.

Ve statistických hlášeních Českého statistického úřadu (ČSÚ) řady Obyv je státní občanství nositele události sledováno od roku 1995. Stát narození byl do demografických zjišťování o narozených a zemřelých přidán poprvé roku 2012 na základě v té době připravovaného nařízení Evropského parlamentu a Rady. Stav obyvatelstva však ČSÚ bilancuje pouze v úhrnu, resp. pouze

v rozlišení dle pohlaví a věku (a rodinného stavu). Data o počtech obyvatel-cizinců pro výpočet intenzitních ukazatelů demografického chování cizinců je tak nutno brát z jiných dostupných zdrojů. Ty však mají vlastní omezení a „neduhy“ a problémem je i ne úplná kompatibilita a provázanost s demografickou statistikou vytvářenou ČSÚ.

Cílem příspěvku je zhodnocení možností analýzy reprodukčního chování cizinců majících registrovaný pobyt v ČR a její nejzásadnější výsledky pro období let 2012–2015. Kromě běžně zveřejňovaných absolutních počtů o demografických událostech cizinců se věnuje také intenzitním ukazatelům plodnosti, úmrtnosti a sňatečnosti.

Data

Příspěvek se věnuje období let 2012–2015, kdy bylo u některých událostí (narození a zemřelí) dostupné třídění nejen dle státního občanství, ale i státu narození. Dalším důvodem tohoto časového vymezení bylo, že od roku 2012, resp. 1. 7. 2012, má ČSÚ (oddělení demografické statistiky) pro vytváření dat demografické statistiky k dispozici stavy cizinců z Cizineckého informačního systému (CIS), které jsou z hlediska definice kompatibilní s cizinci zahrnutými do statistik narozených, zemřelých, sňatků a rozvodů. Ze statistických důvodů (eliminace náhodných výkyvů) bylo zpravidla hodnoceno celé sledované období úhrnem, v případě skupin jednotlivých státních občanů byly sledovány jen ty v ČR nejčetnější (Slováci, Ukrajinci, Vietnamci, Rusové, Poláci, Němci).

Data o demografických událostech (a jejich strukturách) vychází ze statistických hlášení ČSÚ. Zpravodajskými jednotkami jsou matriční úřady (u narozených, zemřelých a sňatků) a Ministerstvo spravedlnosti, resp. soudy (u rozvodů). V případě narozených je od roku 2002 na hlášení uváděno pouze státní občanství rodičů, nikoli přímo narozeného dítěte. Při statistickém zpracování ČSÚ státní občanství dítěte „odvozuje“, a to tak, že české státní občanství je přiřazeno všem dětem, které mají alespoň jednoho z rodičů českého státního občana. Tento mechanismus je v souladu se zákonem o nabytí státního občanství. V ostatních případech je státní občanství dítěte shodné s matkou. Také údaje o státním občanství obou rodičů jsou pro datovou analýzu dostupné od roku 2012.

Počty cizinců, kteří mají registrovaný pobyt v ČR, ČSÚ přebírá z Cizineckého informačního systému, který spravuje Ministerstvo vnitra ČR. ČSÚ má k dispozici reálně dokonce dvě datové sady, které se od sebe částečně liší, a to okruhem zahrnovaných osob a zejména termínem generování a přebírání dat:

- Stavy z CIS pro demografickou statistiku – stavy k 1. dni daného měsíce, primárně sloužící pro vytváření statistiky stěhování cizinců, zahrnují cizince s vízy nad 90 dnů, s povolením k dlouhodobému pobytu a občany EU s přechodným pobytem a azylanty, dostupné od 1. 7. 2012 (k dispozici jsou tak přímo střední stavy k 1. 7.). „Nevýhodou“ těchto dat je to, že jsou ČSÚ předávána pouhých 10 dnů od referenčního data, v pozdějším období tedy může dojít k jejich aktualizaci vyplývající z administrativních postupů evidence cizinců.
- Stavy z CIS pro statistiku cizinců – stavy k 31. 12., dostupné s několikaměsíčním odstupem od skončení roku, generované dle definice obvyklého pobytu (cizinci s délkou pobytu 1 rok a více). Data jsou však v časové řadě nekompatibilní z pohledu (ne)zahrnutí azylantů.
- Zvláštní skupinou jsou ještě data o stavech cizinců poskytovaná Eurostatu z dat CIS dle nařízení Evropského parlamentu a Rady č. 862/2007 o statistice Společenství v oblasti

migrace a mezinárodní ochrany (dále i „migrační nařízení“), které představují kromě údajů o složení populace cizinců podle státního občanství také její skladbu dle státu narození (a pohlaví a věkových skupin). Toto třídění cizinců se v žádném výstupu ČSÚ nezveřejňuje a nebylo ani definovaným výstupem ze sčítání lidu, domů a bytů (SLDB)¹.

Jako zdroj údajů o cizincích lze použít také data sčítání lidu, které se však váží k přesnému datu 26. 3. 2011.

Tabulka 1: Počty cizinců dle státního občanství a země narození ze SLDB 2011 a dat pro migrační nařízení

Státní občanství	SLDB 2011 (Obvyklý pobyt v ČR)	Migrační nařízení (31. 12. 2011)	Stát narození	SLDB 2011 (Obvyklý pobyt v ČR)	Migrační nařízení (31. 12. 2011)
Cizí země	452 tis.	423 tis.	Cizí země	695 tis.	391 tis.
Slovensko	82 tis.	81 tis.	Slovensko	290 tis.	76 tis.
Ukrajina	116 tis.	117 tis.	Ukrajina	138 tis.	110 tis.
Vietnam	53 tis.	58 tis.	Vietnam	52 tis.	48 tis.
Rusko	32 tis.	29 tis.	Rusko	36 tis.	29 tis.
Polsko	17 tis.	19 tis.	Polsko	26 tis.	18 tis.
Německo	15 tis.	16 tis.	Německo	17 tis.	13 tis.

Pozn.: Počty zahrnují jen osoby se zjištěným státním občanstvím/zemí narození.

Zdroj: ČSÚ.

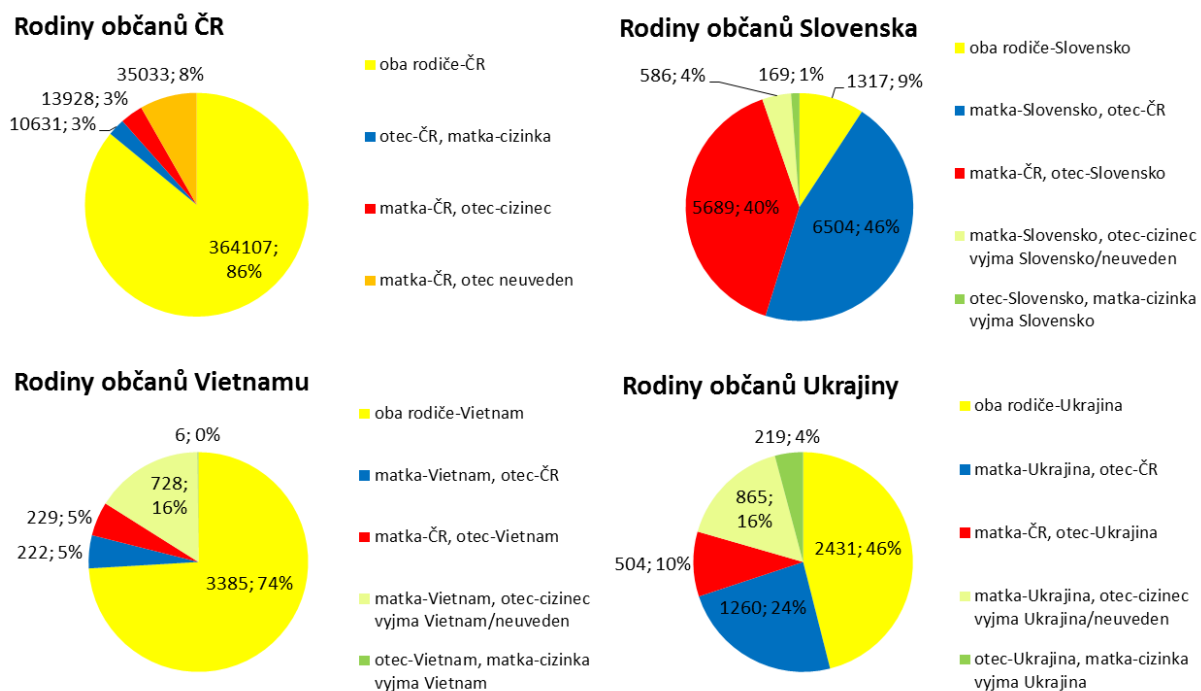
Narození

V publikacích demografické statistiky bývají narození primárně třídění dle státního občanství dítěte (odvozeného dle výše popsaného mechanismu). Během sledovaného období let 2012–2015 bylo takto české státní občanství přiřazeno 423,7 tis. narozených (83 % celkového počtu). U cca 25 tisíců dětí byl ale jedním z rodičů cizí státní občan (u 14 tis. narozených otec, u 11 tis. matka).

Zajímavý se ukázal pohled na strukturu rodičů podle státního občanství v případě jednotlivých skupin cizinců. Děti narozené v rodinách státních občanů Vietnamu měly (stejně jako české děti) rodiče převážně homogenního státního občanství: tři čtvrtiny mělo oba rodiče občany Vietnamu, 10 % jednoho s občanstvím Vietnamu a druhého s občanstvím ČR (z poloviny šlo o matku/otce). Struktura rodin občanů Slovenska však byla odlišná: u většiny rodičů se státní občanství lišilo (v 86 % jeden občan ČR a jeden občan SR). Poměrně heterogenní byla také skupina narozených s rodičem-občanem Ukrajiny: necelá polovina měla oba rodiče Ukrajince, jedna čtvrtina dětí české občanství po otci (matka Ukrajinka) a jedna desetina po matce (otec Ukrajinec).

¹ Údaje pro plnění nařízení se kompilují tak, že je ČSÚ z CIS poskytnut údaj o státu narození cizinců registrovaných v ČR, a za občany ČR se až na výjimky přijme předpoklad, že mají stát narození ČR. Není tak zachycena případná cizí země narození u občanů, kteří nabyli státní občanství ČR.

Obrázek 1: Narození podle státního občanství rodičů, 2012–2015

Zdroj: ČSÚ, databáze narozených.

Pokud bychom tedy při studiu plodnosti cizinek uvažovali pouze narozené děti s cizím státním občanstvím, intenzita plodnosti bude ovlivněna mechanismem přiřazování státního občanství dítěti dle občanství jeho rodičů, kdy ne vždy platí, že státní občanství dítěte a matky se shoduje. Pro studium reprodukce – plodnosti cizinců je tak vhodnější vycházet ze státního občanství matky (nikoli dítěte).

Druhým přístupem je využití státu narození matky, jakožto určujícího faktoru pro zařazení mezi cizince. Tento přístup generuje ještě vyšší počty narozených dětí: celkem bylo v letech 2012–2015 zaznamenáno 24,4 tisíc narozených matek s cizím státním občanstvím a 27,6 tisíce narozených matek s cizím státem narození (oproti 13,8 tis. narozených s odvozeným českým občanstvím). Největší rozdíly byly u Slovenska, naopak relativně nejmenší u Vietnamu.

Tabulka 2: Narození podle státního občanství a státu narození, 2012–2015

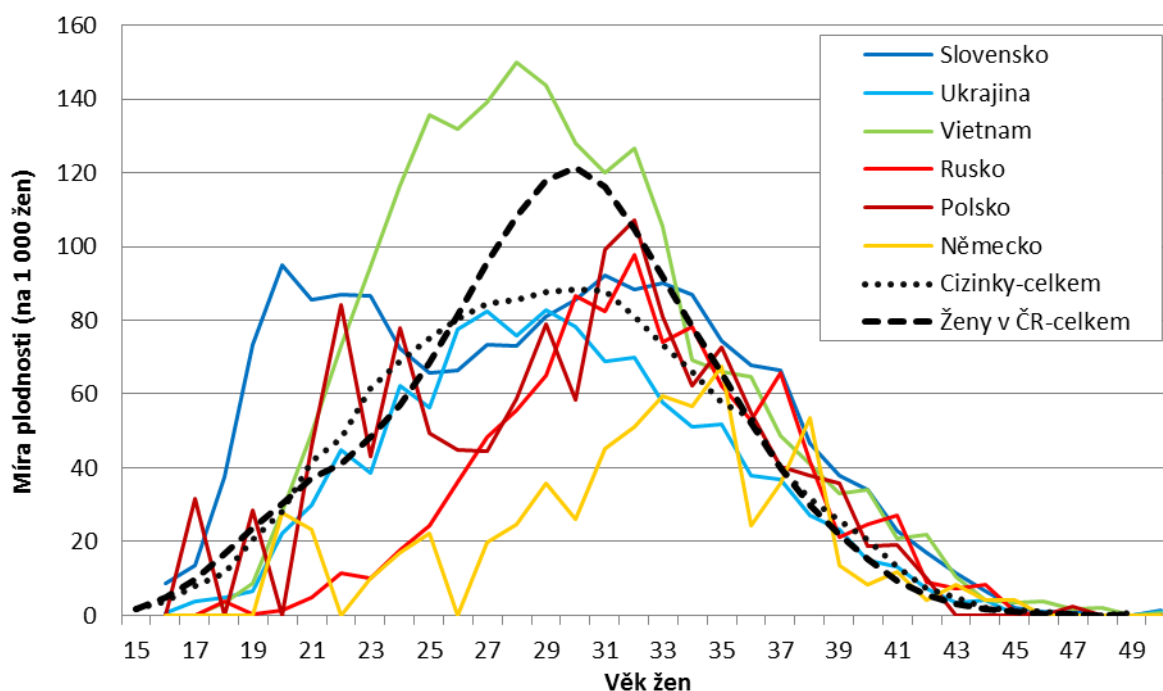
Země	Státní občanství dítěte	Státní občanství matky	Stát narození matky
Celkem	437 486	437 486	437 486
ČR	423 699	413 068	409 848
Cizí	13 787	24 418	27 638
– podíl na celku	3,2 %	5,6 %	6,3 %
Z toho: Slovensko	1 903	8 407	10 493
Ukrajina	3 296	4 556	4 866
Vietnam	4 113	4 335	4 414
Rusko	892	1 367	1 505
Polsko	193	610	627
Mongolsko	558	606	613

Zdroj: ČSÚ, databáze narozených.

Plodnost

Použijeme-li pro výpočet intenzitního ukazatele – úhrnné plodnosti cizinek v období 2012–2015 – data o počtu živě narozených ženám s cizím státním občanstvím a počet cizinek dle dat z CIS, plodnost žen-cizinek se ukazuje o něco nižší (1,36 z dat CIS pro demografickou statistiku a 1,32 z dat CIS pro statistiku cizinců) než v úhrnu za všechny ženy-obyvatelky ČR (1,50). Nižší plodnost oproti celé domácí populaci však neplatila pro všechny nejčtenější skupiny žen-cizinek. Výsledky vypovídaly o vyšší plodnosti žen s vietnamským (2,0 dítěte) a slovenským (1,7 dítěte) státním občanstvím. V případě Vietnamek se jednalo o plodnost na úrovni hranice prosté reprodukce a odpovídající dostupným údajům o úrovni plodnosti ve Vietnamu². Plodnost Slovenek je v ČR (zřejmě) vyšší než v jejich domácí zemi, kde se pohybuje okolo 1,4 dítěte připadajícího na jednu ženu reprodukčního věku. Plodnost Ukrajinek a Rusek je u nás naopak nižší a koresponduje s jejich známým, převážně pracovním charakterem migrace. Totéž, resp. v ještě vyšší míře platilo i pro Němky. Ty se vyznačují i vyšším průměrným věkem při narození dítěte, stejně jako Rusky. Průměrný věk Slovenek při narození dítěte byl ve sledovaném období naopak o více než 1,5 roku nižší než všech žen ČR, v případě Vietnamek šlo o věk nižší o cca 1 rok. Věkově specifické profily však byly i při uvažování 4letého období u jednotlivých skupin žen-cizinek poměrně rozkolísané.

Obrázek 2: Plodnost žen podle státního občanství a věku, 2012–2015

Zdroj: Vlastní výpočty z dat ČSÚ a CIS pro demografickou statistiku.

² http://www.gso.gov.vn/default_en.aspx?tabid=467&idmid=3&ItemID=12913

Tabulka 3: Plodnost žen podle státního občanství a státu narození, 2012–2015

Státní občanství/ Stát narození	Úhrnná plodnost podle státního občanství		Úhrnná plodnost podle státu narození*	Plodnost „doma“	Průměrný věk matek	
	Stavy z CIS pro demografickou statistiku	Stavy z CIS pro statistiku cizinců	Stavy z migračního nařízení		Stavy z CIS pro demografickou statistiku	Stavy z migračního nařízení*
Slovensko	1,75	1,71	2,22	1,37 (2014)	28,3	28,7
Ukrajina	1,14	1,14	1,14	1,50 (2014)	29,1	29,0
Vietnam	1,98	1,99	2,06	1,99 (2011p)	29,0	28,5
Rusko	1,02	0,97	1,08	1,78 (2015)	31,8	31,5
Polsko	1,29	1,29	1,35	1,32 (2014)	29,2	29,1
Německo	0,65	0,63	1,15	1,47 (2014)	31,7	30,3
Cizí celkem	1,36	1,32	1,55	-	29,8	29,6
Celkem	1,50	1,50	1,48	-	29,9	29,8

* Vzhledem k nedostupnosti údaje o struktuře populace podle státu narození pro rok 2015 se vypočtené údaje týkají období 2012–2014. Údaje navíc vycházejí z výpočtů za pětileté věkové skupiny.

Zdroj: Vlastní výpočty z dat ČSÚ a CIS.

Údaje o úhrnné plodnosti žen narozených v jiné zemi než ČR za použití stavů připravených pro migrační nařízení vycházely vyšší (cca 1,55 dítěte na jednu ženu) než při uvažování žen s cizím státním občanstvím (díky podstatně nižšímu jmenovateli). Výrazně vyšší než při definování pomocí státního občanství vycházela plodnost žen narozených na Slovensku (cca 2,2 dítěte), zatímco plodnost žen vietnamského původu v zásadě u obou třídění korespondovala. Důvodem je skutečnost, že použité stavy berou v úvahu pouze osoby s aktuálním statutem cizince. Osoby, které se narodily mimo ČR, měly jiné státní občanství, ale aktuálně již mají občanství české, tak ve stavech vytvořených z CIS již zahrnutý nejsou. V případě osob narozených na Slovensku, vzhledem k dlouholeté společné historii obou států, tato skupina jistě není zanedbatelná. Nevěrohodnost takto vypočtených údajů o plodnosti, resp. jejich zkreslení potvrzuje i orientační výpočet-odhad úrovně plodnosti žen narozených na Slovensku v roce 2012 za použití stavů ze sčítání 2011. Tento odhad signalizuje pro rok 2012 jejich úhrnnou plodnost okolo 1,5. O něco nižší hodnoty v této komparaci vycházejí i pro Ukrajinky a Rusky.

Zemřelí

Statistika zemřelých vedená na ČSÚ eviduje velmi nízké počty zemřelých s jiným než českým státním občanstvím: v průběhu let 2012–2015 šlo v úhrnu o 2,3 tis. osob, které představovaly 0,5 % celkového počtu zemřelých. Při použití státu narození jako kritéria pro definování cizince však byly počty zemřelých podstatně vyšší, a to až desetinásobně: 24,1 tis., tj. 5,6 % celkového počtu zemřelých. Téměř dvě třetiny těchto zemřelých mělo jako stát narození uvedeno Slovensko. Většina zemřelých, kteří se narodili v cizině, tedy měla v době úmrtí české státní občanství (u zemřelých narozených na Slovensku až 97 %). Tomuto schématu se však vymykali Vietnamci, kde podíl zemřelých narozených ve Vietnamu s českým státním občanstvím byl pouze 21 %.

Tabulka 4: Zemřelí podle státního občanství a státu narození, 2012–2015

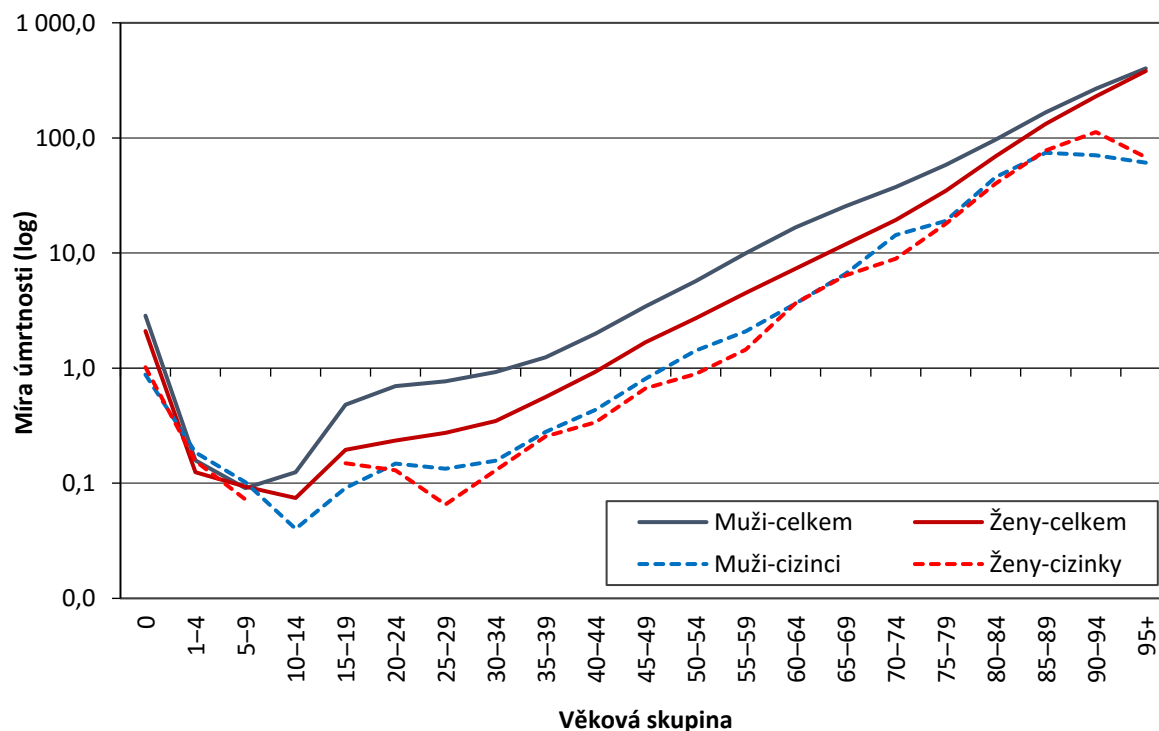
Země	Státní občanství zemřelého	Stát narození zemřelého
Celkem	434 187	434 187
ČR	431 890	410 089
Cizí	2 297	24 098
– podíl na celku	0,5 %	5,6 %
Z toho: Slovensko	451	15 220
Polsko	391	1 374
Ukrajina	339	2 504
Rusko	156	500
Německo	139	549
Vietnam	112	121

Zdroj: ČSÚ, databáze zemřelých.

Úmrtnost

Míry úmrtnosti vycházející z počtu zemřelých s cizím státním občanstvím a z počtu cizinců daného pohlaví a věku dle CIS byly nižší než pro celkovou populaci. Naděje dožití při narození za období 2012–2015 (při aplikaci čistých nevyrovnávaných pravděpodobností úmrtí) bychom u cizinců odhadovali kolem 88 let, a to jak u žen, tak u mužů. Míry úmrtnosti mužů a žen-cizinců neprojevovaly tak výraznou vzájemnou diferenciaci, jako je běžná v datech za celé obyvatelstvo ČR.

Obrázek 3: Úmrtnost podle pohlaví a věku – celkem a cizí státní občané, 2012–2015

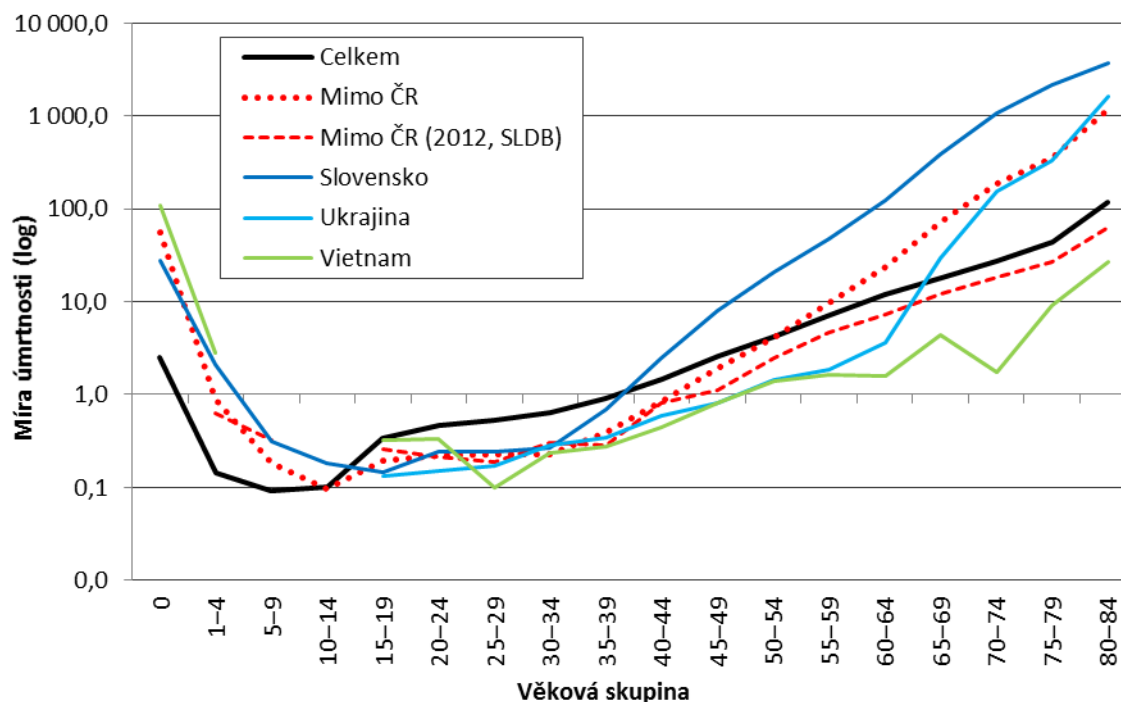

Zdroj: Vlastní výpočty z dat ČSÚ a CIS pro demografickou statistiku.

Pozn.: Míra úmrtnosti ve věku 0 počítána jako počet zemřelých ve věku 0 na 1 000 živě narozených matek daného státního občanství.

Výpočet intenzity úmrtnosti na základě státu narození prokázal neexistenci vhodné dostupné datové základny. Míry úmrtnosti založené na stavech cizinců z CIS byly nadhodnoceny (jmenovatel opomíjí osoby, které nabyly české občanství), a to minimálně s určitostí pro starší věkové skupiny. Zvlášť viditelné to bylo u osob narozených na Slovensku, kdy vypočtené míry úmrtnosti výrazně převyšovaly míry úmrtnosti celé populace již od věku 40–44 let. Na druhou stranu, míry úmrtnosti osob narozených ve Vietnamu zůstaly ve výsledku i tentokrát pod úrovní celkové úmrtnosti. Míry úmrtnosti osob s cizím státem narození byly pro srovnání odhadnuty ještě pro rok 2012 (s využitím stavů obyvatel podle státu narození při sčítání 2011) a ty opět ukazovaly na nižší míru úmrtnosti cizinců, obdobně jako třídění dle státního občanství.

Obrázek 4: Úmrtnost podle věku a státu narození, 2012–2015

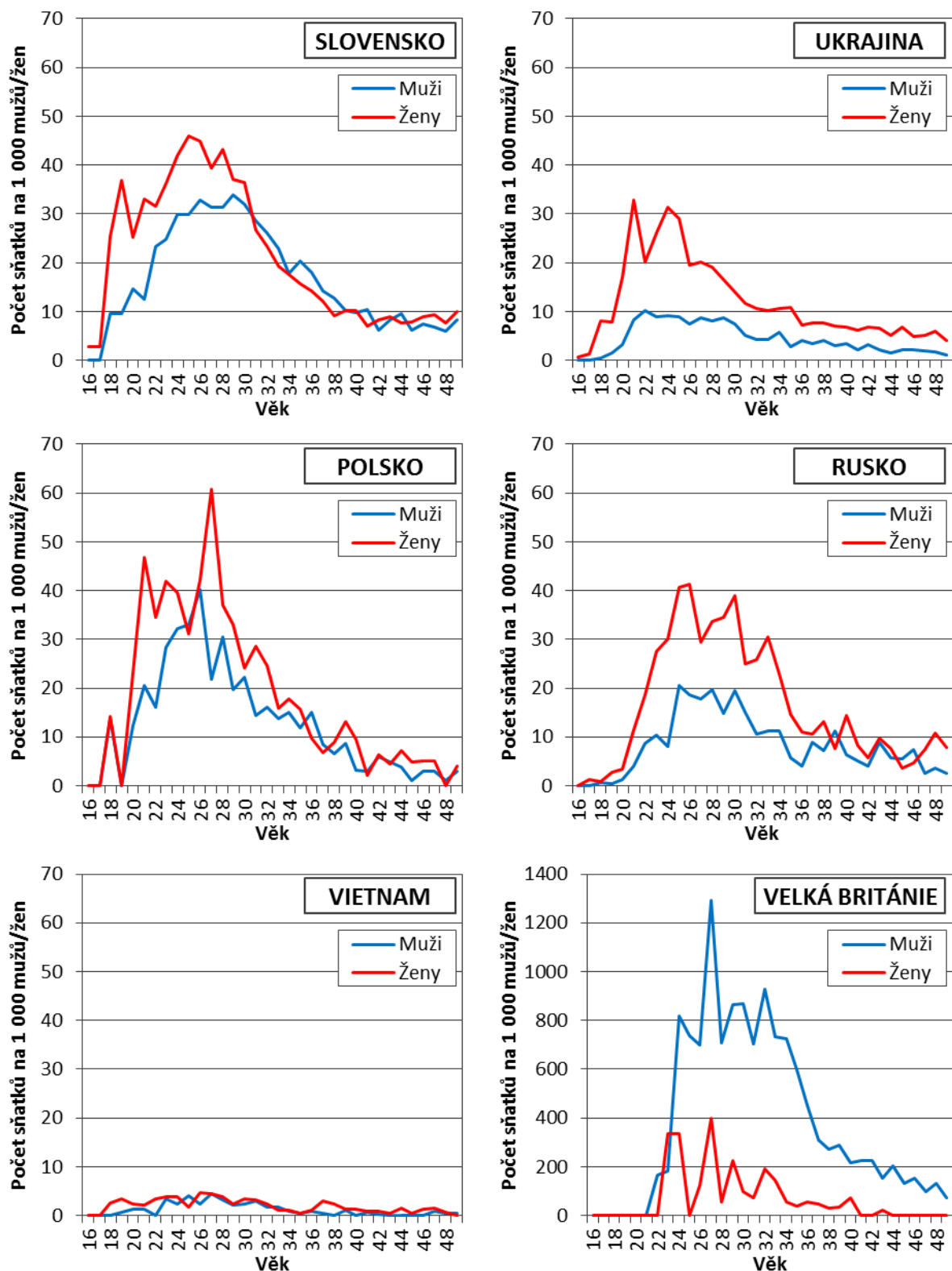
Zdroj: Vlastní výpočty z dat ČSÚ a CIS pro migrační nařízení.

Pozn.: Pro rok 2012 odhad založený na počtu zemřelých v roce 2012 (dle hlášení Obyv) a na stavech obyvatel s cizím státem narození z výsledků SLDB 2011, posunutých o jeden rok věku výše.

Sňatky a rozvody

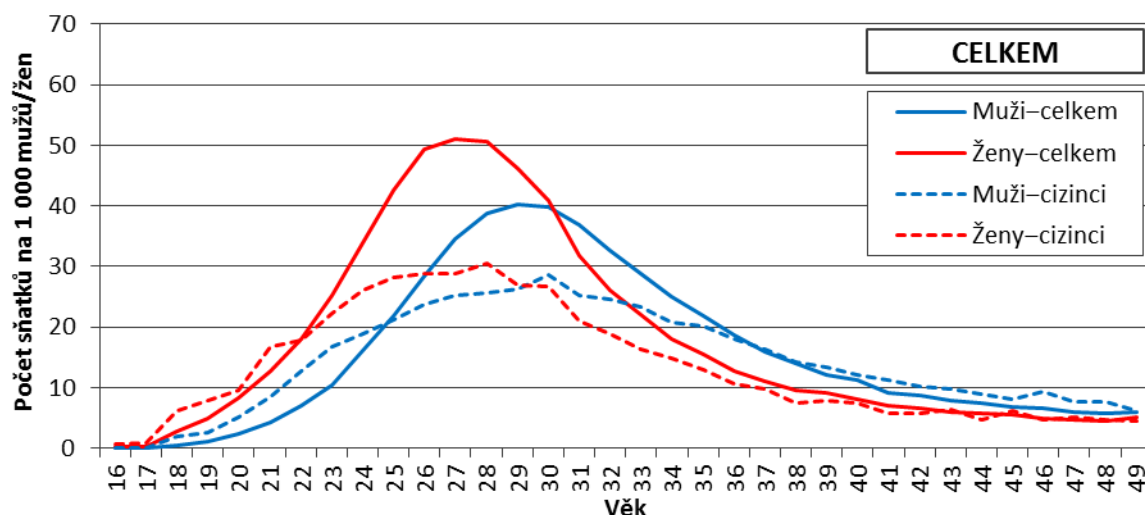
Další demografické události (sňatky a rozvody) již lze třídit pouze podle státního občanství muže/ženy. V souboru sňatků mají cizí státní občané poměrně vysoké zastoupení – až jedna desetina sňatků se týká jednoho (nebo dvou) cizinců. Během posledních čtyř let šlo o 18,8 tis. sňatků, z toho u 10,8 tis. se jednalo o sňatek ženy-občanky ČR a muže-cizince. Struktura mužů-cizinců a žen-cizinek u sňatků obyvatel ČR se podstatně lišila. U mužů byla paleta států mnohem pestřejší – 10 nejčtetnějších zahrnovalo 68 % sňatků cizinců, u žen až 83 %, a vyjma prvního bylo jiné i pořadí jednotlivých občanství. U žen byly po Slovenkách nejčastěji nevěsty občankami Ukrajiny a dále Ruska, u mužů byli po Slovácích nejčtetnější ženiši-občané Německa a Velké Británie.

Obrázek 5: Redukované míry sňatečnosti podle pohlaví, věku a státního občanství (na 1 000 osob), 2012–2015

Zdroj: Vlastní výpočty.

Obrázek 5: pokračování

Zdroj: Vlastní výpočty.

Svou roli zde má metodika zpracování hlášení, která vždy počítá s oběma snoubenci, a to i v případě, kdy jeden ze snoubenců reálně nepatří do obyvatelstva ČR (tato osoba při bilanci „získává“ adresu snoubence s registrovaným pobytem v ČR). Tato fikce a z ní vyplývající problematičnost byla zřejmá i v hodnotách redukováných měř sňatečnosti (počet sňatků na celkový počet osob všech rodinných stavů). V případě mužů-občanů Velké Británie byly redukované míry sňatečnosti neúměrně vysoké ve srovnání jak s celou populací, tak s ostatními skupinami cizinců (na vrcholu dokonce přesahovaly hodnotu 1 000 ‰). Nicméně redukováná sňatečnost cizinců byla v porovnání s celkovou populací obecně nižší, ztrácela zejména ve věcích nejvyšší sňatečnosti (kde mohl hrát roli většinou pracovní ráz migrace do ČR).

V datech o sňatcích se zvláště vydělovala statistika o státních občanech Vietnamu. Ačkoliv jde o jednu z nejpočetnějších menšin v ČR, v první desítce nejčastějších občanství se u mužů-ženichů vůbec neobjevili a u žen-nevěst-cizinek byly až na 6. místě. Možnou hypotézu o tom, že i přes vysokou plodnost zůstávají Vietnamky svobodné, však nepotvrzují data o narozených podle rodinného stavu matky – podíl dětí narozených mimo manželství byl u Vietnamek 32 %, zatímco v celé populaci ČR 46 %. Důvodem nízkého počtu sňatků občanů Vietnamu (a velmi nízké redukované sňatečnosti) je tedy spíše to, že Vietnamci uzavírají sňatek v cizině a ČSÚ data o jejich sňatku nezíská (Zvláštní matrika v Brně, která eviduje události v cizině, slouží pouze pro evidenci událostí českých občanů). To v podstatě potvrzují údaje CIS, kdy z porovnání stavů z poloviny roku 2012 a z prvního čtvrtletí roku 2016 vyplynulo, že cca u 1,0 tis. žen a 1,7 tis. mužů Vietnamského státního občanství došlo ke změně rodinného stavu ze svobodný/á na ženatý/vdaná (a počet sňatků z hlášení Obyv za toto období byl nižší než tři sta).

U rozvodů je zastoupení událostí, které se týkají cizího státního občana, mírně nižší než u sňatků. V letech 2012–2015 bylo těchto rozvodů evidováno 7,7 tis. (7,2 % z celkového počtu). Opět převažovaly smíšené páry, nejčastěji žena-Česka a muž-cizinec. Zde se již občané Vietnamu „neztratili“ – u rozvedených mužů-cizinců byli hned druzí (za Slováky), u rozvedených žen třetí (za Slovenkami a Ukrajinkami). Rozvedená manželství s cizincem měla v průměru až o 4–5 let kratší délku trvání (podle absolutních počtů rozvodů podle délky trvání manželství).

Závěr

Při výpočtech intenzitních ukazatelů demografické reprodukce cizinců se prokázala problematičnost datové základny a (částečná) nekompatibilita dat o událostech a stavech. Zatímco výsledky založené na státním občanství byly poměrně rozumné, i když vycházely z různých zdrojů, analýza vycházející z definice cizince podle státu narození v celkovém pohledu hodnověrné výsledky nepodala. Důležitou roli zde hrála struktura populace dle státu narození převzatá z dat pro migrační nařízení, která nedostatečně zohledňuje cizince, kteří nabyli českého státního občanství v průběhu života. Z tohoto důvodu jsou tak intenzitní ukazatele založené na státu narození nadhodnoceny. Počet cizinců v ČR je přitom dosud relativně nízký pro relevantní/správně vypovídající demografickou analýzu, zvláště pro jednotlivá státní občanství.

Z aktuálně možných výsledků vyplývá, že reprodukční chování cizinců v ČR je obecně nižší intenzity než u celkové populace. Jako velmi specifická skupina se profilují Vietnamci – mají ve srovnání s celou populací ČR, ale i dalšími (četněji zastoupenými) skupinami cizinců pobývajících v ČR vysokou úroveň plodnosti (kolem 2 dětí/ženu) a nižší intenzitu úmrtnosti. Výsledky o intenzitě jejich přirozené měny lze přitom považovat za nejreálnější, neboť díky menší míře nabývání českého státního občanství jsou v datech zachyceni více konzistentně (jak na straně událostí, tak ve stavech) a jejich reprodukce navíc často probíhá v rámci komunity.

Literatura

Pospíšilová, A. 2006. Reprodukční chování imigrantů v České republice. *Demografický informační portál*. Dostupné z: http://www.demografie.info/?cz_detail_clanku=&artclID=277.

Kačerová, E. 2011. Cizinci v České republice. *Demografický informační portál*. Dostupné z: http://www.demografie.info/?cz_detail_clanku=&artclID=777.

Plodnost žen – SLDB 2011. 2014. Praha: ČSÚ.

Vývoj obyvatelstva České republiky v roce 2012...2014. 2013...2015. Praha: ČSÚ.

Cizinci v České republice 2012...2014. 2013...2015. Praha: ČSÚ.

Zdroje dat

Český statistický úřad: databáze demografických událostí, stavy cizinců z Ředitelství cizinecké policie k 1. 7. 2012, 1. 7. 2013, 1. 7. 2014, 1. 7. 2015.

Eurostat (databáze). Dostupné z: <http://ec.europa.eu/eurostat/data/database>.

Summary

The article evaluated the possibilities of the analysis of the reproduction behavior of foreigners legally residing in the Czech Republic in 2012-2015. Two perspectives on foreigners were considered: from the view of their citizenship and from the view of their country of birth. Due to statistical reasons, only most frequent groups of foreigners were included into analysis by individual citizenship/country of birth (Slovaks, Ukrainians, Vietnamese, Russians, Poles and Germans). Input data came from the vital event statistics and from the administrative data source on foreigners (Alien Information System administered by Directorate of Alien Police); and in the case of population stocks by country of birth data compiled for the Regulation No. 862/2007 were used. Except of commonly published data on demographic events of foreigners (by their citizenship) intensity of fertility, mortality and nuptiality were examined and results were

discussed. Results of the calculation of the overall fertility/mortality/nuptiality rates revealed partial problematic nature of data sources, mainly in the sense of not full compatibility of vital statistics with foreign population stock data. From the view of analysis by country of birth the problem was even bigger since the individual stocks (by country of birth) were to some extent underestimated by persons who acquired citizenship of the Czech Republic during life. This was apparent from the comparison with the 2011 Census data and concerned mainly the inhabitants of Slovak origin (arising from the history of common state). Thus, however the concept of foreigners based on country of birth is due to its unchangeability in time (in contrast to the citizenship) better, the results for the Czech Republic cannot be considered to be reliable. Besides the problems in data sources the analysis showed other interesting findings. Data on births showed significant differences in homogeneity of parents' citizenship – Slovaks, Ukrainians or Russians constituted, by time of giving a birth, often couple with partner of other citizenship (almost in half cases), while Vietnamese parents were more homogenous (three quarters of all births with at least one Vietnamese parent had both parents Vietnamese). Total fertility rate (TFR) of women with foreign citizenship for period of 2012-2015 stood at 1.36 children, while it was 1.50 for all women of the CR. But lower TFR was not true for Vietnamese and Slovaks, which TFR reached almost 2.0, slightly above 1.7 children respectively. On the contrary, the women with the citizenship of Ukraine, Russia and Germany showed TFR significantly below-average (1.1 for Ukrainians and Russians and little above 0.6 for Germans). The mortality analysis was partly problematic due to low number of deaths with other than Czech citizenship (while the numbers of deaths with foreign country of birth were ten times higher). According to recorded data, the life expectancy of foreign population was higher than for total population, for men approx. by 12 years and 7 years for women, and was very similar for both sexes. Foreigners were most frequent in marriage statistics, where marriages with foreigner represented one tenth. But the results about marriage rates were to some extent influenced (overestimated) by data processing methodology, when both spouses were considered to have registered residence in the CR but it may not be always true (e.g. in case of British grooms). The second issue is missing information of marriages entering into abroad in those cases where none of spouses was Czech citizens. This lead to underestimation of marriage rates calculated from the official statistics (mainly the case of Vietnamese). To conclude, it can be said that reproductive behavior of foreigners residing in the CR is in general lower intensity than of the total population. However, there are significant differences among foreigners of different citizenship (and country of birth). As very specific group can be considered mainly Vietnamese, who reproduced very often within community, had a relative high fertility and low mortality and highly probably entered into marriage outside Czech Republic. The latter can be concluded from their low marriage rate registered in the CR and not high share of children born outside marriage.

Kontakty

Terezie Štyglerová
Český statistický úřad
Na Padesátém 81, 100 82 Praha 10
terezie.styglerova@czso.cz

Michaela Němečková
Český statistický úřad
Na Padesátém 81, 100 82 Praha 10
michaela.nemeckova@czso.cz

POROVNÁNÍ VNITŘNÍ A ZAHRANIČNÍ MIGRACE V JEDNOTLIVÝCH KRAJÍCH ČR V LETECH 1993–2014

Tomáš Fiala – Jitka Langhamrová

Abstrakt:

V posledních desetiletích je demografický vývoj stále více ovlivňován vývojem migrace než vývojem plodnosti a úmrtnosti. Článek přináší základní analýzu vývoje migrace v ČR a jejích krajích od vzniku ČR do současnosti. Zaměřuje se na rozdíly migrace v jednotlivých krajích, hlavní migrační proudy vnitřní migrace a přehled zahraniční migrace podle vybraných zemí, odkud migranti do ČR nejčastěji přicházejí.

Výrazně vysoké migrační přírůstky ve sledovaném období zaznamenal Středočeský kraj a Praha. Zatímco přírůstek ve Středočeském kraji byl způsoben především velmi vysokou migrací z Prahy (většinou suburbální migrací), vysoké migrační saldo Prahy je důsledkem velkého počtu přistěhovalých ze zahraničí. I po formálním začlenění Prahy do Středočeského kraje a vyloučení migrace mezi Prahou a Středočeským krajem se migrace do Středních Čech stále více odlišuje od migrace do ostatních krajů. Většina krajů ČR měla migrační saldo vnitřní migrace postupně záporné, bylo však (s výjimkou Zlínského, Karlovarského a Moravskoslezského kraje) plně kompenzováno kladným saldem zahraniční migrace.

Klíčová slova: vnitřní migrace, zahraniční migrace, Česká republika, kraje, Webbův graf

Úvod

Data ČSÚ potvrzují, že v posledních zhruba 20 letech je migrační přírůstek obyvatelstva ČR zpravidla několikanásobně vyšší než přírůstek přirozený. Migrace hraje stále větší roli a má stále větší vliv na vývoj populace určitého území. V porovnání s přirozenou reprodukcí je její efekt mnohem variabilnější v čase a liší se i její vývoj v jednotlivých regionech. Sledování migrace proto hraje velmi důležitou roli při hodnocení politických, ekonomických a společenských změn po roce 1989 a jejich důsledků pro demografický vývoj.

V době socialistického režimu byla migrace do značné míry centrálně plánována a řízena formou bytové výstavby i vznikajících výrobních podniků. Celková migrační mobilita postupně klesala, na konci osmdesátých let měnilo obec trvalého pobytu méně než 2 % obyvatel ročně, průměrná migrační vzdálenost se zkracovala (Čermák, 2005).

Přechod od nedemokratické centrálně řízené společnosti ke společnosti demokratické s tržní ekonomikou se projevuje i ve změně migračního chování. Očekávala se postupná náprava některých deformací předchozího období a vliv současných vývojových trendů migrace v ostatních evropských demokratických zemích. V první polovině devadesátých let však poněkud překvapivě dochází ke snížení migrační mobility (Kupiszewski, Drbohlav, Rees, Durham, 1999). Za hlavní příčinu je možno považovat propad bytové výstavby v důsledku ekonomické transformace

i deformované právní vztahy v oblasti bydlení a velmi omezený trh s byty. Zvláště ve velkých městech bylo často problematické získat dostupné bydlení (Čermák, 2001).

Dochází však (na rozdíl od předchozího období), k tzv. suburbanizačním procesům, tj. ke stěhování lidí z velkých měst do menších obcí v jejich nejbližším okolí. Týká se to nejen Prahy, Brna, Plzně a Ostravy ale i dalších stotisícových měst. Vývoj v Praze a jejím okolí si však přesto zachovává specifické rysy odlišné od ostatních regionů (Čermák, 2005).

Cílem tohoto příspěvku je prezentovat přehled a jednoduchou analýzu vnitřní i zahraniční migrace v jednotlivých krajích ČR od vzniku samostatné České republiky do současnosti, tj. v období 1993–2014. Přehled vychází z dat prezentovaných ČSÚ i speciálních dat poskytnutých ČSÚ pro výzkumné účely.

První část je věnována analýze úhrnné migrace za celé sledované období 1993–2014 bez rozlišení migrace v jednotlivých letech, ale s rozlišením vnitřní a zahraniční migrace. Kromě počtů přistěhovalých, počtů vystěhovalých, migračního salda a indexu efektivnosti migrace pro každý kraj jsou zde uvedeny i hodnoty migračního salda a indexu efektivnosti vnitřní migrace mezi dvojicemi krajů ČR a i hodnoty migračního salda a indexu efektivnosti zahraniční migrace mezi jednotlivými kraji a jednotlivými zeměmi.

Další kapitola obsahuje analýzu vývoje obecných měr migračního salda vnitřní a zahraniční migrace v jednotlivých krajích v období 1993–94 a následujících pětiletých obdobích 1995–99, ..., 2010–2014. Hodnoty měr vnitřní a zahraniční migrace jsou zobrazeny Webbovým grafem.

Migrace ovlivňuje nejen počet obyvatel, ale i pohlavní a především věkové složení obyvatelstva. Závěrečná kapitola proto přináší porovnání současné věkové struktury krajů s nejvyšším, resp. nejnižším migračním přírůstkem za celé sledované období s hypotetickou věkovou strukturou za předpokladu, že by od roku 1991 k žádné vnitřní ani zahraniční migraci nedocházelo.

Příloha obsahuje pro každý kraj graf vývoje počtů přistěhovalých, vystěhovalých a salda migrace v jednotlivých letech zvlášť pro vnitřní a zahraniční migraci s rozlišením krajů, resp., zemí přistěhování, resp. vystěhování.

Metodologické poznámky

Vnitřní migrací se v tomto příspěvku rozumí migrace – (registrovaná) změna (trvalého) bydliště osoby – mezi jednotlivými kraji ČR podle současného územního uspořádání. Názvy jednotlivých krajů ČR jsou označeny třípísmenovými zkratkami, které používá Český statistický úřad (Tab. 1). Poznamenejme, že vnitřní migrace se přitom zdaleka nemusí týkat pouze občanů ČR, ale i cizinců. V roce 2008, kdy bylo saldo zahraniční migrace velmi vysoké, byla dokonce intenzita vnitrostátní mobility cizinců v porovnání s obyvatelstvem Česka pětikrát vyšší (Čermák, Janská, 2011).

Tabulka 1: Zkratky názvů krajů a jejich barevné označení v grafech

Hlavní město Praha	Pha	Královéhradecký kraj	KHr
Středočeský kraj	StČ	Pardubický kraj	Par
Jihočeský kraj	JiČ	Kraj Vysočina	Vys
Plzeňský kraj	Plz	Jihomoravský kraj	JiM
Karlovarský kraj	KVa	Olomoucký kraj	Olm
Ústecký kraj	Úst	Zlínský kraj	Zln
Liberecký kraj	Lib	Moravskoslezský kraj	MSl

Zdroj: ČSÚ, vlastní zpracování

Zahraniční migraci se pak rozumí přistěhování osoby z ciziny do některého kraje ČR či vystěhování z některého kraje ČR do jiné země. Je rozlišeno pouze 10 zemí, které měly na konci sledovaného období největší zastoupení svých občanů v ČR (Tab. 2), zbývající země jsou sloučeny do kategorie Ostatní. V roce 1993 je rozlišeno pouze Slovensko a ostatní země. Zatímco do roku 2000 se údaje o zahraniční migraci týkaly pouze osob, které měly v ČR trvalé bydliště, od roku 2001 zahrnují tato údaje také cizince s vízy nad 90 dnů a cizince s přiznaným azylem. Od 1. 5. 2004 (vstup ČR do EU) se údaje týkají též občanů EU s přechodným pobytem na území ČR a občanů třetích zemí s povolením k dlouhodobému pobytu. I z tohoto důvodu jsou počty zahraničních migrantů od roku 2001 několikanásobně vyšší než v 90. letech minulého století.

Tabulka 2: Zkratky názvů zemí, počet jejich občanů v ČR k 31. 12. 2014, barevné označení zemí v grafech

Název země	Zkratka	Počet občanů v ČR (31. 12. 2014)
Ukrajina	UA	104 156
Slovensko	SK	96 222
Vietnam	VN	56 609
Rusko	RU	34 416
Německo	DE	19 687
Polsko	PL	19 626
Bulharsko	BG	10 058
Rumunsko	RO	7 741
Spojené státy	US	6 476
Velká Británie	GB	5 647
Ostatní země	Ost	88 729

Zdroj: ČSÚ, vlastní zpracování

Migračním přírůstkem (resp. úbytkem), saldem migrace či čistou migrací se rozumí rozdíl mezi počtem přistěhovalých na dané území a počtem vystěhovalých z daného území. Index efektivnosti migrace (index migrační účinnosti) je definován (např. Roubíček, 1997) jako podíl salda migrace a migračního obratu (součtu počtů přistěhovalých a vystěhovalých). Hodnota indexu blízká 1 (resp. -1) tedy znamená výraznou převahu počtu přistěhovalých nad počtem vystěhovalých (resp. výraznou převahu počtu vystěhovalých nad počtem přistěhovalých), naproti tomu hodnota blízká 0 svědčí o malém rozdílu mezi počtem přistěhovalých a vystěhovalých v porovnání s celkovým počtem stěhujících se osob.

Objem migrace je závislý na velikosti populace. Pro porovnání migrace ve více regionech je proto vhodné používat nikoli absolutní, ale relativní charakteristiky. Nejjednodušší z nich je obecná míra imigrace, (resp. emigrace) definovaná pro daný rok jako poměr počtu přistěhovalých (resp. počtu vystěhovalých) a středního stavu obyvatelstva v daném roce. Analogicky je definována obecná míra migračního salda. Při výpočtu za víceleté období byly míry vypočteny jako poměr celkového počtu migrantů v uvedeném období a součtu středních stavů obyvatelstva v jednotlivých letech.

Analýza uvedená v tomto článku vychází z dat o migraci z údajů Českého statistického úřadu (ČSÚ). Je nutno poznamenat, že se jedná o údaje pouze o evidované migraci. Řada osob vystěhovalých do ciziny zřejmě není registrována, neboť při sčítáních lidu v roce 2001 byl zjištěn počet obyvatel ČR o téměř 35 tisíc nižší než by měl být podle každoročních bilancí od předchozího sčítání, v roce 2011 činil tento tzv. nedopočet dokonce více než 46 tisíc osob. Protože evidence živě narozených a zemřelých v ČR je poměrně přesná, lze z toho usuzovat, že v období 1991–2000 se do zahraniční vystěhovalo zhruba o 35 tisíc a v období 2001–2010 dokonce o 46 tisíc osob více, než uvádí údaje ČSÚ. Rovněž není registrována veškerá vnitřní migrace mezi kraji ČR. Na rozdíl od Eurostatu Český statistický úřad neprovádí po sčítání lidu dodatečnou korekci migračního salda v letech uplynulých od posledního sčítání, proto nejsou neregistrovaní migranti v analýze zahrnuti.

Základní charakteristiky vnitřní a zahraniční migrace za celé sledované období 1993–2014

Základní charakteristiky vnitřní i zahraniční migrace udává Tab. 3. V této i dalších tabulkách jsou kraje seřazeny sestupně podle velikosti salda celkové migrace za celé sledované období. Kromě počtu přistěhovalých, vystěhovalých a migračního salda je zde uveden i index efektivnosti migrace. Migrace znamenala pro některé kraje poměrně výrazný nárůst počtu obyvatel. Ve Středočeském kraji činilo migrační saldo za celé sledované období více než 215 tisíc osob (tedy v průměru téměř 10 tisíc osob ročně), poměrně vysoký index efektivnosti svědčí o relativně velké převaze přistěhovalých nad vystěhovalými. Počet přistěhovalých do Prahy byl dokonce ještě o 100 tisíc vyšší než do Středočeského kraje, přitom hodnota migračního salda je vzhledem k vysokému počtu vystěhovalých zhruba poloviční, potvrzuje to i nízká hodnota indexu efektivnosti. V Jihomoravském a Plzeňském kraji činilo saldo za celé období kolem 35 tisíc osob, v Ústeckém a Jihočeském kraji kolem 20 tisíc, v Libereckém a Pardubickém kraji něco přes 10 tisíc. Královéhradecký kraj měl migrační přírůstek přes 6 tisíc osob, zatímco Vysočina pouze 1 600 a v Olomouckém kraji bylo saldo zanedbatelné (necelých 300 osob). Ve zbývajících třech krajích bylo migrační saldo záporné. Zatímco ve Zlínském kraji ubylo za celé období v důsledku migrace jen necelých 200 osob, v Karlovarském kraji téměř 2 tisíce a v Moravskoslezském kraji činila migrační úbytek více než 32 tisíc osob, tj. v průměru téměř 1 500 ročně. Jednou z hlavních příčin může být postupný útlum těžebního a hutního průmyslu spojený v důsledku nedostatku jiných pracovních příležitostí s velkým nárůstem nezaměstnanosti.

Tabulka 3: Charakteristiky migrace jednotlivých krajů za celé sledované období 1993–2014

Kraj	Migrace celkem				Vnitřní migrace				Zahraniční migrace			
	P	V	S	IE	P	V	S	IE	P	V	S	IE
StČ	486 156	270 851	215 305	0,28	387 027	231 655	155 372	0,25	99 129	39 196	59 933	0,43
Pha	593 025	482 420	110 605	0,10	331 833	373 842	-42 009	-0,06	261 192	108 578	152 614	0,41
JiM	194 435	156 244	38 191	0,11	121 339	123 092	-1 753	-0,01	73 096	33 152	39 944	0,38
Plz	109 344	75 257	34 087	0,18	71 606	61 027	10 579	0,08	37 738	14 230	23 508	0,45
Úst	168 839	147 323	21 516	0,07	108 223	126 433	-18 210	-0,08	60 616	20 890	39 726	0,49
JiČ	107 979	87 118	20 861	0,11	79 558	73 922	5 636	0,04	28 421	13 196	15 225	0,37
Lib	95 862	82 720	13 142	0,07	70 304	71 409	-1 105	-0,01	25 558	11 311	14 247	0,39
Par	94 414	82 954	11 460	0,06	72 589	72 831	-242	-0,00	21 825	10 123	11 702	0,37
KHr	100 928	94 701	6 227	0,03	74 876	81 813	-6 937	-0,04	26 052	12 888	13 164	0,34
Vys	89 117	87 475	1 642	0,01	68 315	80 281	-11 966	-0,08	20 802	7 194	13 608	0,49
Olm	92 785	92 512	273	0,00	72 757	82 842	-10 085	-0,06	20 028	9 670	10 358	0,35
Zln	77 002	77 174	-172	-0,00	60 459	66 362	-5 903	-0,05	16 543	10 812	5 731	0,21
KVa	68 298	70 193	-1 895	-0,01	38 460	60 110	-21 650	-0,22	29 838	10 083	19 755	0,49
MSL	106 712	139 147	-32 435	-0,13	65 341	117 068	-51 727	-0,28	41 371	22 079	19 292	0,30
Celkem	2 384 896	1 946 089	438 807	0,10	1 622 687	1 622 687	0	0,00	762 209	323 402	438 807	0,40

Vysvětlivky: P = přistěhovalí, V = vystěhovalí, S = saldo, IE = index efektivnosti migrace

Zdroj: ČSÚ, vlastní zpracování

Výrazně vysokou hodnotu má saldo vnitřní migrace Středočeského kraje (více než 155 tisíc osob). Pouze tento kraj spolu s Plzeňským a Jihočeským krajem mají migrační saldo vnitřní migrace kladné, všechny ostatní kraje mají toto saldo záporné. Úbytek obyvatelstva vnitřní migrací je však ve všech krajích zcela či částečně kompenzován migrací zahraniční, jejíž saldo je ve všech krajích kladné. Velmi výrazná je tato kompenzace v Praze a Ústeckém kraji, v Moravskoslezském kraji naopak zcela nedostatečná, neboť migrační přírůstek zahraniční migrace nedosáhl ani 40 % hodnoty úbytku migrace vnitřní. Vysoká hodnota indexu efektivnosti potvrzuje dosavadní trend poměrně velké převahy počtu přistěhovalých z ciziny nad počty vystěhovalých do ciziny.

Podrobnější přehled migračního salda za celé sledované období mezi jednotlivými kraji ČR udává Tab. 4 a Obr. 1. Výrazně nejvyšší je saldo vnitřní migrace mezi Prahou a Středočeským krajem, za celé období více než 120 tisíc osob ve prospěch Středočeského kraje. Většinou se zřejmě jedná o suburbální migraci z Prahy do obcí či měst v relativně blízké dojezdové vzdálenosti. Praha je však atypický kraj v tom smyslu, že je tvořen jediným městem, jehož bezprostřední okolí již je kraj jiný. Suburbální migrace do okolí jiných velkých měst (Brno, Plzeň, Ostrava atd.) proto není (na rozdíl od migrace z Prahy) považována za mezikrajskou migraci a není v této analýze vůbec zahrnuta. S výjimkou Středočeského kraje má Praha se všemi ostatními kraji migrační saldo kladné, čistá migrace ze všech ostatních krajů směřuje nejvíce právě do Prahy. I když její úhrn činil kolem 80 tisíc osob, nestačí vykompenzovat zmíněnou migraci z Prahy do Středočeského kraje. (Zvýšení počtu obyvatel Prahy bylo tedy způsobeno výhradně zahraniční migrací, přitom českých občanů ubylo.) Nejvyšších hodnot dosahuje čistá migrace do Prahy z kraje Moravskoslezského (téměř 16 tisíc osob), Jihomoravského (více než 13 tisíc) a Ústeckého (přes 9 tisíc osob). Naopak hodnoty salda z Jihočeského, Plzeňského a Libereckého kraje se pohybují pouze kolem 2 tisíc osob. Do Prahy tedy migrují více lidé z krajů moravských než českých. Vysoké indexy efektivnosti (Tab. 6) potvrzují, že migrace do Prahy či Středočeského kraje není tolik vyvažována migrací opačným směrem.

Rovněž Středočeský kraj je z hlediska vnitřní migrace velmi atraktivní, kromě zmíněného přírůstku z Prahy činil migrační přírůstek z ostatních krajů dalších více než 30 tisíc osob. Nejvyšší je opět saldo z Moravskoslezského kraje (více než 8 tisíc osob), úhrny čisté migrace z většiny ostatních krajů se pohybují kolem 2–4 tisíc osob. Nejnižší je saldo migrace s Libereckým krajem (pouze

1 tisíc osob) a Jihočeským (kolem 700). Migrační saldo s Plzeňským krajem měl Středočeský kraj záporné, i když poměrně malé (640 osob).

Plzeňský a Jihočeský kraj měly rovněž kladné celkové migrační saldo vnitřní migrace – zhruba 10, resp. 5 tisíc osob za celé sledované období. Poměrně vysoká je přitom hodnota čisté migrace z Karlovarského a Ústeckého kraje do kraje Plzeňského – více než 5, resp. téměř 3 tisíce osob.

Všechny ostatní kraje měly saldo vnitřní migrace záporné. Celkový úbytek obyvatelstva vnitřní migrací v Moravskoslezském kraji dosáhl téměř 52 tisíc osob; tento kraj měl záporné migrační saldo se všemi ostatními kraji ČR. Migrace z tohoto kraje směřovala především do Prahy a Středočeského kraje, ale i do Jihomoravského a Olomouckého kraje. Úbytek obyvatel Karlovarského a Ústeckého kraje v důsledku vnitřní migrace dosáhl téměř 22, resp. více než 18 tisíc osob. Největší byla migrace do Prahy, Středočeského a Plzeňského kraje. Kraj Vysočina ztratil v důsledku vnitřní migrace téměř 12 tisíc osob, Olomoucký kraj něco málo přes 10 tisíc. Nejvíce migrantů se stěhovalo do Prahy a Středočeského, ale též do Jihomoravského kraje. Počet obyvatel Královéhradeckého kraje se vnitřní migrací snížil téměř o 7 tisíc osob, kromě Prahy a Středočeského kraje mířili často též do sousedního kraje Pardubického. Ve Zlínském kraji ubylo vnitřní migrací téměř 6 tisíc osob, většinou do Prahy a Středočeského kraje. Migrační úbytek Jihomoravského (necelých 1 800 osob), Libereckého (přes 1 100 osob) a Pardubického kraje (necelých 250 osob) byl výrazně nižší.

Podle očekávání je saldo zahraniční migrace všech krajů se všemi zeměmi kladné (Tab. 5, Obr. 1), neboť počet cizinců žijících na území ČR před rokem 1993 byl minimální a Česká republika patří mezi postkomunistickými zeměmi (spolu se Slovinskem) k zemím s relativně nejvyššími kladnými migračními přírůstky (Drbohlav, 2011). Úhrnné saldo zahraniční migrace za celé sledované období dosáhlo téměř 440 tisíc osob. Více než třetina tohoto počtu (téměř 153 tisíc) směřovala do Prahy, necelých 60 tisíc do Středočeského kraje. Vysokých hodnot dosáhla zahraniční migrace do Jihomoravského a do Ústeckého kraje (do obou téměř 40 tisíc osob). Plzeňský kraj měl saldo zahraniční migrace zhruba 23,5 tisíc osob, Karlovarský a Moravskoslezský kraj téměř 20 tisíc. Nejméně atraktivní byl kraj Zlínský, kde saldo zahraniční migrace za celé období nedosáhlo ani 6 tisíc osob. V ostatních krajích se jeho hodnota pohybovala kolem 10–15 tisíc osob. (Po započtení neregistrované zahraniční migrace odhadnuté na základě nedopočtů při sčítáních lidu 2001 a 2011 by ovšem bylo celkové migrační saldo zahraniční migrace o více než 80 tisíc osob, tj. téměř o 20 % nižší.)

Rozdělení migrace cizinců do jednotlivých krajů ČR se liší podle občanství (Tab. 5). Do Prahy směřovalo více než 75 % Američanů, přes 60 % Britů, více než polovina občanů Ruska. Podíl občanů Ukrajiny migrujících do Prahy dosáhl necelých 28 %, do Středočeského kraje necelých 18 %, do Jihomoravského téměř 12 %. Naproti tomu z čisté migrace občanů Vietnamu směřovalo do Prahy pouze necelých 13 %, zatímco do Ústeckého kraje 17,5 % a do Karlovarského kraje necelých 16 %. Z občanů Rumunska migrovalo do Prahy necelých 22 %, do Plzeňského kraje téměř 18 %, do Jihomoravského přes 13 %, do Ústeckého více než 11 %. Více než třetina občanů Německa migrovala do Ústeckého kraje, zatímco do Prahy pouze necelá čtvrtina a do Plzeňského kraje téměř 11 %. Z občanů Polska se téměř čtvrtina stěhovala do Moravskoslezského kraje, do Prahy přes 27 %, do Pardubického kraje téměř 11 %.

Nejvyšších hodnot dosahují indexy efektivnosti migrace obyvatel Rumunska, Bulharska a Vietnamu (Tab. 7). Migrace z těchto zemí do ČR je tedy výrazně vyšší než migrace opačným směrem.

Tabulka 4: Úhrnné saldo vnitřní migrace jednotlivých krajů za celé sledované období 1993–2014

	Kraj vystěhování															
	Kraj	StČ	Pha	JiM	Plz	Úst	JiČ	Lib	Par	KHr	Vys	Olm	Zln	KVa	MSl	Celkem
Kraj přistěhování	StČ	X	122 325	3 817	-640	3 413	714	1 159	2 110	2 376	2 281	3 560	2 434	3 445	8 378	155 372
	Pha	-122 325	X	13 280	2 014	9 190	1 858	2 620	4 239	4 947	4 865	7 737	5 852	7 759	15 955	-42 009
	JiM	-3 817	-13 280	X	-546	437	-224	60	422	437	2 780	2 418	717	599	8 244	-1 753
	Plz	640	-2 014	546	X	2 816	154	429	118	331	597	288	142	5 321	1 211	10 579
	Úst	-3 413	-9 190	-437	-2 816	X	-1 925	-1 623	-737	-769	-11	-31	-58	1 693	1 107	-18 210
	JiČ	-714	-1 858	224	-154	1 925	X	298	116	171	1 592	280	480	1 343	1 933	5 636
	Lib	-1 159	-2 620	-60	-429	1 623	-298	X	-6	-352	259	243	51	581	1 062	-1 105
	Par	-2 110	-4 239	-422	-118	737	-116	6	X	2 324	930	438	246	387	1 695	-242
	KHr	-2 376	-4 947	-437	-331	769	-171	352	-2 324	X	397	573	-45	314	1 289	-6 937
	Vys	-2 281	-4 865	-2 780	-597	11	-1 592	-259	-930	-397	X	190	-13	199	1 348	-11 966
	Olm	-3 560	-7 737	-2 418	-288	31	-280	-243	-438	-573	-190	X	-110	147	5 574	-10 085
	Zln	-2 434	-5 852	-717	-142	58	-480	-51	-246	45	13	110	X	75	3 718	-5 903
	KVa	-3 445	-7 759	-599	-5 321	-1 693	-1 343	-581	-387	-314	-199	-147	-75	X	213	-21 650
	MSl	-8 378	-15 955	-8 244	-1 211	-1 107	-1 933	-1 062	-1 695	-1 289	-1 348	-5 574	-3 718	-213	X	-51 727
	Celkem	-155 372	42 009	1 753	-10 579	18 210	-5 636	1 105	242	6 937	11 966	10 085	5 903	21 650	51 727	X

Zdroj: ČSÚ, vlastní zpracování

Tabulka 5: Saldo zahraniční migrace jednotlivých krajů za celé sledované období 1993–2014

	Země vystěhování												
	Kraj/ země	UA	SK	VN	RU	DE	PL	BG	RO	GB	US	Ost	Celkem
Kraj přistěhování	StČ	20 633	9 124	5 681	4 021	843	577	1 270	689	468	583	16 044	59 933
	Pha	32 247	21 881	6 681	20 271	3 937	1 978	2 607	1 576	2 435	10 641	48 360	152 614
	JiM	13 915	6 688	3 693	2 234	513	344	691	956	337	812	9 761	39 944
	Plz	5 964	4 185	4 360	413	1 777	625	789	1 276	82	161	3 876	23 508
	Úst	10 525	4 480	9 165	2 464	5 596	408	500	810	107	141	5 530	39 726
	JiČ	4 712	2 821	1 725	498	565	85	292	293	82	259	3 893	15 225
	Lib	4 611	2 220	2 211	580	495	206	349	183	59	132	3 201	14 247
	Par	4 102	923	1 575	248	155	780	448	361	58	113	2 939	11 702
	KHr	6 014	977	1 522	444	317	26	105	218	47	187	3 307	13 164
	Vys	4 715	3 074	1 709	222	189	86	240	99	57	154	3 063	13 608
	Olm	3 160	2 190	1 389	404	250	172	113	145	46	233	2 256	10 358
	Zln	986	1 864	688	256	149	106	42	128	49	85	1 378	5 731
	KVa	2 672	1 194	8 305	3 108	1 429	119	133	387	37	155	2 216	19 755
	MSl	2 760	6 439	3 815	840	221	1 777	254	74	121	248	2 743	19 292
	Celkem	117 016	68 060	52 519	36 003	16 436	7 289	7 833	7 195	3 985	13 904	108 567	438 807

Zdroj: ČSÚ, vlastní zpracování

Tabulka 6: Index efektivnosti vnitřní migrace jednotlivých krajů za celé sledované období 1993–2014

	Kraj vystěhování														
	Kraj	StČ	Pha	JiM	Plz	Úst	Jič	Lib	Par	KHr	Vys	Olm	Zln	KVa	MSl
Kraj přistěhování	StČ	*	0,34	0,23	-0,03	0,07	0,03	0,04	0,11	0,09	0,13	0,36	0,34	0,27	0,48
	Pha	-0,34	*	0,41	0,07	0,15	0,04	0,09	0,19	0,16	0,22	0,46	0,45	0,40	0,56
	JiM	-0,23	-0,41	*	-0,09	0,05	-0,02	0,01	0,03	0,06	0,07	0,08	0,02	0,13	0,29
	Plz	0,03	-0,07	0,09	*	0,19	0,01	0,12	0,04	0,10	0,19	0,11	0,08	0,24	0,25
	Úst	-0,07	-0,15	-0,05	-0,19	*	-0,17	-0,05	-0,11	-0,08	-0,00	-0,01	-0,02	0,10	0,13
	Jič	-0,03	-0,04	0,02	-0,01	0,17	*	0,07	0,03	0,04	0,10	0,07	0,10	0,25	0,31
	Lib	-0,04	-0,09	-0,01	-0,12	0,05	-0,07	*	-0,00	-0,02	0,09	0,09	0,03	0,18	0,26
	Par	-0,11	-0,19	-0,03	-0,04	0,11	-0,03	0,00	*	0,07	0,08	0,04	0,08	0,18	0,26
	KHr	-0,09	-0,16	-0,06	-0,10	0,08	-0,04	0,02	-0,07	*	0,08	0,12	-0,02	0,12	0,22
	Vys	-0,13	-0,22	-0,07	-0,19	0,00	-0,10	-0,09	-0,08	-0,08	*	0,02	-0,00	0,10	0,19
	Olm	-0,36	-0,46	-0,08	-0,11	0,01	-0,07	-0,09	-0,04	-0,12	-0,02	*	-0,01	0,08	0,14
	Zln	-0,34	-0,45	-0,02	-0,08	0,02	-0,10	-0,03	-0,08	0,02	0,00	0,01	*	0,05	0,17
	KVa	-0,27	-0,40	-0,13	-0,24	-0,10	-0,25	-0,18	-0,18	-0,12	-0,10	-0,08	-0,05	*	0,06
	MSl	-0,48	-0,56	-0,29	-0,25	-0,13	-0,31	-0,26	-0,26	-0,22	-0,19	-0,14	-0,17	-0,06	*

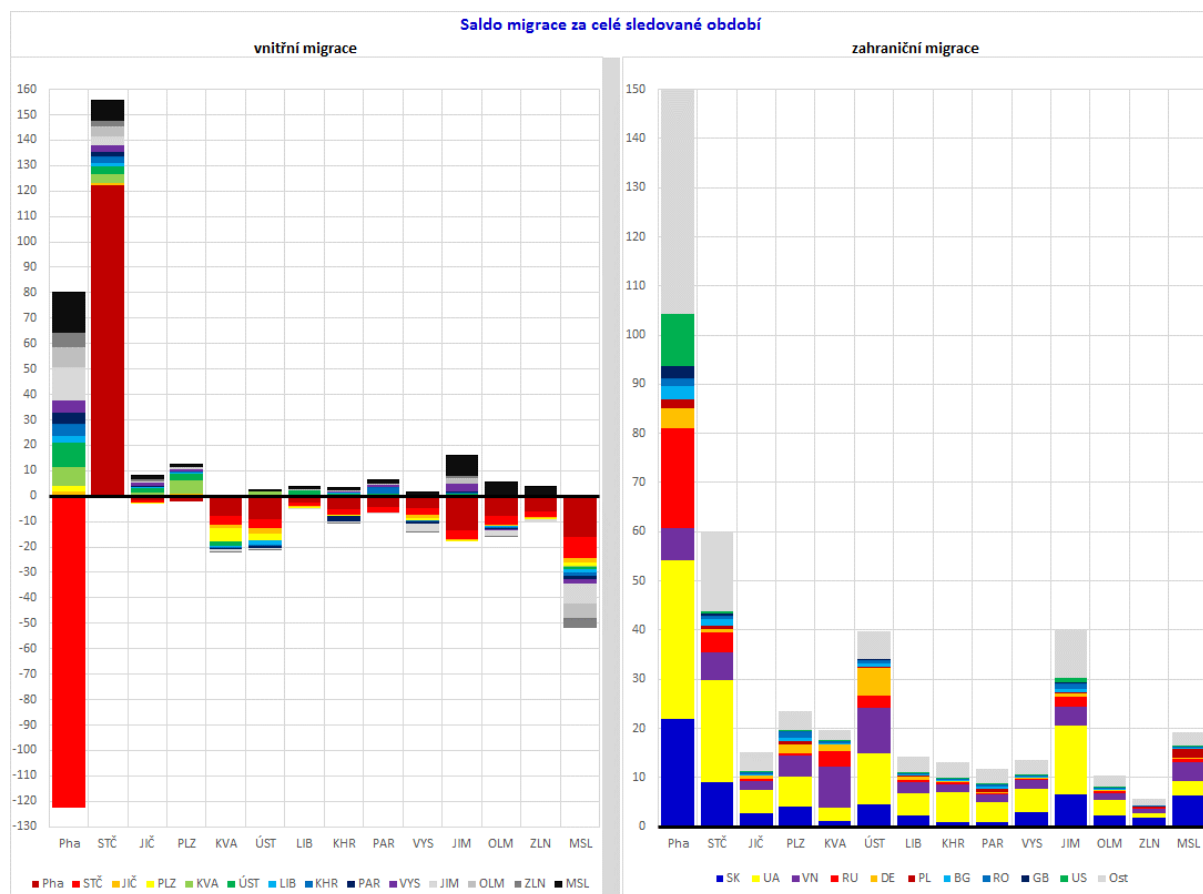
Zdroj: ČSÚ, vlastní zpracování

Tabulka 7: Index efektivnosti zahraniční migrace jednotlivých krajů za celé sledované období 1993–2014

	Kraj vystěhování											
	Kraj/země	UA	SK	VN	RU	DE	PL	BG	RO	GB	US	Ost
Kraj přistěhování	StČ	0,50	0,24	0,62	0,56	0,41	0,13	0,53	0,60	0,46	0,46	0,52
	Pha	0,30	0,40	0,51	0,49	0,55	0,57	0,44	0,63	0,47	0,52	0,45
	JiM	0,49	0,23	0,70	0,70	0,29	0,47	0,58	0,71	0,45	0,54	0,29
	Plz	0,54	0,26	0,68	0,60	0,35	0,76	0,82	0,77	0,47	0,47	0,45
	Úst	0,49	0,39	0,66	0,61	0,45	0,51	0,52	0,50	0,46	0,35	0,40
	Jič	0,43	0,29	0,66	0,40	0,19	0,21	0,33	0,63	0,37	0,40	0,34
	Lib	0,47	0,21	0,54	0,52	0,45	0,22	0,45	0,72	0,40	0,49	0,40
	Par	0,47	0,09	0,72	0,58	0,30	0,46	0,83	0,80	0,30	0,38	0,44
	KHr	0,49	0,11	0,64	0,59	0,36	0,01	0,29	0,65	0,19	0,48	0,40
	Vys	0,55	0,36	0,80	0,71	0,26	0,58	0,47	0,94	0,54	0,67	0,46
	Olm	0,53	0,23	0,77	0,62	0,25	0,38	0,43	0,81	0,18	0,35	0,25
	Zln	0,35	0,13	0,61	0,60	0,29	0,36	0,25	0,56	0,27	0,26	0,20
	KVa	0,60	0,19	0,69	0,60	0,35	0,43	0,44	0,76	0,48	0,55	0,34
	MSl	0,53	0,27	0,67	0,67	0,16	0,25	0,48	0,61	0,42	0,32	0,16

Zdroj: ČSÚ, vlastní zpracování

Obrázek 1: Saldo migrace za celé období 1993–2014

Zdroj: vlastní výpočet a zpracování na základě dat ČSÚ

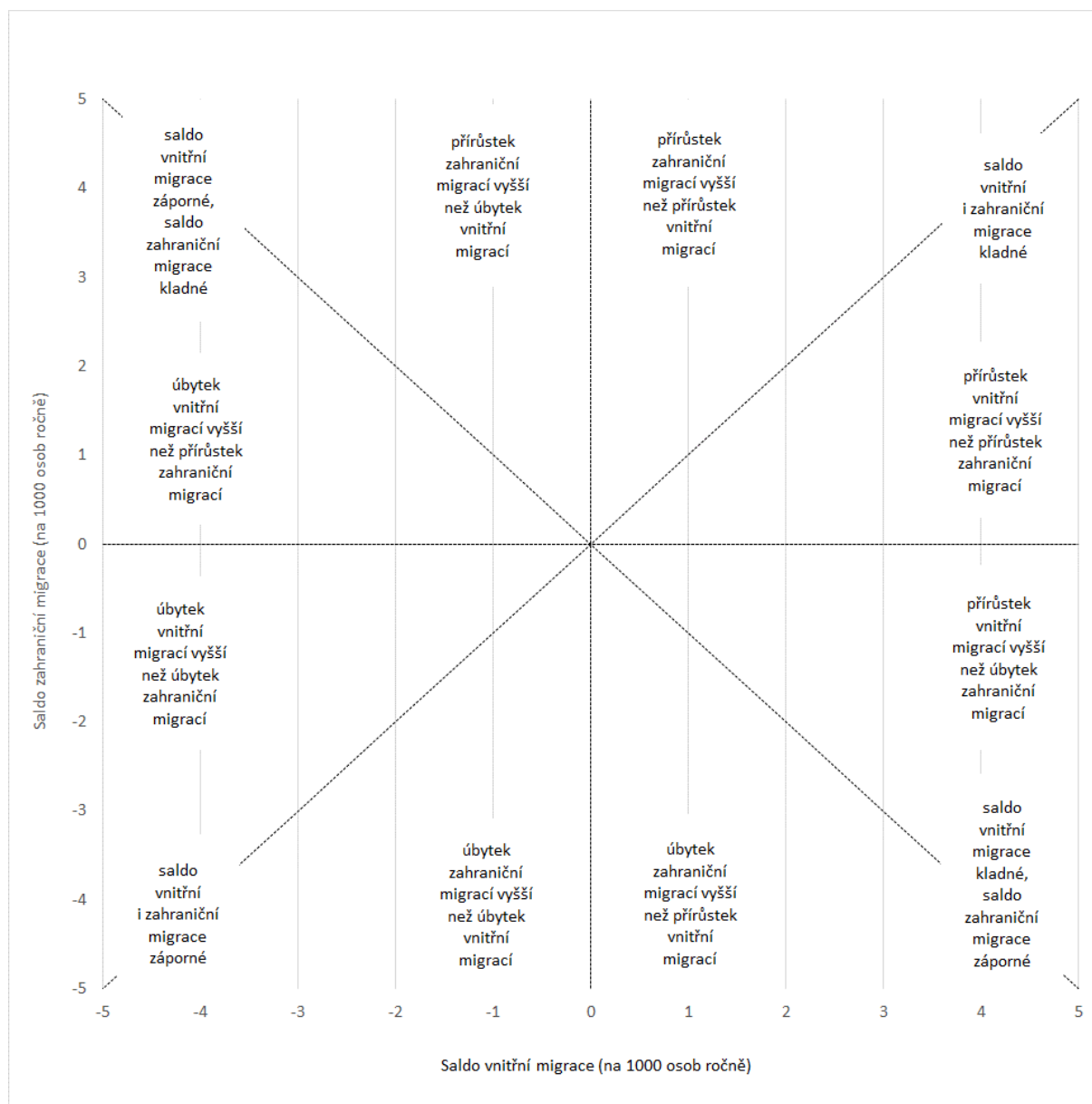
Vývoj vnitřní a zahraniční migrace v jednotlivých letech

Sledované období je delší než 20 let, vývoj migrace v tomto období nebyl rovnoměrný. Jak již bylo řečeno, během 90. let byla úroveň vnitřní migrace poměrně malá a rovněž počty evidovaných zahraničních migrantů byly nízké, neboť za migranty byly považovány pouze osoby, které měly či získaly v ČR trvalý pobyt, nikoli osoby s dlouhodobým pobytem.

Vzhledem k délce období budeme při sledování regionálních rozdílů migrace na úrovni krajů uvažovat vývoj průměrného ročního migračního salda jednotlivých krajů s rozlišením vnitřní a zahraniční migrace za pětiletá období s výjimkou počátečního období 1993–1994, které je dvouleté. Protože z geografického hlediska je kraj Praha atypický a lze jej považovat za součást kraje Středočeského, budou zobrazeny rovněž hodnoty migračního salda pro region tvořený územím Prahy a Středočeského kraje považovaného za jeden celek. Vnitřní migrace mezi Prahou a Středočeským krajem se přitom neuvažuje.

Z důvodu rozdílné velikosti populace krajů se budou porovnávat obecné míry migračního salda vyjádřené v promile. Tyto hodnoty lze interpretovat jako průměrný roční migrační přírůstek, resp. úbytek na 1 000 obyvatel středního stavu. Hodnotu obecné míry migračního salda vnitřní a zahraniční migrace lze zobrazit Webbovým grafem, který se často používá pro zobrazení přirozeného a mechanického pohybu obyvatelstva. Při zobrazení vnitřní a zahraniční migrace bude na vodorovné ose zobrazena hodnota salda vnitřní migrace, na svislé ose saldo migrace zahraniční (Obr. 2).

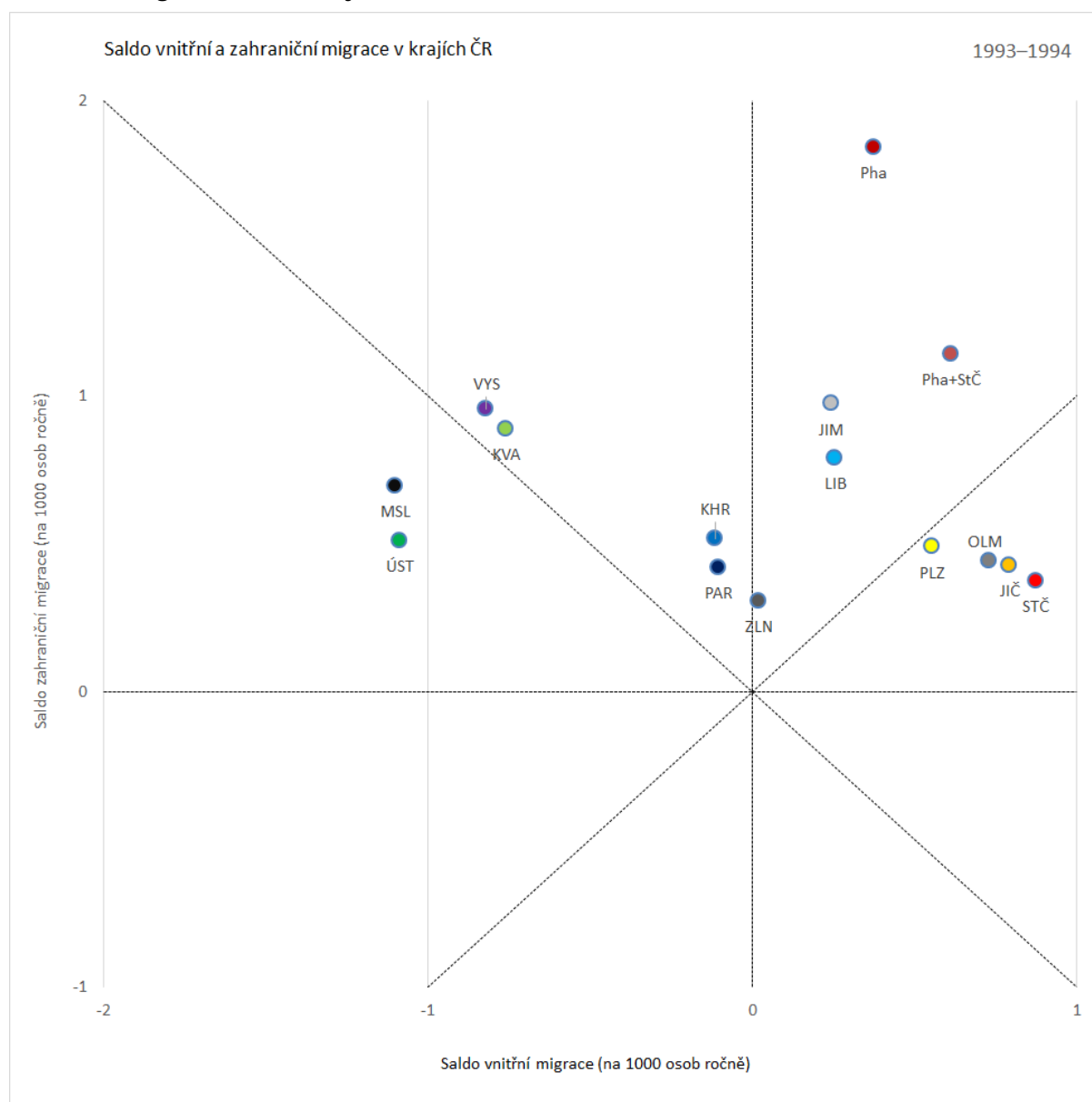
Obrázek 2: Webbův graf pro zobrazení migračního salda

Období 1993–1994 lze považovat za období počátků ekonomické transformace v ČR. Saldo vnitřní migrace ve všech krajích je poměrně malé, v absolutní hodnotě většinou nepřekračuje 1 ‰. Nejvyšší úbytek vnitřní migrací zaznamenávají Moravskoslezský a Ústecký kraj, dále pak Vysočina a Karlovarský kraj. Nejvyšší přírůstek vnitřní migrací pozorujeme ve Středočeském, Jihočeském a Olomouckém kraji. Praha má v tomto období ještě kladné saldo vnitřní migrace (Obr. 3).

Saldo zahraniční migrace je ve všech krajích kladné, výrazně nejvyšší hodnotu má v Praze (kolem 2 ‰), v ostatních krajích do 1 ‰. Zahraniční migrace plně kompenzuje úbytek obyvatelstva vnitřní migrací s výjimkou Moravskoslezského a Ústeckého kraje, kde je kompenzace pouze částečná.

Obrázek 3: Migrační saldo v krajích v letech 1993–94

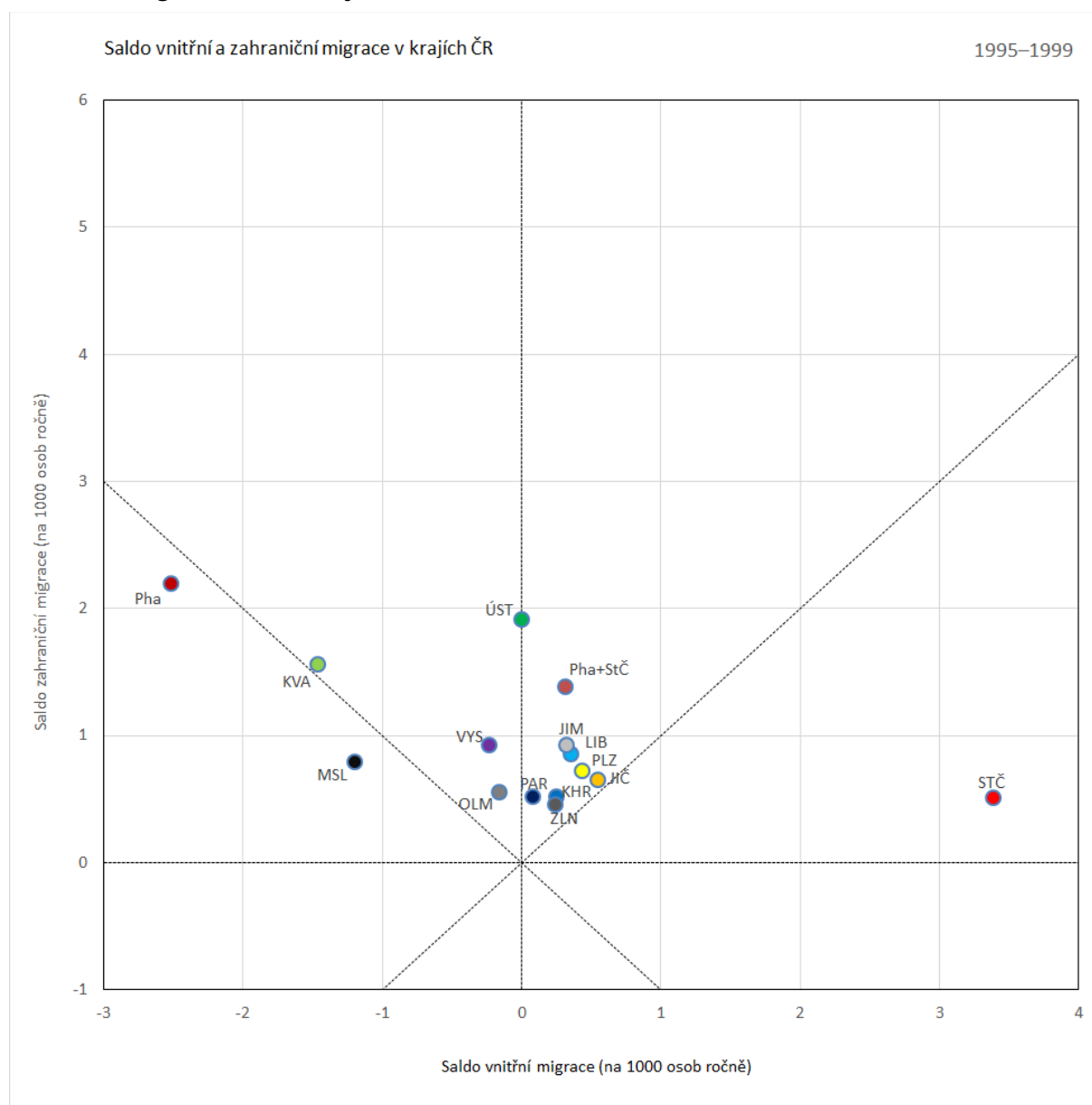

Zdroj: Vlastní výpočet a graf na základě dat ČSÚ

Pro období 1995–1999 je charakteristické především probíhající suburbální stěhování obyvatel Prahy do okolních obcí Středočeského kraje. V jeho důsledku má největší úbytek vnitřní migrací právě Praha (2,5 ‰), Středočeský kraj naopak zaznamenává největší relativní přírůstek vnitřní migrací (3,5 ‰), několikanásobně vyšší než ostatní kraje. Poměrně vysoký úbytek vnitřní migrací mají stejně jako v minulém období též Karlovarský a Moravskoslezský kraj, naproti tomu Vysočina má úbytek minimální a kraj Ústecký má saldo vnitřní migrace prakticky nulové. Rozdíly salda vnitřní migrace mezi jednotlivými kraji jsou vyšší než v minulém období, výrazně se začíná lišit Praha a Středočeský kraj. (Obr. 4.)

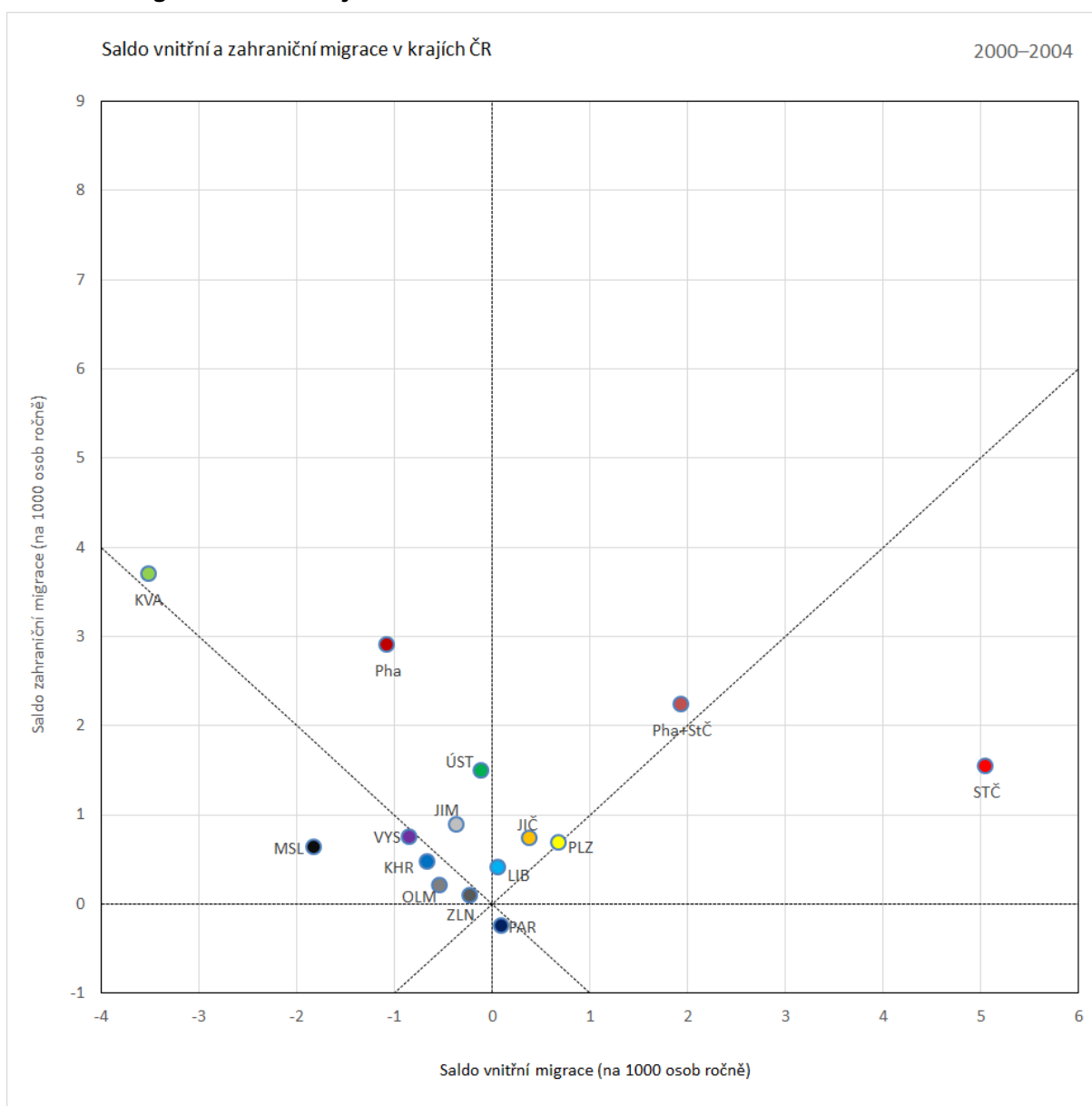
Saldo zahraniční migrace je opět ve všech krajích kladné, zhruba na stejné úrovni jako v předešlém období. V Praze a Moravskoslezském kraji kompenzuje úbytek obyvatelstva vnitřní migrací jen částečně, v ostatních krajích plně. Vysoké migrační saldo zahraniční migrace mají kromě Prahy též Ústecký a Karlovarský kraj, většinu migrantů tvoří občané Vietnamu a Ukrajiny. Svoji roli zde může hrát mimo jiné úbytek domácího obyvatelstva vnitřní migrací a částečně i blízkost hranice s Německem.

Obrázek 4: Migrační saldo v krajích v letech 1995–99

V období 2000–2004 je na rozdíl od předchozího období charakter vnitřní migrace odlišný v tom smyslu, že kladné migrační saldo vnitřní migrace má pouze 5 krajů: Středočeský (výrazně vysoké), Plzeňský, Jihočeský. Liberecký a Pardubický, poslední dva kraje mají ovšem hodnotu salda nepatrnou. Ostatní kraje mají saldo vnitřní migrace záporné, výrazně největší úbytek je v Karlovarském kraji a dále v kraji Moravskoslezském. Rovněž Praha má záporné saldo vnitřní migrace, ovšem nižší než na konci 20. století. Příčinou je rostoucí migrace z ostatních krajů (kromě Středočeského) do Prahy. Jednou z hlavních příčin může být pokračující restrukturalizace ekonomiky a zánik řady pracovních příležitostí v některých krajích a naopak vznik nových pracovních míst v Praze a středních Čechách. V případě kdy Prahu považujeme za „součást“ Středočeského kraje (a tedy vyloučíme migraci mezi těmito dvěma kraji), mají Střední Čechy výrazně vyšší přírůstek vnitřní migrací než ostatní kraje.

Obrázek 5: Migrační saldo v krajích v letech 2000–04

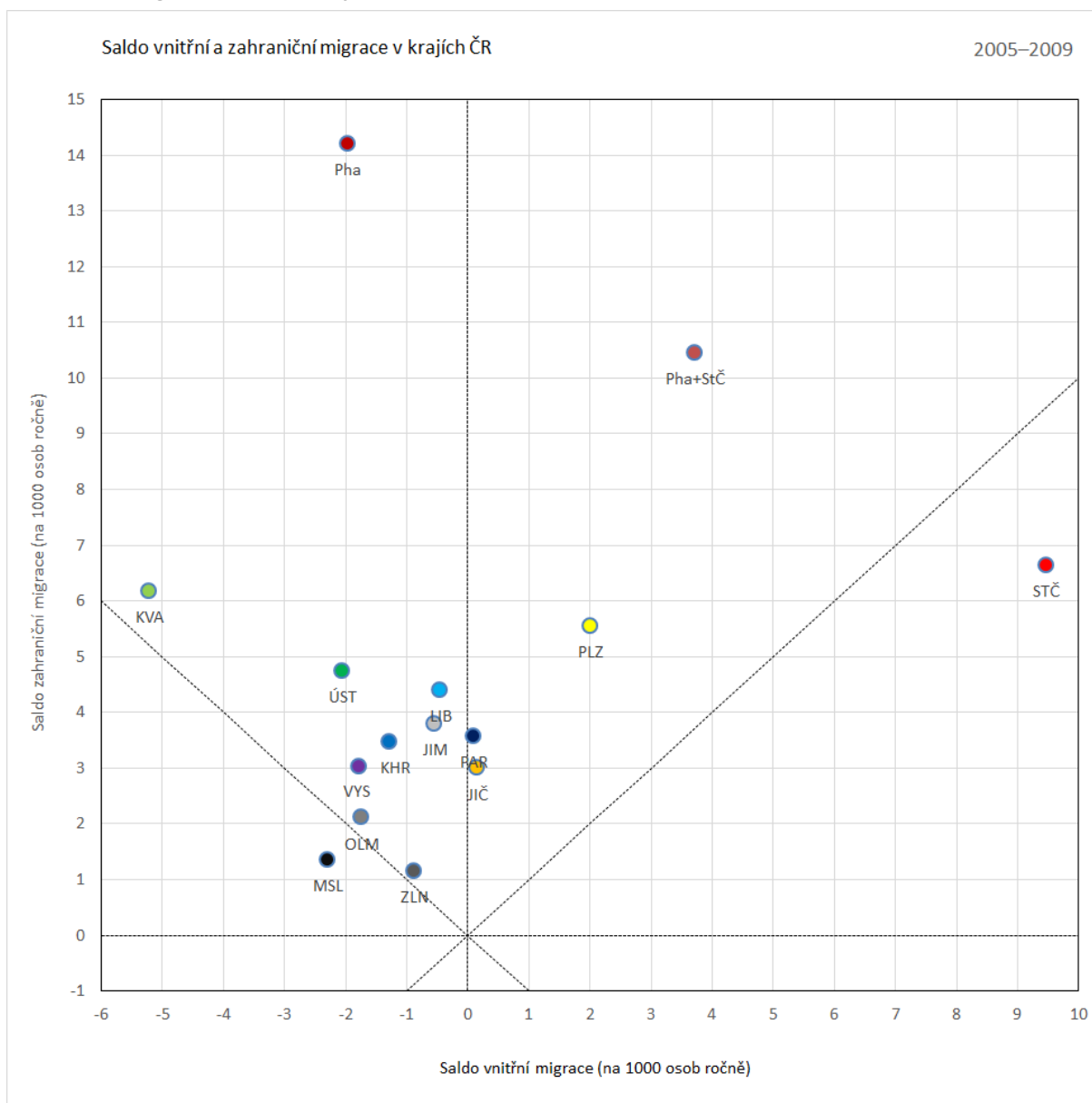

Vzhledem ke změně definice zahraniční migrace (zahrnutí rovněž osob s dlouhodobým pobytem) je její migrační saldo několikanásobně vyšší než v předchozích letech. V Karlovarském kraji je v tomto období saldo dokonce o něco vyšší než v Praze, poměrně vysokých hodnot nabývá

i v Ústeckém a Středočeském kraji. V Pardubickém kraji je naopak v tomto období saldo zahraniční migrace mírně záporné. V Moravskoslezském a Olomouckém kraji kompenzuje zahraniční migrace úbytek obyvatelstva vnitřní migrací zhruba jen z poloviny, ani na Vysočině, v Králověhradeckém a Zlínském kraji nedosahuje přírůstek zahraniční migrací hodnot úbytku vnitřní migrací, i když rozdíly nejsou tak velké. (Obr. 5.)

V období 2005–2009 pokračuje předchozí trend – stěhování obyvatelstva Prahy do Středočeského kraje a obyvatelstva z ostatních krajů do Prahy. Saldo vnitřní migrace Středočeského kraje se blíží 10 ‰, v Plzeňském kraji činí pouze 2 ‰. V Pardubickém a Jihočeském kraji má saldo vnitřní migrace nepatrnou kladnou hodnotu, ve všech ostatních krajích je záporné. Výrazně největší relativní úbytek obyvatelstva vnitřní migrací zaznamenává opět Karlovarský kraj.

Obrázek 6: Migrační saldo v krajích v letech 2005–09

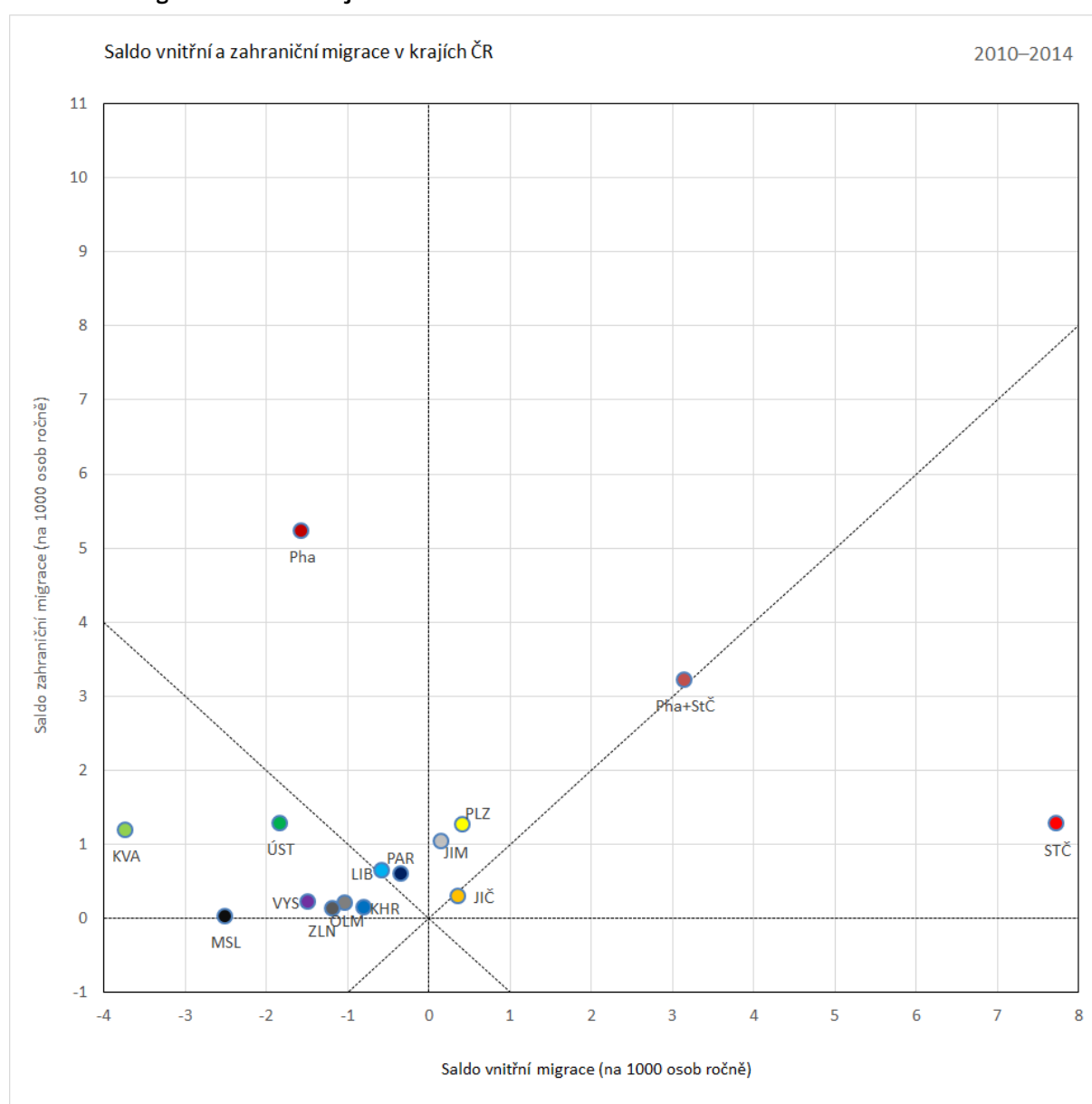
Pro toto období je charakteristický několikanásobný nárůst salda zahraniční migrace. Kromě vstupu ČR do EU je jeho hlavní příčinou ekonomický růst spojený s příchodem velkého množství zahraničních pracovníků v letech 2007 a 2008. Výrazně největší přírůstky zahraniční migrace má Praha, ale i v řadě dalších krajů (Středočeský, Karlovarský, Plzeňský) se zahraniční migrace proti

předchozímu období znatelně zvýšila. Vzhledem k této vysoké zahraniční migraci je celkový migrační přírůstek ve všech krajích (kromě Moravskoslezského) kladný. (Obr. 6.)

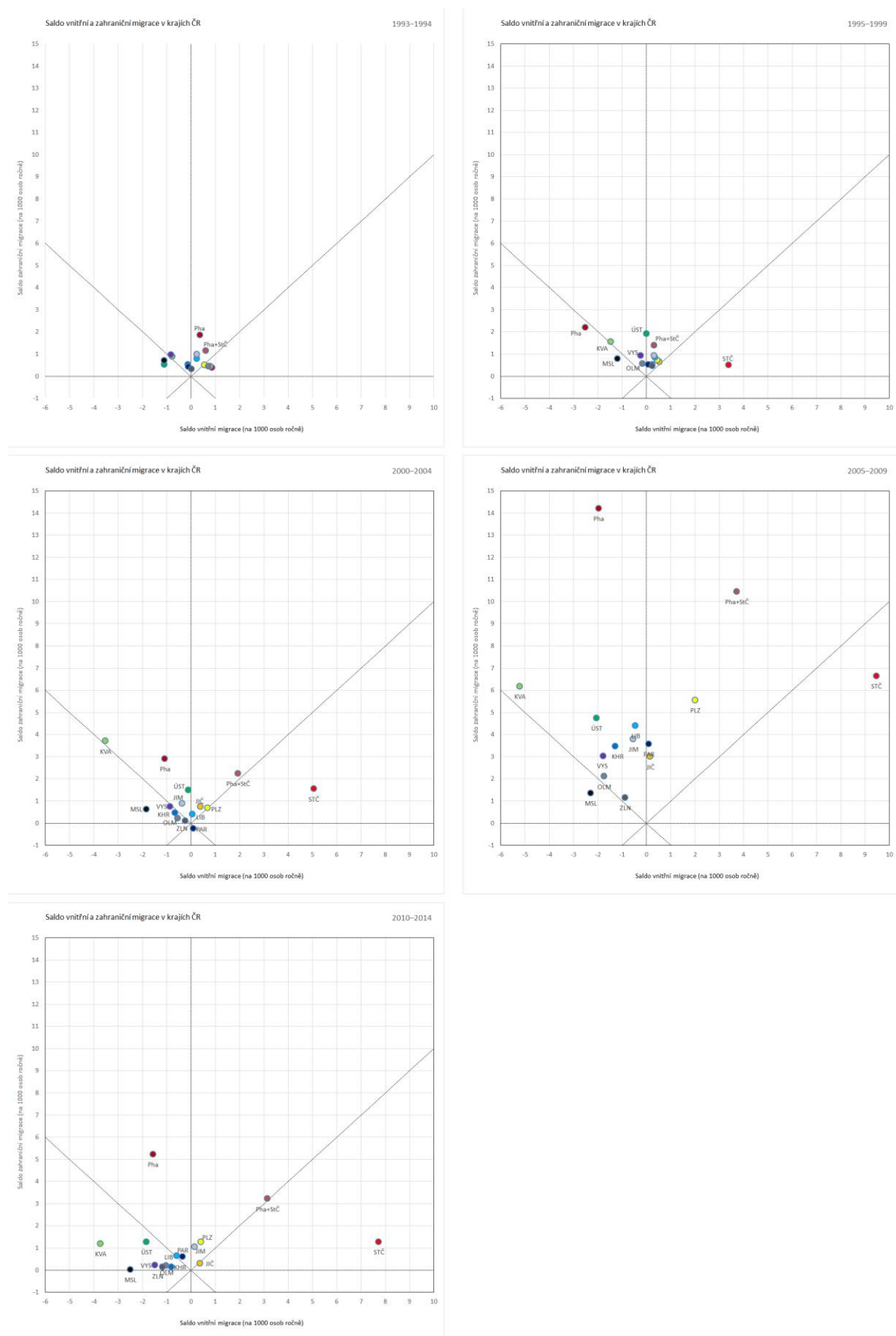
Poslední období (2010–2014) je charakteristické pokračující ekonomickou krizí. Trendy vnitřní migrace se příliš nezměnily. Výrazně kladné saldo vnitřní migrace (téměř 8 ‰) má pouze Středočeský kraj, Plzeňský, Jihočeský a Jihomoravský kraj vykazují saldo nižší než 0,5 ‰, všechny ostatní kraje mají saldo vnitřní migrace záporné, nejnižší je opět v Karlovarském a Moravskoslezském kraji.

V důsledku ekonomické krize zahraniční migrace do ČR výrazně snížila. V Praze zůstává její saldo stále poměrně vysoké (přes 5 ‰), v ostatních krajích se však pohybuje na úrovni jen kolem 1 ‰, v některých je dokonce jen o málo vyšší než 0. Úbytek obyvatelstva vnitřní migrací je proto migrací ze zahraničí plně kompenzován jen v Praze, Libereckém a Pardubickém kraji, v ostatních krajích se záporným migračním saldem je i celkový migrační přírůstek záporný. (Obr. 7.)

Obrázek 7: Migrační saldo v krajích v letech 2010–14

Obrázek 8: Migrační saldo v krajích v období 1993–2014 (stejné měřítko)

Předchozí grafy jsou zobrazeny v různém měřítku, aby byly co nejlépe lépe patrné rozdíly mezi jednotlivými kraji. To však zkresluje pohled na vývoj v čase. Tytéž grafy ve stejném měřítku zachycuje Obr. 8. Z něj je zřejmá rostoucí odlišnost vývoje migrace v Praze a Středočeském kraji od ostatních krajů i růst rozdílů vnitřní i zahraniční migrace mezi jednotlivými kraji.

Trendy vnitřní migrace jsou ve všech krajích podobné: v prvních letech sledovaného období mírný pokles či stagnace, jehož příčinou může být především zpomalení či zastavení bytové výstavby a dosud nefungující trh s byty. Postupně však začíná migrace narůstat s vrcholem kolem roku 2008. V pozdějších letech dochází opět k určitému poklesu, jehož hlavní příčinou mohou být důsledky ekonomické krize. Stále více začíná převažovat migrace z Prahy do Středočeského kraje a migrace z ostatních krajů do Prahy.

Zahraniční migrace je v posledních letech minulého století velmi malá, k výraznému nárůstu dochází po roce 2000, kdy jsou do této migrace započítávány nejen cizinci s trvalým, ale i s dlouhodobým pobytem. Nejvyšších hodnot dosahuje zahraniční migrace v letech 2007 a 2008, později se počty migrantů, především v důsledku hospodářské krize, výrazně snižují. Zejména moravské kraje (kromě Jihomoravského) a Zlínský kraj mají v posledních pěti letech saldo zahraniční migrace minimální.

Podrobnější vývoj vnitřní a zahraniční migrace po jednotlivých letech ve sledovaném období s rozlišením migračních toků mezi jednotlivými kraji a rozlišením zahraniční migrace podle jednotlivých zemí je zachycen na grafech v příloze.

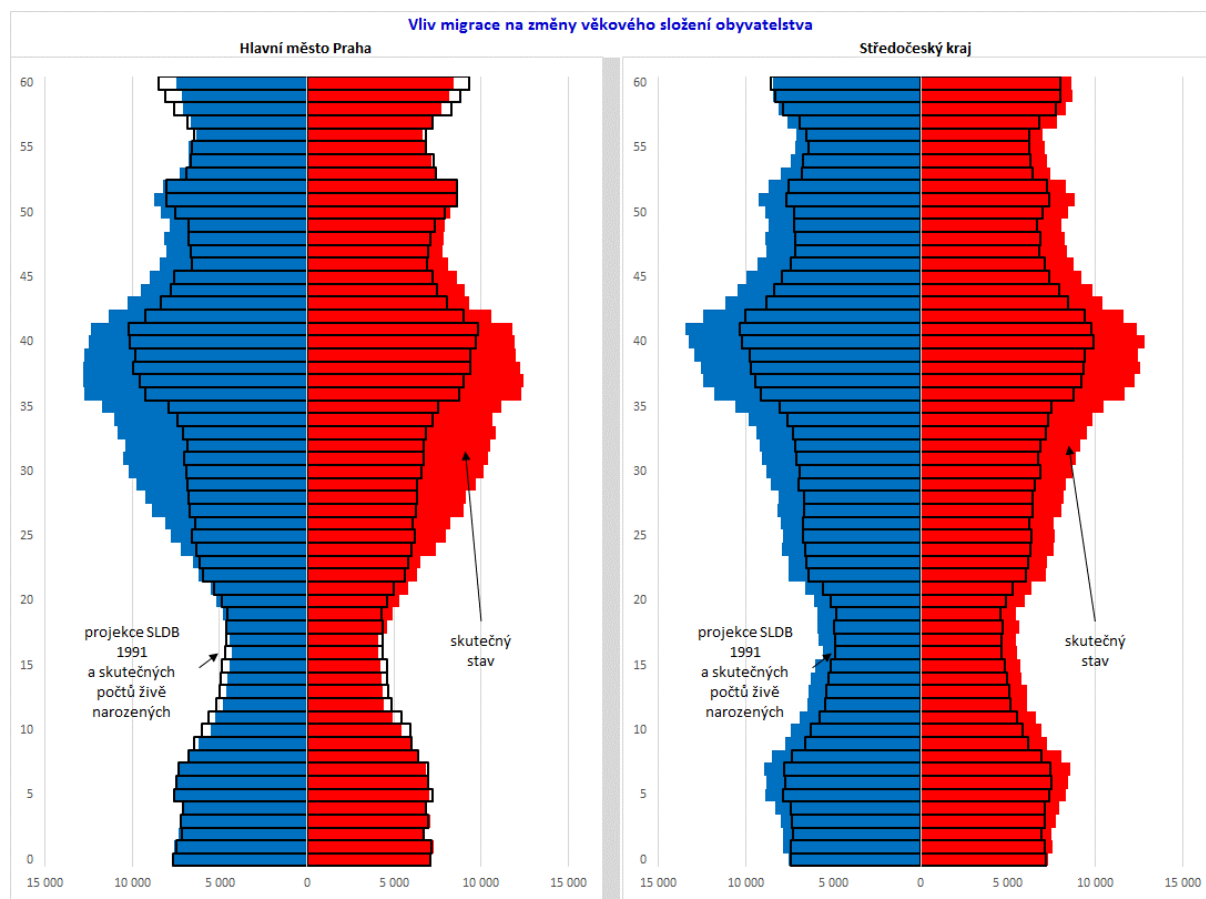
Změny věkové struktury v důsledku migrace

Bez migrace by byla věková struktura určena pouze počtem živě narozených příslušného ročníku a vývojem úmrtnosti. Migrace však může věkovou strukturu dále ovlivňovat. V oblastech s kladným migračním saldem se v jejím důsledku mohou postupně zvyšovat počty žijících mladších ročníků narození, neboť migrační přírůstky těchto ročníků mohou být vyšší než počty zemřelých. Samozřejmě k tomu dochází pouze do určitého věku, u starších ročníků jsou migrační přírůstky již poměrně malé a naopak se začíná stále více projevovat vliv rostoucí úmrtnosti.

V regionech se záporným migračním saldem může mít migrace naopak za následek rychlejší úbytek osob jednotlivých ročníků narození než by odpovídalo dané úrovni úmrtnosti.

Velký vliv migrace na věkové složení obyvatelstva lze očekávat především v Praze a Středočeském kraji, které měly ve sledovaném období největší kladné migrační saldo. Obr. 9 zachycuje porovnání (skutečného) složení obyvatelstva (do 60 let včetně) uvedených krajů k 31. 12. 2015 s hypotetickým složením za předpokladu, že by od 1. 1. 1991 nedocházelo k migraci, a za předpokladu, že všichni 35letí a mladší k 31. 12. 2000 (s provedenou korekcí po SLDB 1991) i všichni živě narození v letech 2001–2015 se dožijí konce roku 2015. Hypotetický počet x -letých osob na konci roku 2015 by byl tedy (pro $25 \leq x \leq 60$) roven počtu $(x-25)$ letých k 31. 12. 1990, resp. (pro $x < 25$) počtu živě narozených v roce 2015– x .

Obrázek 9: Věkové složení Prahy a Středočeského kraje

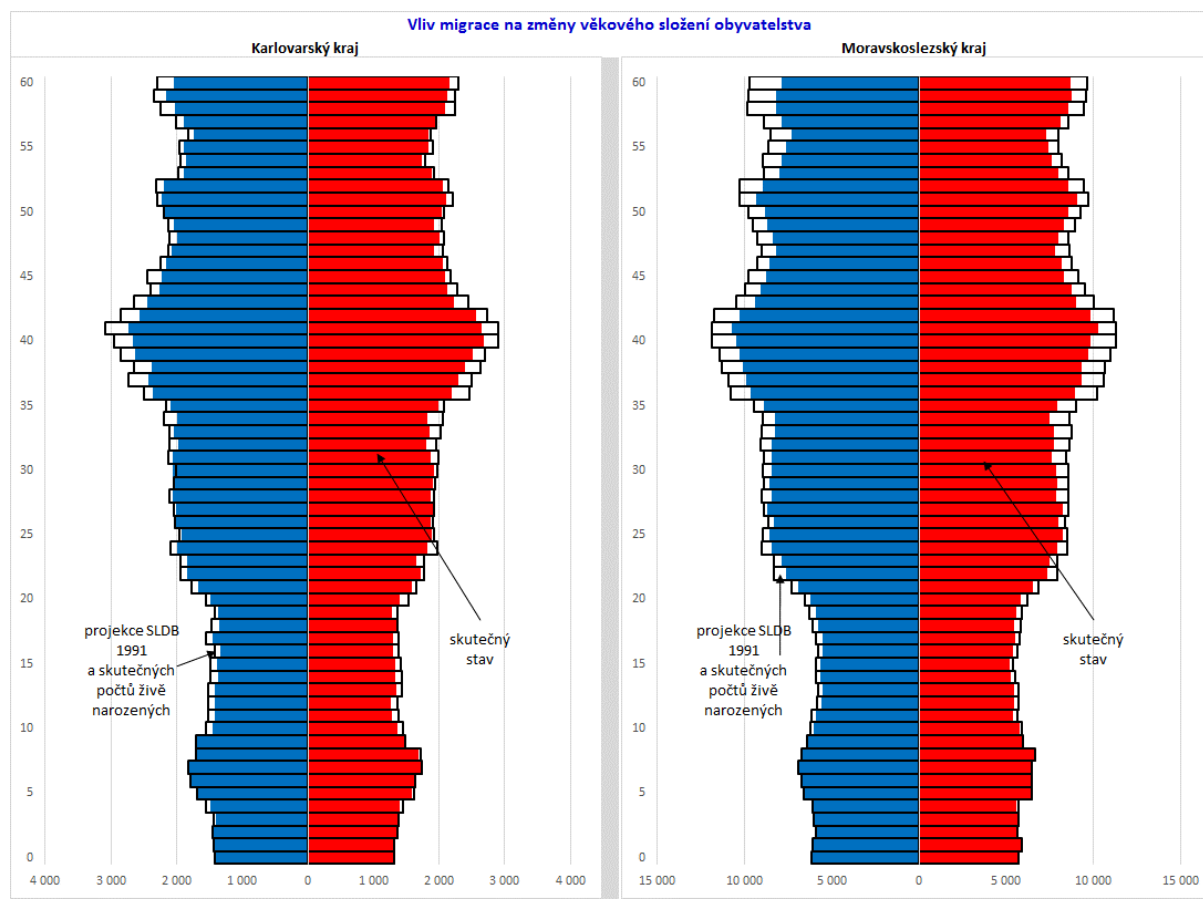

Zdroj: vlastní výpočet a zpracování na základě dat ČSÚ

Vlivem migrace jsou však skutečné počty osob ve většině věkových skupin vyšší než počty hypotetické, ve věku zhruba 20–49 let dokonce výrazně vyšší. Migrace osob mladších ročníků narození tedy nejen plně vykompenzovala zemřelé, ale vedla ke zvýšení počtu osob.

Naproti tomu v Karlovarském a Moravskoslezském kraji, které měly migrační saldo záporné, jsou skutečné počty osob na konci roku 2015 nižší než počty hypotetické, zejména ve vyšším věku (Obr. 10). Příčinou jsou, kromě úmrtnosti, též záporné hodnoty migračního salda, zejména v Moravskoslezském kraji.

Obrázek 10: Věkové složení Karlovarského a Moravskoslezského kraje

Zdroj: vlastní výpočet a zpracování na základě dat ČSÚ

Závěr

Za celé sledované období měly výrazně nejvyšší migrační přírůstky Praha a Středočeský kraj. Více než třetina migrace ze zahraničí směřovala do Prahy, nárůst počtu obyvatel Středočeského kraje byl způsoben především vnitřní migrací z Prahy. Jednalo se ovšem o specifický typ migrace – suburbánní migraci obyvatel Prahy do obcí v jejím bezprostředním okolí. I po vyloučení této migrace („sloučením“ Prahy a Středočeského kraje do jednoho územního celku) je stále více patrný odlišný charakter migrace do/z oblasti Středních Čech a do/z ostatních krajů. Rozdíly se během sledovaného období zvyšují. Vnitřní i zahraniční migrace výrazně ovlivnily počet i věkové složení obyvatelstva v řadě krajů ČR. Již od počátku sledovaného období se lišila migrace do/z Prahy a Středočeského kraje od migrace do/z ostatních krajů.

Kromě Středočeského, Plzeňského a Jihočeského kraje měly všechny ostatní kraje záporné saldo vnitřní migrace, která většinou směřovala do Prahy (a to i z moravských krajů). Ve většině krajů byl však úbytek obyvatelstva vnitřní migrací kompenzován migrací ze zahraničí, nejvíce v Praze a Ústeckém kraji. Pouze ve Zlínském, Karlovarském a Moravskoslezském kraji byl migrační přírůstek ze zahraničí menší než úbytek vnitřní migrací; v posledně jmenovaném kraji se jednalo o rozdíl velmi výrazný.

Je však nutno připomenout, že řada osob vystěhovalých do ciziny zřejmě není registrována, o čemž svědčí nedopady počtu obyvatel zjištěné při sčítáních lidu 2001 i 2011.

Migrace má za následek změny nejen počtu, ale i věkového složení obyvatelstva. Ve Středočeském kraji i v Praze, kde byly největší migrační přírůstky, je patrný nárůst počtu obyvatel mladších ročníků narození, neboť migrační přírůstek osob těchto ročníků je vyšší než počty zemřelých. V Karlovarském a Moravskoslezském naopak záporné migrační saldo urychluje úbytek obyvatelstva.

Migrace (především zahraniční) je často považována za „řešení“ problematiky populačního úbytku a stárnutí obyvatelstva, se kterým se potýkají prakticky všechny ekonomicky vyspělé evropské země. Ukazuje se však (např. Burcin, Drbohlav, Kučera, 2008) že zahraniční migrace sice může zabránit úbytku obyvatelstva ČR, ale stárnutí populace pouze o něco zmírní.

Tento příspěvek vznikl za podpory GAČR 15-13283S „Projekce populace České republiky podle úrovně vzdělání a rodinného stavu“

Literatura a zdroje dat

- Burcin, B., Drbohlav, D., Kučera, T. 2008. Možnosti migračního řešení perspektivního úbytku a demografického stárnutí obyvatelstva České republiky. *Sociologický časopis/Czech Sociological Review*, 44, č. 4, str. 653– 682. Dostupné z: http://sreview.soc.cas.cz/uploads/9cf958e0f4f84b5de8b3aa53d5e98c68fa4021f4_511_2008-4BurcinDrbohlavKucera.pdf.
- Čermák, Z., Janská, E. 2011. Rozmístění a migrace cizinců jako součást sociálněgeografické diferenciacie Česka. *Geografie*, 116, č. 422–439. Dostupné z: http://geography.cz/sbornik/wp-content/uploads/2012/01/g11-4-3cermak_janska.pdf.
- Čermák, Z. 2005. Migrace a suburbanizační procesy v České republice. *Demografie*, 47, 169–176.
- Čermák, Z. 2001. Vývoj migrační mobility v devadesátých letech v České republice. In: *Regionální vývoj: Specifika české transformace, evropská integrace a obecná teorie*. Edited by Hampl, M. Praha: DemoArt, s. 87–98.
- Český statistický úřad. 2016a. Data – počet cizinců. *Tab. R04 Cizinci v ČR podle státního občanství 1994 - 2015 (31. 12.)*. (cit. 25. 05. 2016). Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/cizinci/4-ciz_pocet_cizincu#cr.
- Český statistický úřad. 2016b. *Věkové složení obyvatelstva - 2015*. Věkové složení mužů, resp. žen k 31. 12. 2015 (cit. 25. 05. 2016). Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/vekove-slozeni-obyvatelstva>.
- Drbohlav, D. 2011. Imigrace a integrace cizinců v Česku: Několik zastavení na cestě země v její migrační proměně z Davida na téměř Goliáše. *Geografie*, 116, č. 4, s. 401–421. Dostupné z: <http://geography.cz/sbornik/wp-content/uploads/2012/01/g11-4-2drbohlav.pdf>.
- Horáková, M. 2006. *Zahraniční pracovní migrace v České republice dva roky po vstupu ČR do EU*. Dostupné z: http://praha.vupsv.cz/Fulltext/vz_209.pdf.
- Kupiszewski, M., Drbohlav, D., Rees, P., Durham, H. 1999. Vnitřní migrace a regionální populační dynamika – Česká republika na pozadí evropských trendů. *Geografie*, roč. 104, č. 2., 89–105. Dostupné z: http://geography.cz/sbornik/wp-content/uploads/downloads/2014/03/1999_104_2_Kupiszewski_Drbohlav_Rees_Durham_Vnitrimigracearegionalnipopulacnidynamika.pdf.
- Roubíček, V. 1997. *Úvod do demografie*. 1. vyd. Praha: CODEX Bohemia, 348 s. ISBN 80-85963-43-4.

Summary

In recent decades, the demographic development in the Czech Republic is influenced much more by the development of migration than by fertility and mortality. The paper brings basic analysis of the development of both internal and external migration since the establishment of the Czech Republic in 1993 until 2014. It is focused on differences of migration in individual regions, main trends of internal migration and external migration according to selected countries from which immigrants come most often.

Considerably high values of net migration in the observed period were in Central Bohemian Region and in Prague. While in the Central Bohemian Region it was caused mainly by interval migration from Prague (suburban migration), high net migration in Prague is a consequence of high number of immigrants from abroad. Most Czech Regions had negative value of internal net migration, which was, however, (except for Zlín, Karlsbad and Moravian-Silesian Regions), fully compensated by external net migration.

Kontakty

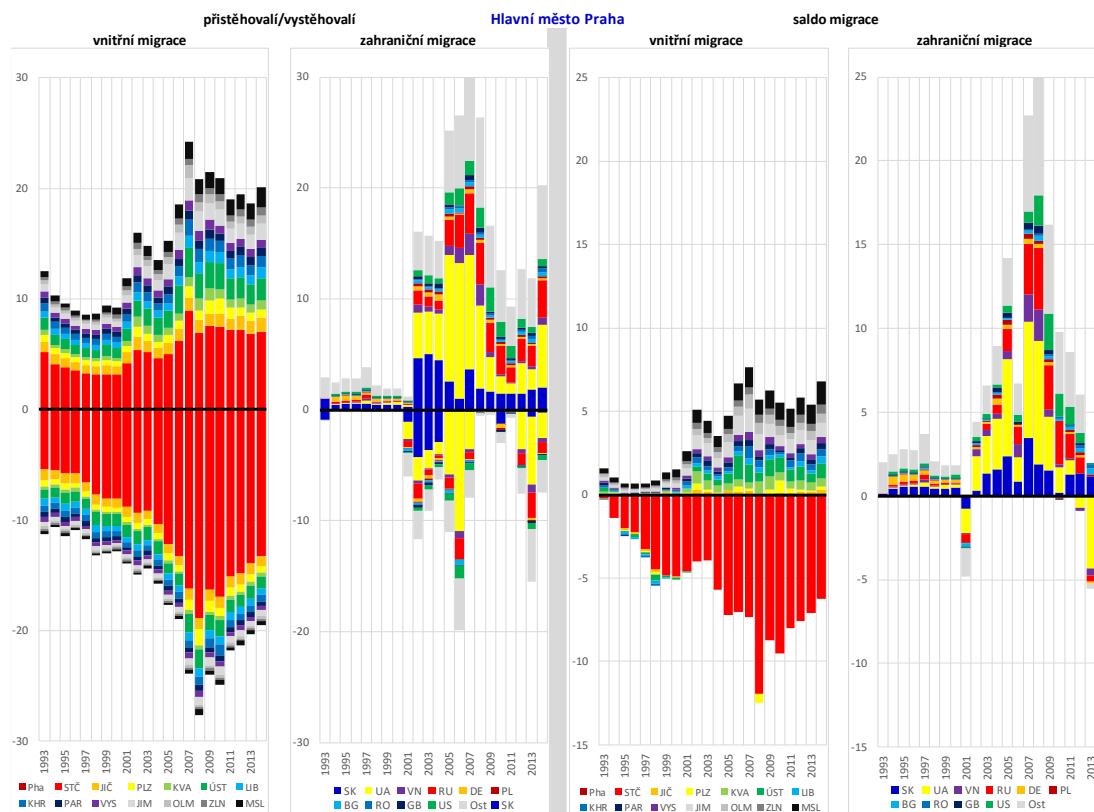
Tomáš Fiala
Katedra demografie
Fakulta informatiky a statistiky, VŠE Praha
Nám. W. Churchilla 4, 130 67 Praha 3
fiala@vse.cz

Jitka Langhamrová
Katedra demografie
Fakulta informatiky a statistiky, VŠE Praha
Nám. W. Churchilla 4, 130 67 Praha 3
langhamj@vse.cz

Příloha

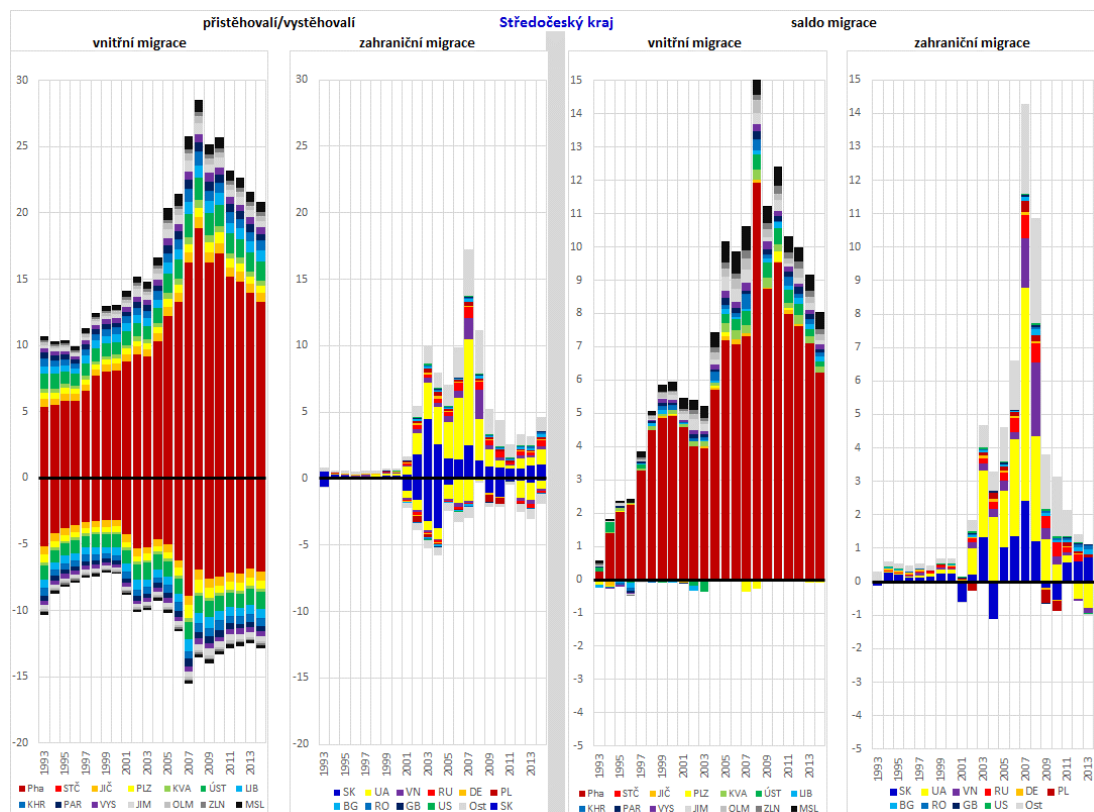
Počty přistěhovalých a vystěhovalých do/z jednotlivých krajů podle kraje přistěhování/vystěhování (u vnitřní migrace) resp. podle země přistěhování/vystěhování (u zahraniční migrace) a hodnoty migračního salda vnitřní a zahraniční migrace v jednotlivých letech sledovaného období.

Obrázek P1: Hlavní město Praha

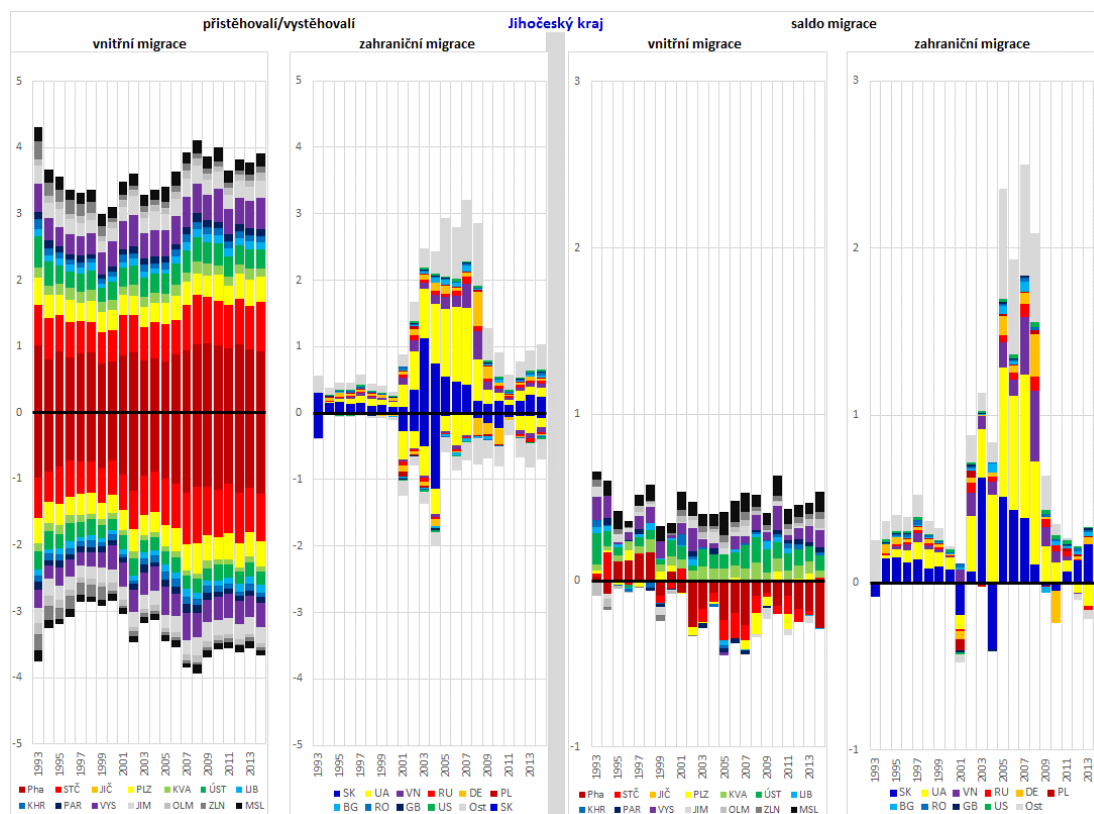
Zdroj: vlastní výpočet a zpracování na základě dat ČSÚ

Obrázek P2: Středočeský kraj

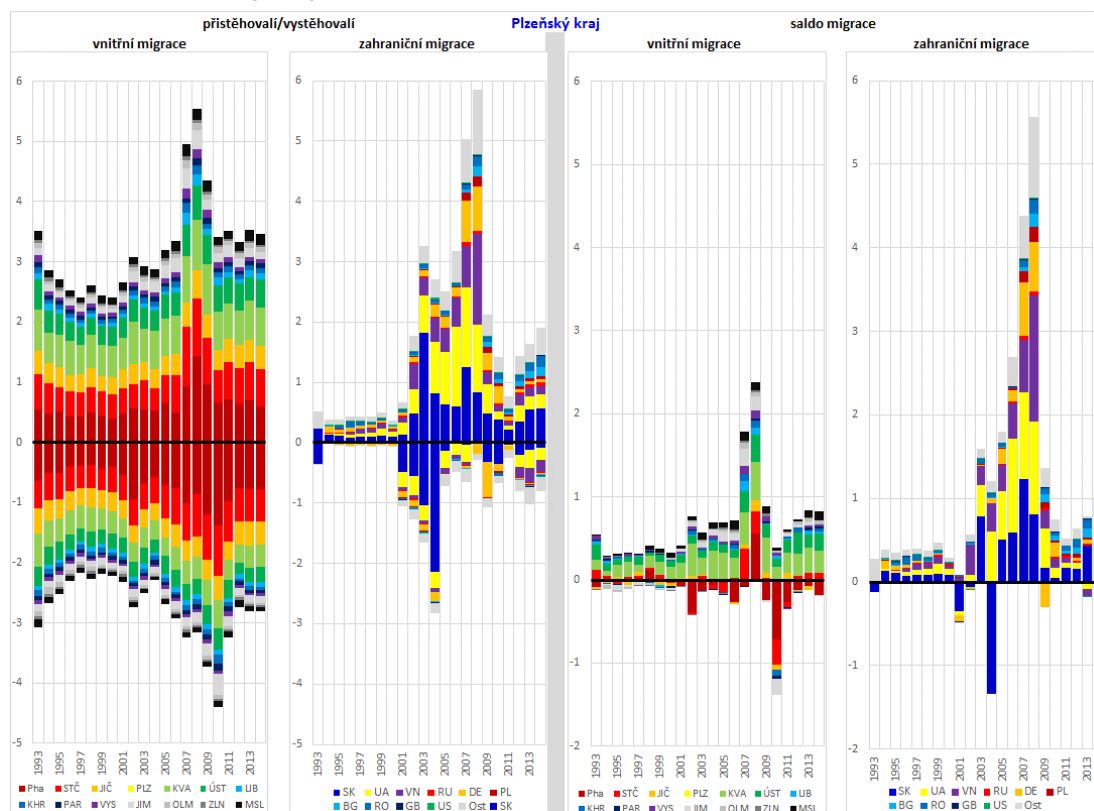
Zdroj: vlastní výpočet a zpracování na základě dat ČSÚ

Obrázek P3: Jihočeský kraj

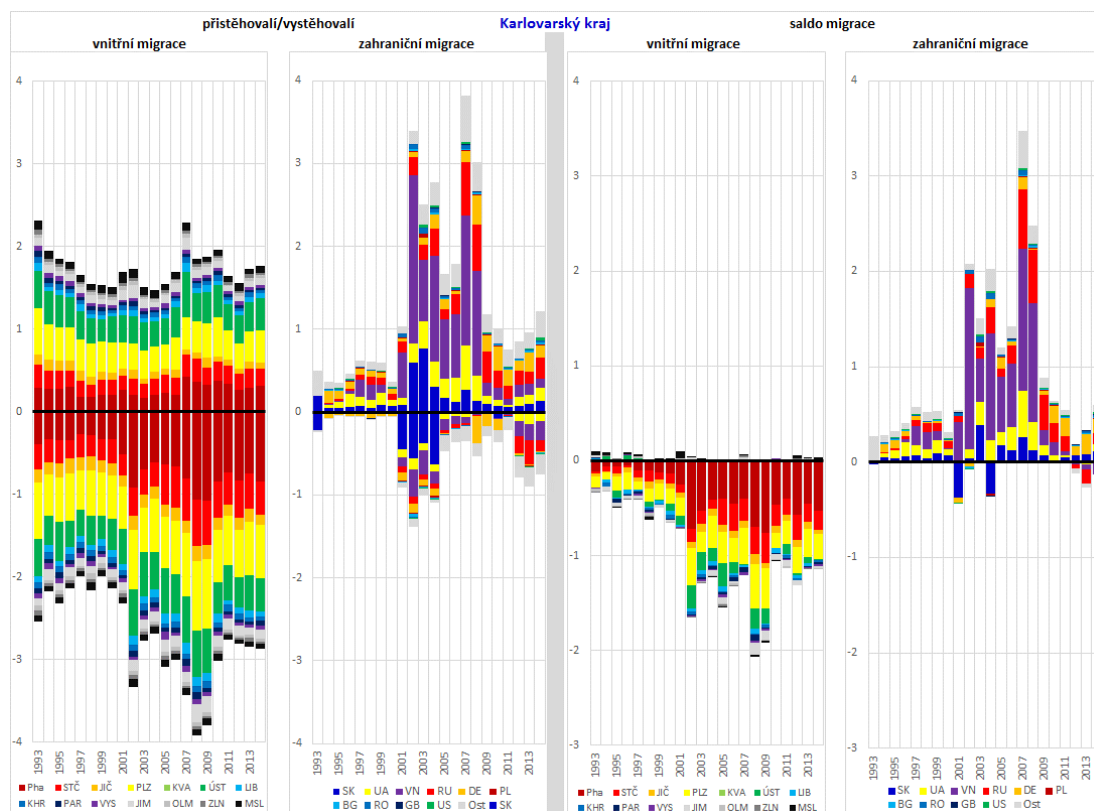
Zdroj: vlastní výpočet a zpracování na základě dat ČSÚ

Obrázek P4: Plzeňský kraj

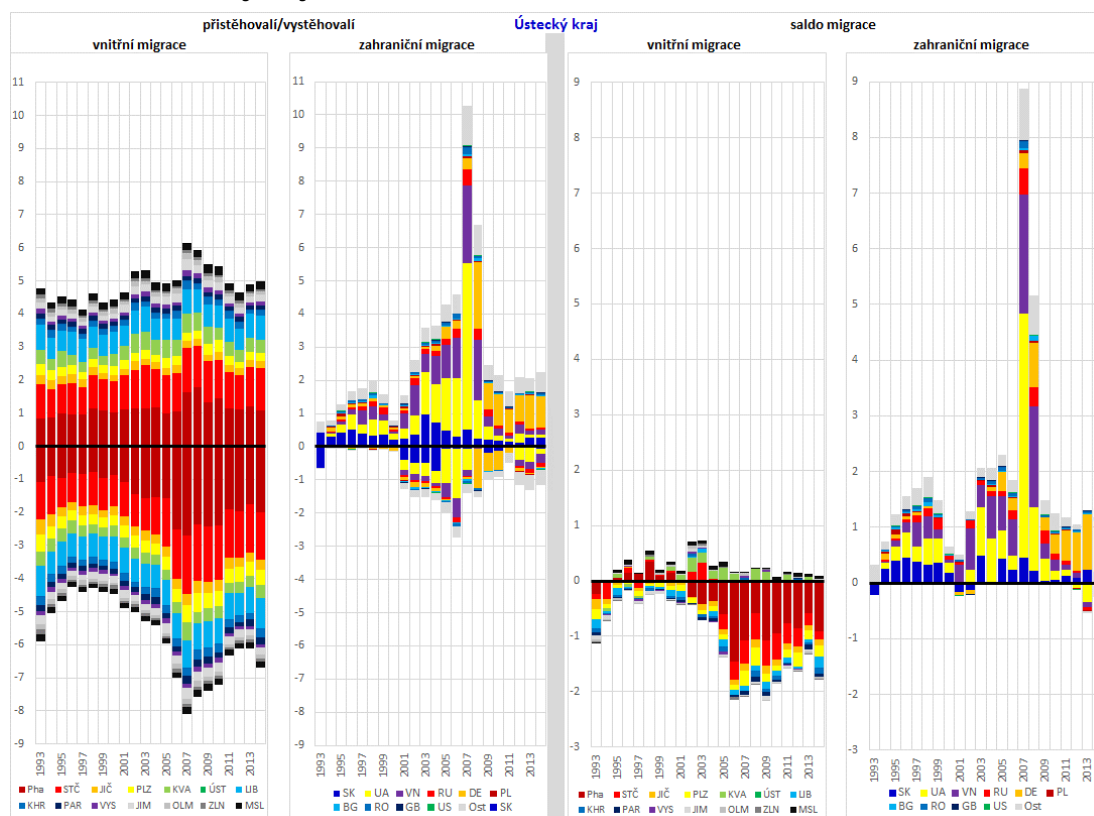
Zdroj: vlastní výpočet a zpracování na základě dat ČSÚ

Obrázek P5: Karlovarský kraj

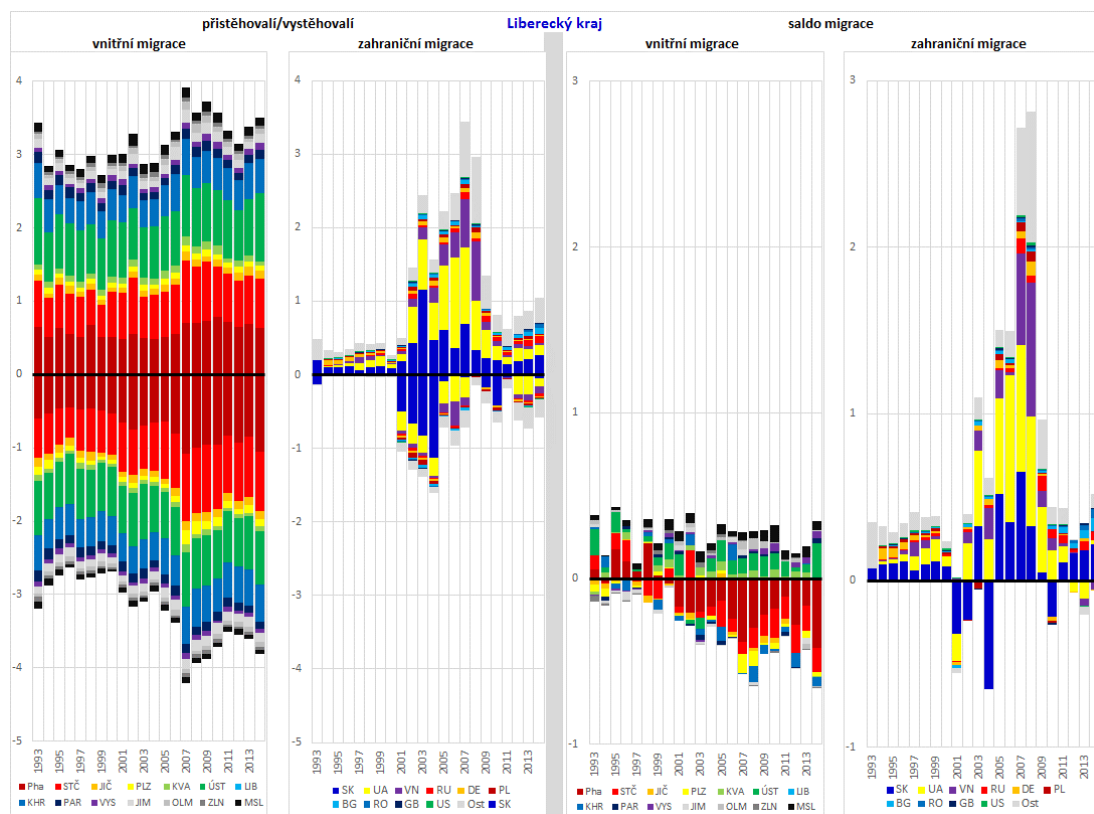
Zdroj: vlastní výpočet a zpracování na základě dat ČSÚ

Obrázek P6: Ústecký kraj

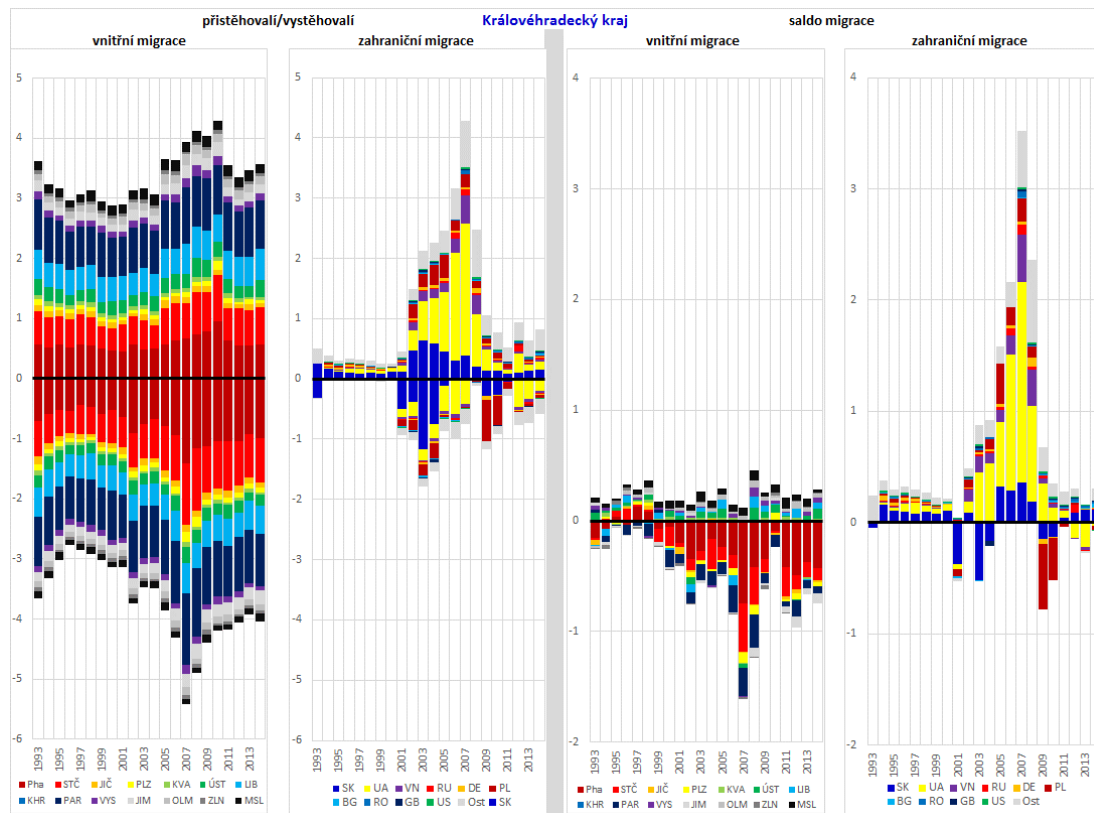
Zdroj: vlastní výpočet a zpracování na základě dat ČSÚ

Obrázek P7: Liberecký kraj

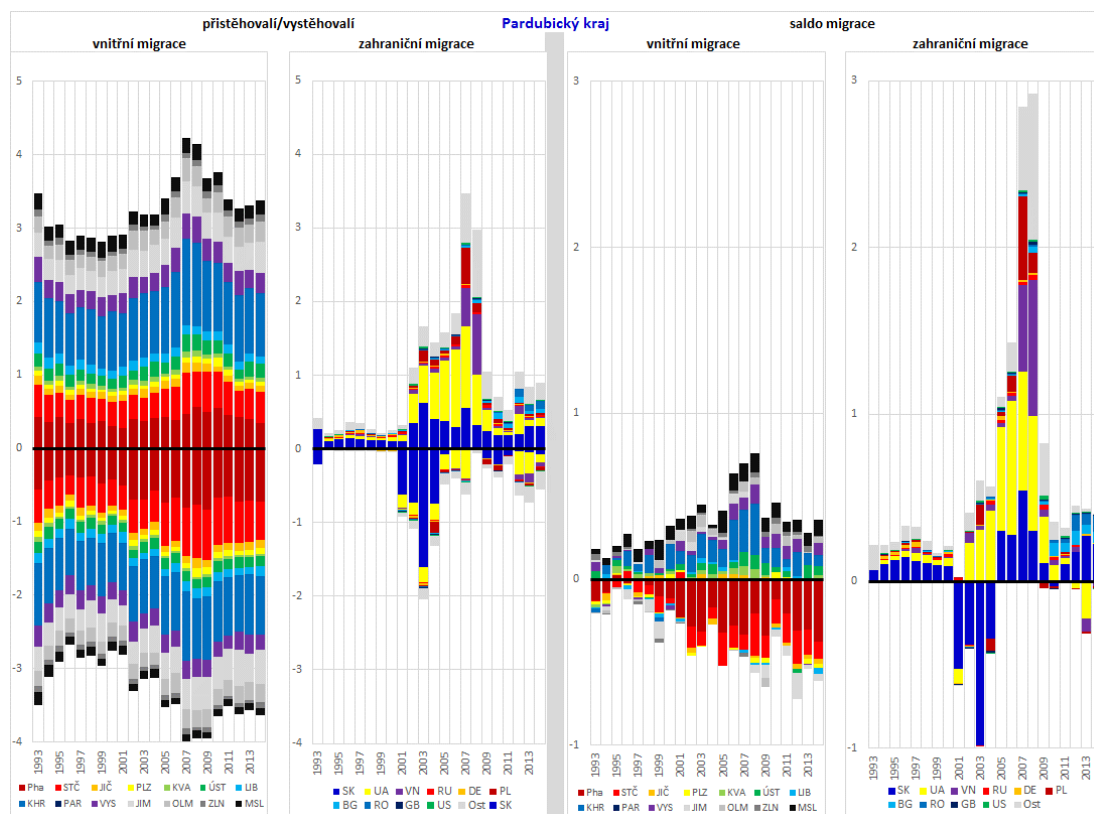
Zdroj: vlastní výpočet a zpracování na základě dat ČSÚ

Obrázek P8: Královéhradecký kraj

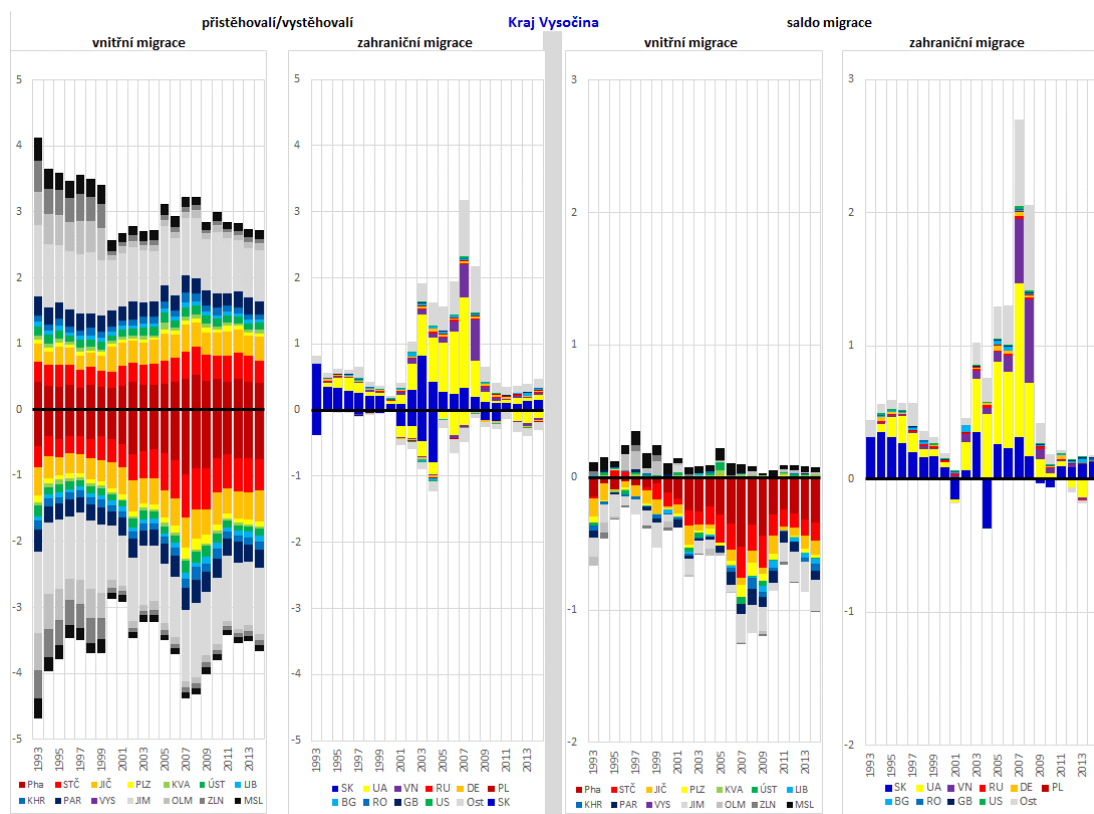
Zdroj: vlastní výpočet a zpracování na základě dat ČSÚ

Obrázek P9: Pardubický kraj

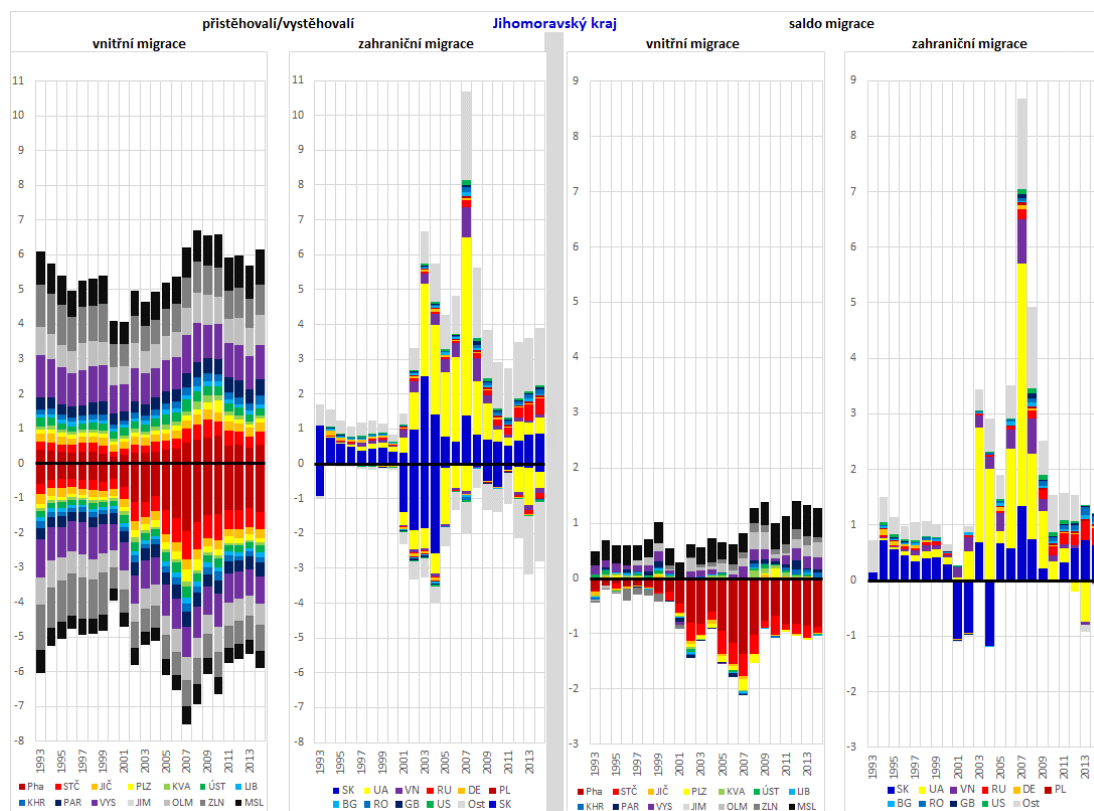
Zdroj: vlastní výpočet a zpracování na základě dat ČSÚ

Obrázek P10: Kraj Vysočina

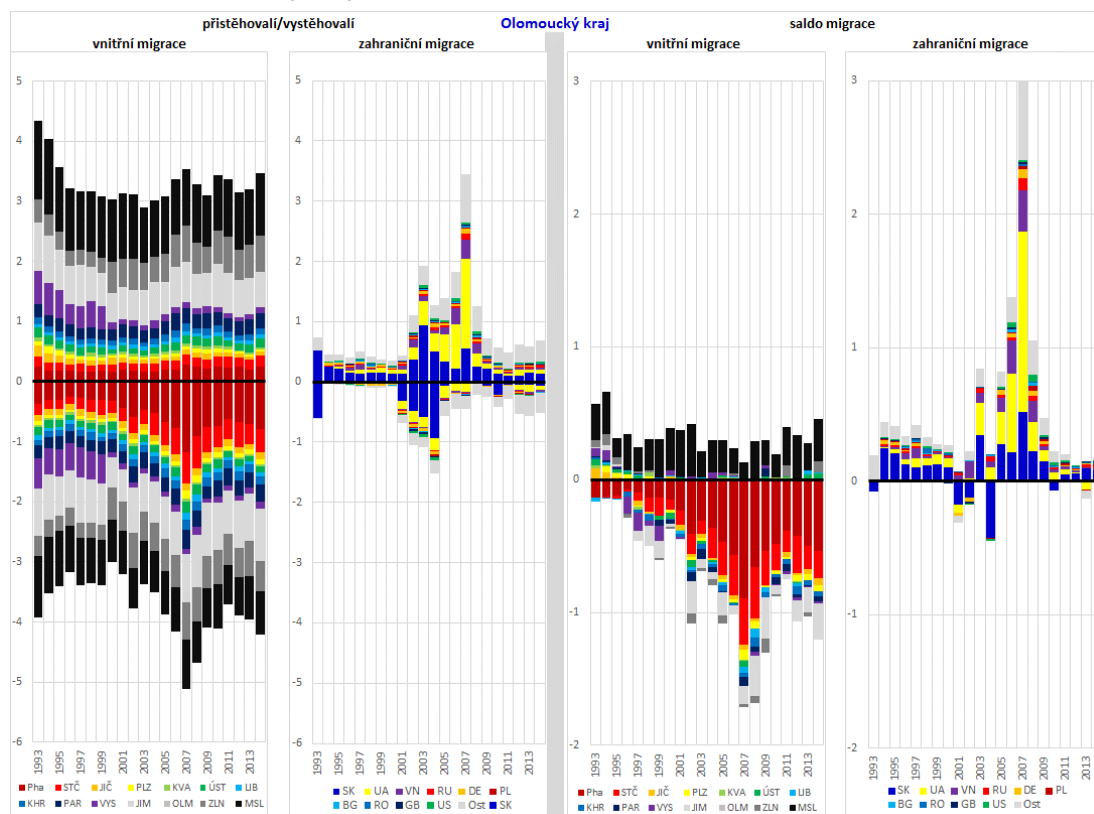
Zdroj: vlastní výpočet a zpracování na základě dat ČSÚ

Obrázek P11: Jihomoravský kraj

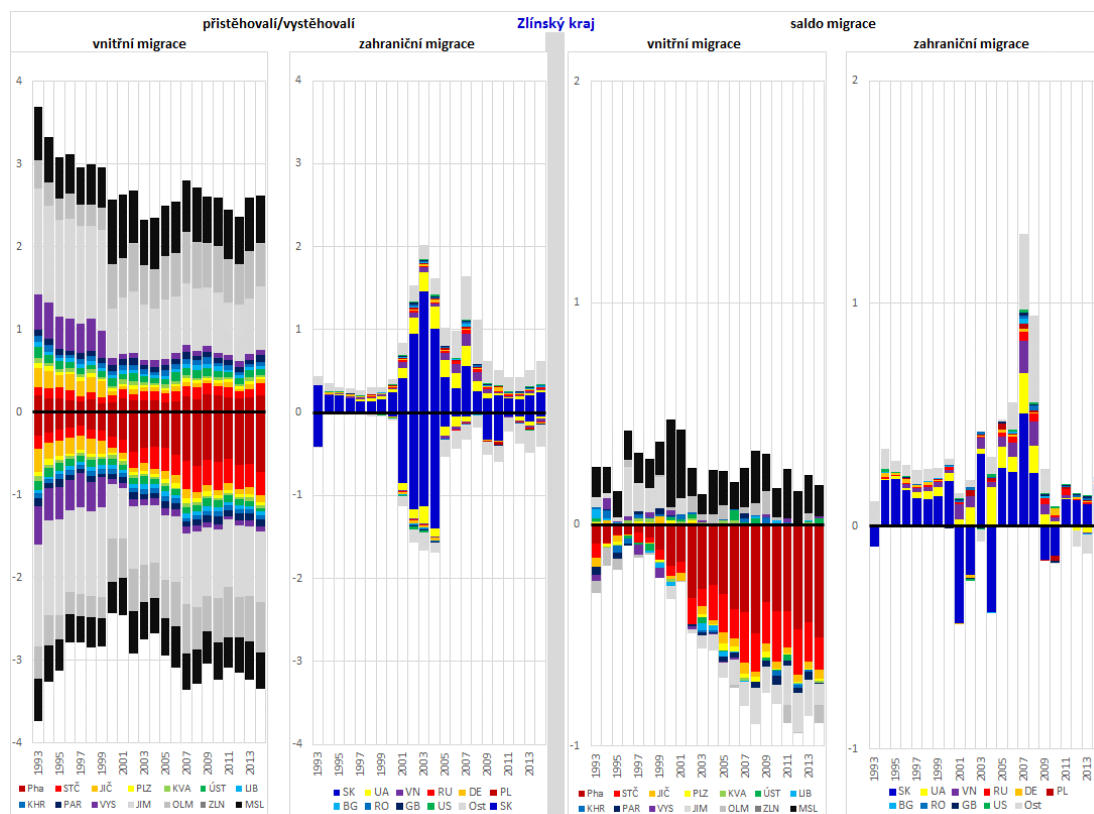
Zdroj: vlastní výpočet a zpracování na základě dat ČSÚ

Obrázek P12: Olomoucký kraj

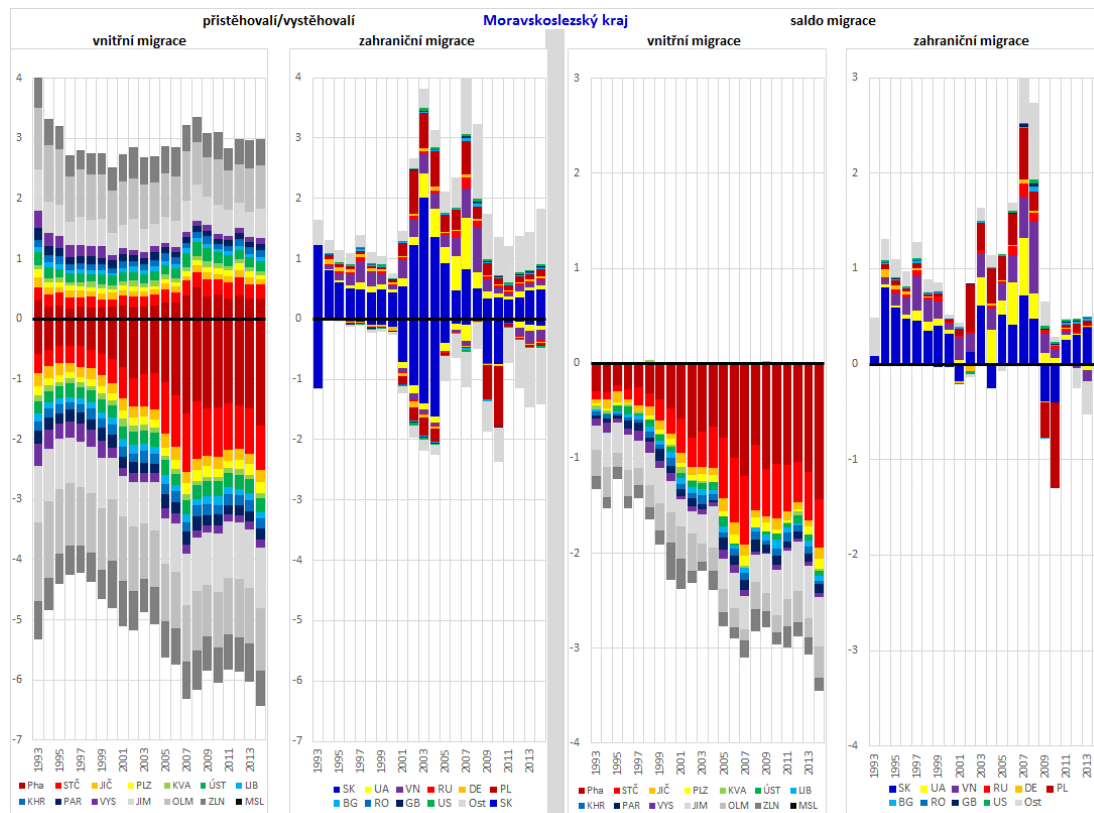
Zdroj: vlastní výpočet a zpracování na základě dat ČSÚ

Obrázek 13: Zlínský kraj

Zdroj: vlastní výpočet a zpracování na základě dat ČSÚ

Obrázek 14: Moravskoslezský kraj

Zdroj: vlastní výpočet a zpracování na základě dat ČSÚ

VĚKOVÁ STRUKTURA CIZINCŮ V ČR

Jana Vrabcová

Abstrakt:

K 31. 12. 2015 žilo v České republice 464 670 cizinců. Podíl cizinců na obyvatelstvu České republiky tvořil 4,3 % obyvatel. Většina cizinců byla ve věku 15–59 dokončených let. Nejvíce cizinců v České republice bylo z Ukrajiny, Slovenska, Vietnamu a Ruska. Věková struktura cizinců žijících na území České republiky se liší od domácího obyvatelstva, liší se také věková struktura cizinců jednotlivých krajů v závislosti na převládající národnosti. Značná část cizinců přichází za prací a studiem. Jde tedy o osoby v mladším produktivním věku 30–39 dokončených let. Za prací přicházejí spíše méně kvalifikované pracovní síly a převažují muži. Cílem příspěvku je poukázat na rozdíly ve věkové struktuře cizinců v jednotlivých krajích České republiky a jejich změny v čase.

Klíčová slova: cizinci, migrace, věková struktura, Česká republika

Úvod

Cizinci a jejich počet na území České republiky postupně roste, podíl cizinců nedosahuje ani 5 % obyvatelstva. Česká republika se postupně stala ze země tranzitní zemí cílovou pro řadu migrantů. Věková struktura cizinců se liší od věkové struktury domácí populace, je zde malé zastoupení dětí i starších osob, převažují muži v produktivním věku. Lze předpokládat, že s přibývajícím počtem cizinců, kteří zde založí rodinu, bude i věková struktura cizinců běžnější ve srovnání s populací ČR.

„Při zkoumání sociokulturních charakteristik cizinců se ukazuje, že u početně největších skupin cizinců (dle státního občanství) probíhá jejich nezanedbatelná akulturace, tj. jejich adaptace a asimilace s kulturním prostředím České republiky. Projevuje se např. v míře přijetí českého jazyka za jazyk mateřský (týká se cizinců narozených na našem území, kteří kromě jazyka země svého „původu“ jako rodný jazyk uvádí i češtinu) či v míře přihlášení se k církvi či náboženské společnosti (stejně jako občané ČR se považují většinou za bezvěrce, případně za věřící bez příslušnosti k církvi či společenství). Odlišnosti se však projevují v ekonomických charakteristikách cizinců, protože ekonomické důvody jsou převládajícími důvody imigrace. S tím také souvisí věková struktura, porodnost žen či struktura rodinného stavu cizinců.“ (ČSÚ, 2014).

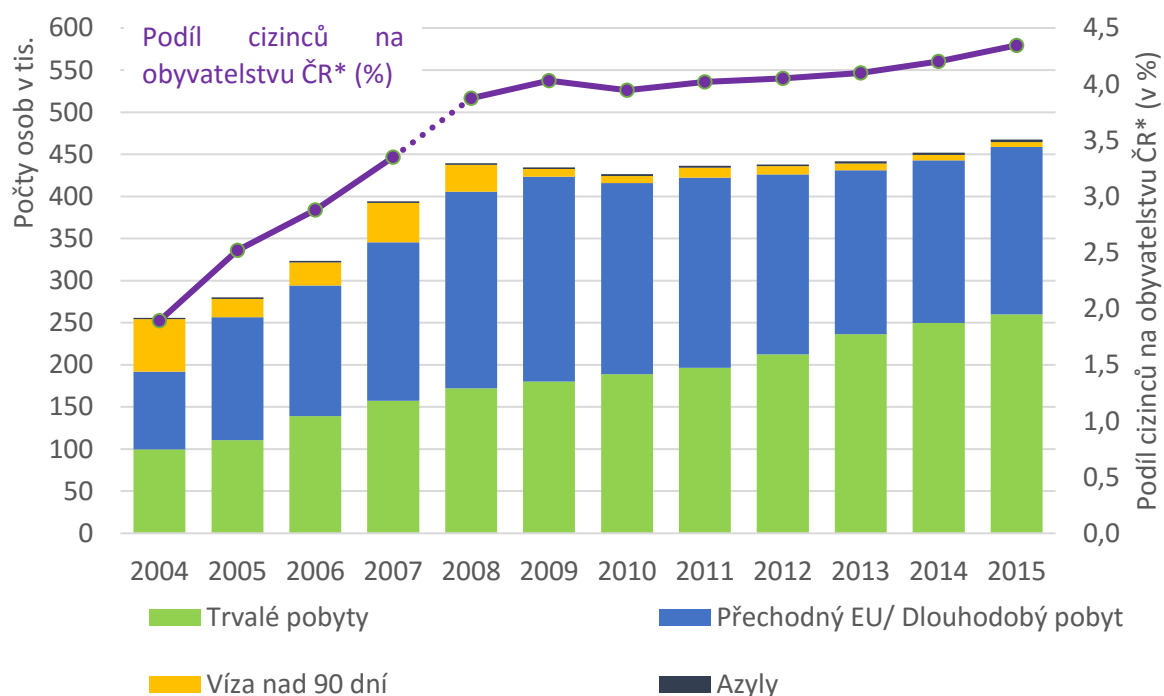
Věková struktura a vývoj počtu cizinců v České republice

Počet všech cizinců včetně azylantů a osob s vízy evidovaných v České republice v roce 2015 překročil 467 tisíc. Tyto osoby řadíme mezi občany jiných zemí, kterým zde byl udělen trvalý pobyt, přechodný, resp. dlouhodobý pobyt, víza nad 90 dní a osoby s azylem. Jak je patrné i z obrázku č. 1 od roku 2010 dochází k trvalému nárůstu počtu těchto osob v České republice. „Podíváme-li se na časovou řadu podle jednotlivých kategorií pobytu, je patrné, že zatímco do

roku 2012 převažovali mezi cizinci s uděleným povolením k pobytu cizinci s některým z typů přechodného pobytu, od roku 2013 se tento poměr obrátil a převažují držitelé povolení k trvalému pobytu, přičemž jejich počty stále rostou. Naopak počty cizinců s přechodným pobytem v posledních letech klesají. Počet cizinců, kteří v ČR získali azyl nebo dočasnou ochranu vzhledem k nízkým počtům kladně vyřízených žádostí rostou v posledním období pouze pozvolně* (ČSÚ, 2015).

Zajímavým údajem je podíl cizinců na celkovém obyvatelstvu naší země. Cizinci zahrnutí do obyvatelstva České republiky jsou cizinci s pobytem nad 12 měsíců (osoby s trvalým a přechodným, resp. dlouhodobým pobytem). Tyto osoby vydělené celkovým počtem osob v České republice tvoří ukazatel podílu cizinců na obyvatelstvu České republiky. Ovšem do roku 2007 byli do obyvatelstva řazeni rovněž cizinci s aktuálně platným azylem na území naší republiky. Tuto skutečnost je vhodné zdůraznit, byť počty azylantů byly vcelku nízké a neměly vliv na hodnotu podílu cizinců v České republice.

Obrázek 1: Vývoj počtu cizinců v ČR podle typu pobytu v období 2004–2015

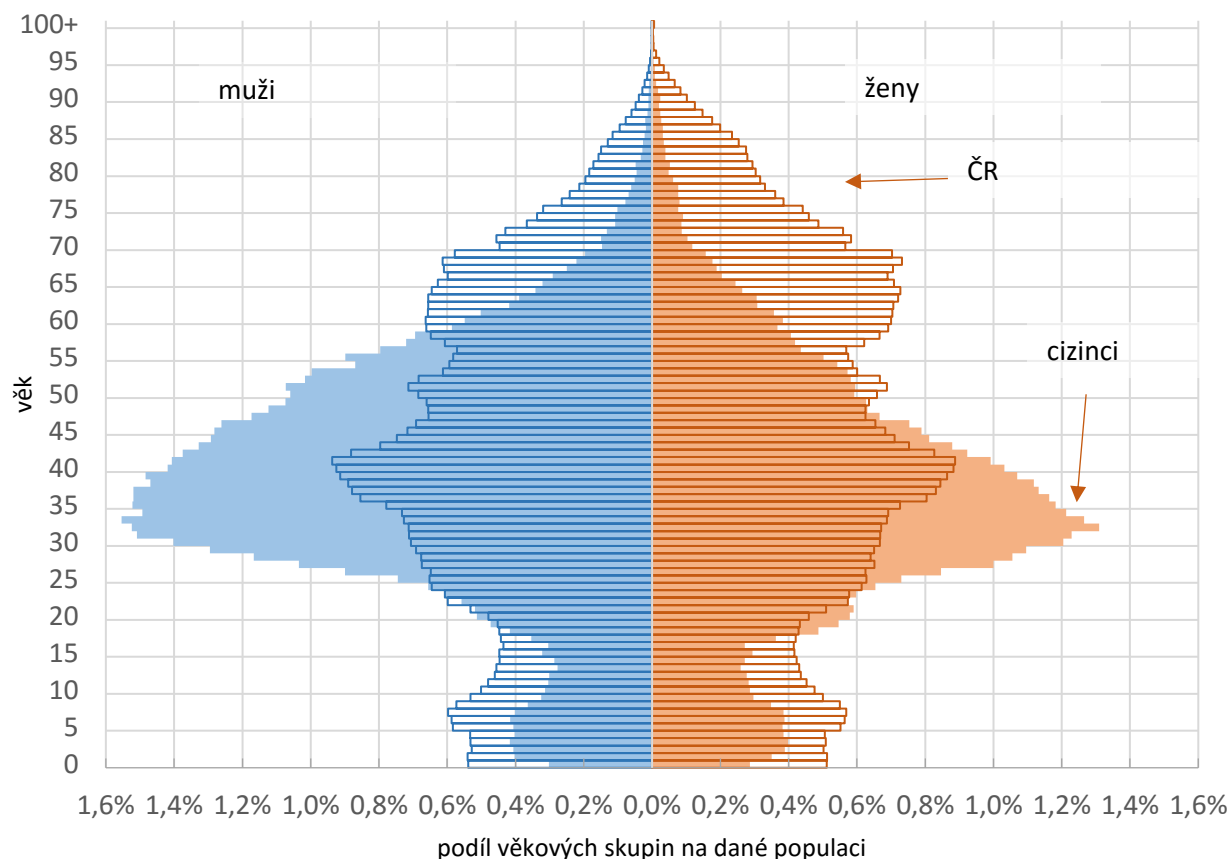
Zdroj: data ČSÚ, https://www.czso.cz/csu/cizinci/4-ciz_pocet_cizincu#cr

* Do roku 2007 byli do obyvatelstva ČR řazeni rovněž cizinci s aktuálně platným azylem na území ČR.

„Ve srovnání s ostatními státy je zastoupení cizinců v České republice stále nízké. Budoucí vývoj bude určován především nadnárodním a národním vývojem ekonomickým a politickým, včetně migrační politiky ČR a EU“ (ČSÚ, 2014).

Věková struktura cizinců se liší od věkové struktury domácí populace, je zde malé zastoupení dětí i starších osob a převažují muži v produktivním věku. Stav na konci roku 2015 zobrazuje obrázek č. 2.

Obrázek 2: Věková struktura cizinců a obyvatel ČR (stav k 31. 12. 2015)

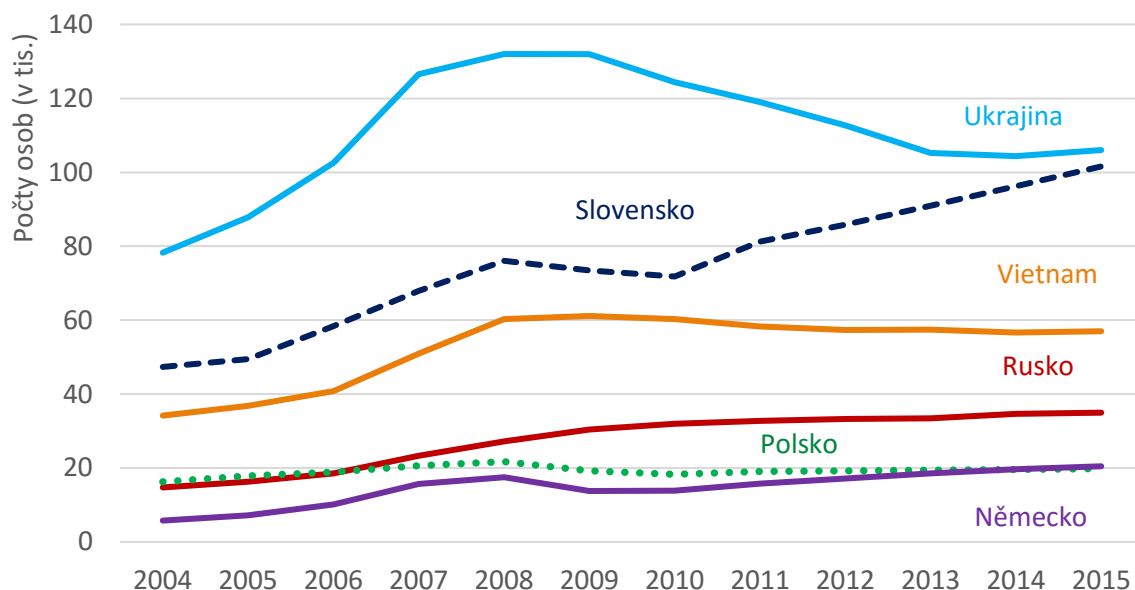

Zdroj: data ČSÚ, <https://www.czso.cz/csu/czso/vekove-slozeni-obyvatelstva>

Nejčastěji zastoupené skupiny cizinců

Nejvíce zastoupenými skupinami cizinců s povoleným pobytem jsou již tradičně v České republice občané Slovenska, Ukrajiny a Vietnamu. Mezi často zastoupené skupiny patří obyvatelé Ruska, Polska a nově i Německa. Těchto 6 hlavních skupin zastupuje 73 % všech cizinců na území České republiky (stav k 31. 12. 2015). Charakteristickým znakem je výrazné zastoupení osob v produktivním věku, a to u mužů i u žen. Nejvyšší zastoupení dětské složky (0–14 dokončených let) měli občané Vietnamu (15,6 %) a Ruska (12,7 %). Na obrázcích 4a) až 4f) jsou porovnány věkové struktury jedné z 6 výše zmíněných skupin cizinců s celkovou populací cizinců v České republice. Součet podílů jednotlivých věkových skupin v dané populaci pro obě pohlaví dohromady je vždy roven 100 %.

Obrázek 3: Vývoj počtu cizinců v ČR podle nejčastější státní příslušnosti v období 2004–2015 (stav k 31. 12.)

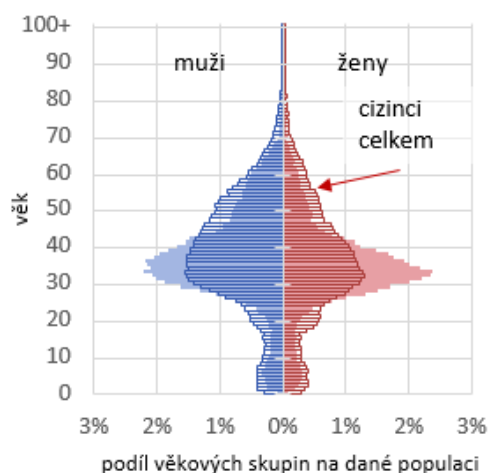

Zdroj: data ČSÚ, https://www.czso.cz/csu/cizinci/4-ciz_pocet_cizincu#cr

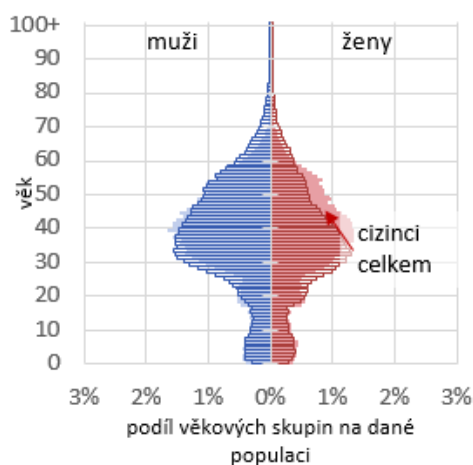
Občané Slovenska mají mezi cizinci v ČR zvláštní postavení. „V poválečném období směřovali občané Slovenska především do vysídleného českého pohraničí, v 50. letech byly nejvýznamnějšími cíli průmyslové aglomerace Ostravska a Podkrušnohoří, v 80. letech a později se dostávala do popředí migrace Praha a další velká města“ (Drbohlav, 2010). „Po roce 1993 nabyt velký počet občanů Slovenské republiky (více než 400 tisíc) české státní občanství.“ (ČSÚ, 2014) Slováci v současnosti migrují do ČR nejčastěji za studiem nebo z ekonomických důvodů. Část ze slovenských studentů zde nachází práci a zůstává i po ukončení studií. Věková struktura migrantů je spíše mladší. Medián věku je u této skupiny cizinců přibližně 35 let. Nejvíce slovenských občanů žije v Praze, Středočeském a Jihomoravském kraji. V těchto třech oblastech je evidováno 56 % všech občanů Slovenska na našem území.

Obrázek 4: Věková struktura vybraných skupin cizinců a všech cizinců v ČR (stav k 31. 12. 2015)

4a) občané Slovenska vs. cizinci celkem

4b) občané Ukrajiny vs. cizinci celkem

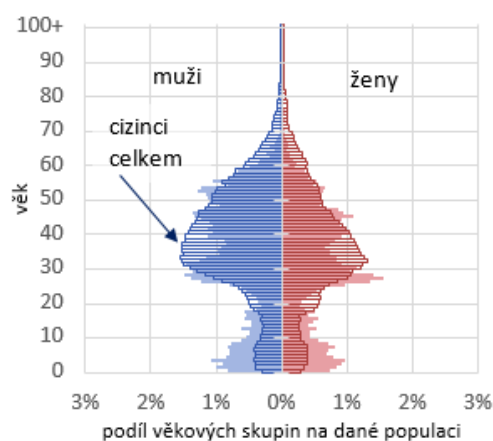
Zdroj: data ČSÚ

Občané Ukrajiny přicházejí do ČR především z ekonomických důvodů, za prací. „*Důvodem jejich migrace je dlouhodobá hospodářská krize na Ukrajině, která má kořeny jednak v problematickém přechodu k tržnímu hospodářství po rozpadu Sovětského svazu na počátku 90. let 20. století, jednak v celosvětové finanční a navazující hospodářské krizi po roce 2008*“ (Janská, 2007). Téměř 60 % všech Ukrajinců žijících v ČR je evidováno v Praze a Středočeském kraji. Převládají zde muži v produktivním věku. Věková struktura Ukrajinců vcelku kopíruje věkovou strukturu všech cizinců v ČR. Mezi migranty z Ukrajiny přibývá dětí. Část migrantů zde pobývá s celou rodinou a chtějí se zde usadit. Medián věku je 39 let. „*Převážná většina občanů Ukrajiny ... pobývá na území České republiky na základě povolení k trvalému pobytu, přičemž podíl držitelů povolení k trvalému pobytu mezi Ukrajinci stále roste.*“ (ČSÚ, 2015).

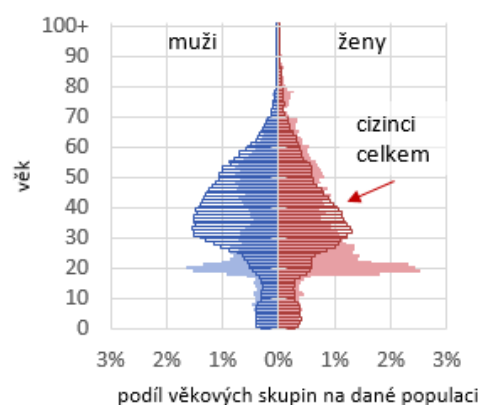
Občané Vietnamu začali na území ČR přicházet již v 50. letech 20. století, největší migrační vlny nastaly v 70. letech. „*V tu dobu kvůli nedostatku pracovních sil došlo k aktivnější imigrační politice Československa a Vietnamci (spolu s dalšími občany socialistických států) byli přizváni k jejich naplnění. Tato migrace byla podporována i ze strany vietnamské vlády, neboť tím sledovala zvýšení pracovní kvalifikace svých občanů. V roce 1989 pracovalo a studovalo v Československu kolem 33 tisíc Vietnamců. Po roce 1989 došlo k rychlému a výraznému poklesu pracovních aktivit těchto cizinců, protože dohody o spolupráci již nebyly obnoveny. V 90. letech se počet Vietnamců začal opět zvyšovat, neboť kromě osob, které se z ekonomických důvodů rozhodli zůstat v ČR, začali přicházet i Vietnamci ze sousedních států*“ (Drbohlav, 2010). Dnes má migrace Vietnamců poněkud odlišné rysy. Migrují k nám celé rodiny, část dětí se zde narodila. Věková struktura občanů Vietnamu je v porovnání s ostatními cizinci progresivní, je zde vysoký podíl dětí a malý počet osob starších 60 let. Nejvíce Vietnamců se nachází v Praze, Karlovarském a Ústeckém kraji (46 %). Medián věku je 33 let.

Obrázek 5: pokračování

4c) občané Vietnamu vs. cizinci celkem

4d) občané Ruska vs. cizinci celkem

Zdroj: data ČSÚ

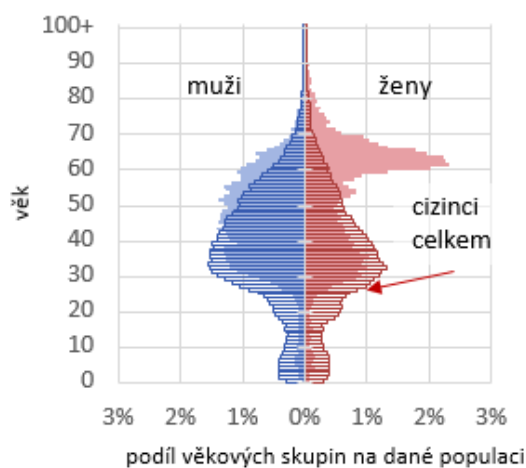
Občané Ruska mají dlouholetou tradici na území České republiky. „*Přicházet začali již ve 20. letech 20. století, kdy Československo v rámci tzv. „ruské akce“ (pomoc dětem, ženám, invalidům, technickým a kulturním pracovníkům, zemědělcům a studentům po bolševickém převratu v roce 1917) přijalo 25 tisíc občanů Ruska, především z intelektuálních vrstev. Ve 30. letech jejich počet opět klesnul - kvůli ekonomické krizi a kvůli pronásledování emigrantů nacisty v době okupace. Po roce 1945 byla většina Rusů odvečena zpátky do Sovětského svazu. Poslední vlna emigrantů z Ruska přišla po rozpadu Sovětského svazu v 90. letech kvůli politické a ekonomické nejistotě*“ (Pipková, Salačová, 2009). Značná část Rusů je zde z důvodu studia

a pracovně. Pobývají zde často celé rodiny. Medián věku je v této skupině osob 31 let. Největší koncentrace Rusů je v Praze a Středočeském kraji (74 %).

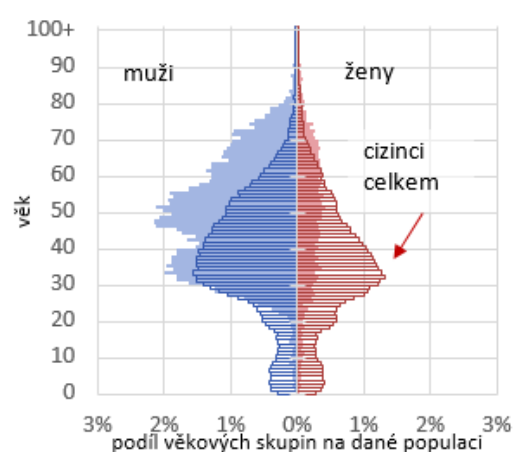
Občané Polska se nacházejí především v Moravskoslezském kraji, dále pak v Praze a Středočeském kraji. „*Moravskoslezský kraj je jednak územím historického Těšínska, které Poláci obývají již od 13. století, jednak průmyslovou oblastí, kam byli zváni v 50. a 70. letech občané socialistických zemí v rámci internacionální pomoci, aby pomohli s nedostatkem pracovních sil. V roce 1989 zaměstnávaly československé podniky asi 5 tisíc občanů Polska*“ (Kadlubiec, 1997). V rámci internacionální pomoci přicházely v padesátých až sedmdesátých letech především ženy za dělnickými profesemi. Mezi Poláky je zde poměrně málo osob v předproduktivním věku. Věkový medián je u polských občanů evidovaných v ČR přibližně ve věku 49 let.

Obrázek 6: pokračování

4e) občané Polska vs. cizinci celkem

4f) občané Německa vs. cizinci celkem

Zdroj: data ČSÚ

Občané Německa jsou u nás nejčastěji registrováni v Ústeckém kraji (35 %), následuje Praha, Karlovarský a Plzeňský kraj. Na první pohled je zde patrný velký nepoměr v počtu mužů a žen (81:19). Věkový medián je 48 let. Část občanů z Německa je zde z pracovních důvodů, pobývají zde i s rodinami. Nepoměr mezi zastoupením mužů a žen i vyšší počet starších osob je netypický, tuto anomálii lze částečně vysvětlit faktem, že každý cizinec ze země EU, který chce získat řidičský průkaz v Česku, musí při žádosti doložit trvalý či přechodný pobyt na území ČR, nebo prokázat, že zde podniká. Této možnosti využívají také Němci a následně se již z pobytu neodhlásí.

Více než ¾ ze všech cizinců v České republice byly k 31. 12. 2015 evidovány v Praze (36,9 %), Středočeském (13,2 %), Jihomoravském (8,7 %), Ústeckém (7,1 %), Plzeňském (5,9 %) a Moravskoslezském (5,3 %) kraji (viz tabulka č. 1).

Tabulka 1: Nejčastěji zastoupené skupiny cizinců v krajích České republiky (stav k 31. 12. 2015)

	Ukrajina	Slovensko	Vietnam	Rusko	Německo	Polsko
ČR	105 614	101 589	56 900	34 710	20 464	19 840
Hlavní město Praha	45 633	27 563	11 707	21 338	3 509	2 967
Středočeský kraj	16 185	18 307	5 236	4 470	1 147	2 678
Jihočeský kraj	4 005	3 474	2 758	504	797	342
Plzeňský kraj	5 847	7 017	5 347	416	2 291	845
Karlovarský kraj	2 394	1 972	6 680	2 346	2 596	216
Ústecký kraj	4 393	4 428	7 923	1 545	7 252	1 081
Liberecký kraj	4 908	4 298	2 023	523	552	1 428
Královéhradecký kraj	3 699	2 802	1 611	321	370	1 805
Pardubický kraj	2 738	3 514	1 283	198	165	1 180
Kraj Vysočina	2 130	2 169	1 209	153	194	215
Jihomoravský kraj	9 593	10 677	4 557	1 842	576	816
Olomoucký kraj	1 757	3 199	1 470	290	399	562
Zlínský kraj	938	3 930	771	247	214	319
Moravskoslezský kraj	1 236	8 089	4 286	475	383	5 369
Nezjištěno	158	150	39	42	19	17

Závěr

Věková struktura cizinců žijících na území České republiky se liší od věkové struktury domácí populace. Mezi cizinci převažují muži v produktivním věku. Cizinci přicházejí do České republiky nejčastěji za prací či za studiem. Téměř 73 % všech cizinců s povoleným pobytem tvoří občané Slovenska, Ukrajiny, Vietnamu, Ruska, Polska a nově i Německa. Více než ¾ cizinců žije v Praze, Středočeském, Jihomoravském, Ústeckém, Plzeňském a Moravskoslezském kraji. Nejméně atraktivní je pro ně Zlínský kraj. Věková struktura cizinců se liší podle jejich národnosti. Slováci migrují do České republiky za prací a za studiem, oproti věkové struktuře cizinců celkem je jich výrazně více ve věku 30-40 let. Věková struktura Ukrajinců vcelku kopíruje věkovou strukturu všech cizinců v ČR. Mezi migranty z Ukrajiny přibývá dětí. Část migrantů zde pobývá s celou rodinou a chtějí se zde usadit. Věková struktura občanů Vietnamu je v porovnání s ostatními cizinci progresivní, je zde vysoký podíl dětí a malý počet osob starších 60 let. Rusové mají výraznější zastoupení osob ve věku kolem 20-30 let, jsou zde z důvodu studia a pracovně. Pobývají zde často celé rodiny. Poláci mají odlišnou věkovou strukturu, je zde minimum osob do 30 let věku, výrazné zastoupení mají ženy ve věku kolem 65 let. Také občané z Německa je odlišná od věkové struktury cizinců žijících na území České republiky. Část je zde z pracovních důvodů, pobývají zde i s rodinami. Výrazný je nepoměr mezi zastoupením mužů a žen.

Počet cizinců žijících na území České republiky plynule roste. K 31. 12. 2015 žilo v České republice 464 670 cizinců, jejich podíl tvořil 4,3 % obyvatel. Většina cizinců byla ve věku 15-59 dokončených let. Česká republika se stává pro některé národnosti zemí cílovou. Lze předpokládat, že s přibývajícím počtem cizinců, kteří zde založí rodinu, bude i věková struktura cizinců běžnější ve srovnání s populací České republiky.

Tento příspěvek vznikl za podpory GAČR 15-13283S Projekce populace České republiky podle úrovně vzdělání a rodinného stavu. Veškerá data byla poskytnuta Českým statistickým úřadem.

Literatura a zdroje dat

- ČSÚ (2015). *Život cizinců v ČR - 2015*. Praha, prosinec 2015. Kód publikace: 290026-15. Citováno [4. 5. 2016]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/zivot-cizincu-v-cr>.
- ČSÚ (2014). *Cizinci v České republice podle dat Sčítání lidu 2011*. Praha, březen 2014. Citováno [4. 5. 2016]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/cizinci-v-ceske-republice-podle-dat-scitani-lidu-2011-dxfg9l7fpy>.
- Drbohlav, D. (et al.), (2010). *Migrace a (i)migranti v Česku: kdo jsme, odkud přicházíme, kam jdeme?* Praha: Sociologické nakladatelství (SLON)
- Janská, E. (2007): Ukrajinec – symbol levné pracovní síly v Česku, nebo zdroj investic na Ukrajině? *Geografické rozhledy* roč.16, 2006/2007
- Kadlubiec, K. D. (et al.), (1997): *Polská národní menšina na Těšínsku v České republice (1920-1995)*, Ostrava-Český Těšín: Ostravská univerzita
- Pipková, Salačová, (2009): *Ruská národnostní menšina v Čechách* [online] Hospodářská a kulturní studia PEF ČZU v Praze. Dostupné z: http://www.hks.re/wiki/rusove_v_cechach.

Summary

Age structure of foreigners living in the Czech Republic differs from the age structure of the domestic population. Among the foreigners is predominance of men of working age. Foreigners come to the Czech Republic, mostly for work or for study. Nearly 73% of all foreigners with residence permits are citizens of Slovakia, Ukraine, Vietnam, Russia, Poland and now also Germany. More than ¾ of foreigners living in Prague, Central Bohemia, South Moravia, Ústí nad Labem, Pilsen and the Moravian-Silesian Region. The least attractive region is for them Zlín Region. Age structure of foreigners differs according to their nationality. Slovaks migrate to the Czech Republic to work and study, compared to the age structure of all foreigners there are considerably more numerous aged 30-40 years. The age structure of Ukrainians quite replicates the age structure of foreigners. Among immigrants from Ukraine is increasing number of children. Part of migrants stay here with the whole family and want to settle here. The age structure of Vietnamese citizens is in comparison with other foreigners progressive, there is a high proportion of children and a small number of people over 60 years. Russians have a greater proportion of persons aged 20-30 years, they are due to study and work. Often here stay whole families. The Poles have a different age structure, there is a minimum of persons under 30 years of age, they have a significant representation of women around the age of 65 years. The citizens of Germany have different the age structure of foreigners living in the Czech Republic. Part of them is there for professional reasons, staying here with their families. There is a significant disparity between the proportion of men and women.

The number of foreigners living in the Czech Republic is gradually increasing. December 31, 2015 lived in the Czech Republic 464,670 foreigners, their share accounted for 4.3% of the Czech Republic population. Most foreigners were aged 15-59 years completed. Czech Republic becomes for some nationalities target country. It can be assumed that with the increasing number of foreigners who are starting a family will have the age structure of foreigners more common compared to the population of the Czech Republic.

Kontakt

Jana Vrabcová
Katedra statistiky a pravděpodobnosti
Fakulta informatiky a statistiky, VŠE Praha
Nám. W. Churchilla 4, 130 67 Praha 3
Xlanj18@vse.cz

CIZINCI Z TŘETÍCH ZEMÍ – DETAILNĚJŠÍ POHLED NA TUTO SKUPINU CIZINCŮ V ČR

Jarmila Marešová

Abstrakt:

Cizinci z třetích zemí, tzn. cizinci pocházející ze zemí mimo EU, tvoří více než polovinu (58 % v roce 2015) z celkového počtu cizinců žijících na území našeho státu. V průběhu posledních deseti let došlo u této skupiny cizinců k viditelným změnám, a to z hlediska jejich počtu, složení podle státního občanství, pohlaví nebo typu pobytu. Na základě aktuálních dostupných údajů poskytnutých Ředitelstvím služby cizinecké policie a Ministerstvem vnitra přináší příspěvek detailnější pohled na tuto skupinu cizinců, přičemž vychází z různých kategorií jejich pobytu v ČR.

Klíčová slova: cizinci, třetí země, Česká republika

Úvod

Níže uvedený příspěvek nemá ambice vědeckého článku. Jeho cílem je zmapovat současnou situaci týkající se migrace cizinců z třetích zemí¹ na území našeho státu. Na základě aktuálně dostupných statistik Ředitelství služby cizinecké policie a Ministerstva vnitra (odboru azylové a migrační politiky) poskytuje ucelenější pohled na cizince-třetizemce, kteří legálně pobývají na území našeho státu. Všímá si jak kategorií držitelů povolení k trvalému nebo dlouhodobému pobytu (včetně cizinců s udělenými dlouhodobými vízy), tak žadatelů o mezinárodní ochranu a osob, jimž byla mezinárodní ochrana v ČR udělena.

Podle statistik Ředitelství služby cizinecké policie (ŘSCP) pobývalo ke konci roku 2015 legálně na území ČR cca 468 tisíc cizinců, z toho více než polovina (56 %) na základě uděleného povolení k trvalému pobytu. Tato kategorie cizinců v posledních letech stále přibývá. Oproti tomu počet cizinců s povolením k přechodnému² pobytu měl od roku 2011 do roku 2014 klesající tendenci. V roce 2015 se pak tato skupina cizinců žijících v ČR meziročně mírně navýšila (z cca 199,5 tisíc na cca 204,6 tisíc). Počty cizinců, kteří získali v ČR uprchlický azyl, jsou zatím zanedbatelné (0,6 % z celkového počtu cizinců s povoleným pobytem v roce 2015).

Zastoupení žen mezi cizinci s povoleným pobytem dlouhodobě roste, i když muži mají stále většinu. Koncem roku 2015 tvořily ženy 43,5 % legálně žijících cizinců v ČR (pro srovnání v roce 2006 to bylo 40 %).

Občané třetích zemí tvořili v roce 2015 celkem 58 % z legálně pobývajících cizinců v ČR, přičemž od roku 2008, kdy dosáhli svého maxima, tj. cca 300 tisíc osob, do roku 2013 lze u této skupiny

¹ Pod pojmem „cizinci z třetích zemí“ se rozumí skupina cizinců, kteří nepocházejí z členských zemí Evropské unie.

² Pod pojmem přechodný pobyt se rozumí dlouhodobý pobyt a pobyt na víza nad 90 dní občanů třetích zemí a přechodný pobyt občanů EU.

cizinců pozorovat klesající trend. Mezi roky 2013–2014 pak stagnaci a v roce 2015 mírný meziroční nárůst.

Ke konci roku 2015 pobývalo celkem 185 313 (neboli 68 %) cizinců z třetích zemí v ČR na základě uděleného trvalého pobytu³. 83 858 (31 %) cizinců z třetích zemí mělo uděleno dlouhodobé vízum nebo dlouhodobý pobyt a dalších 2 892 (1%) pobývalo v ČR na základě uděleného azylu.

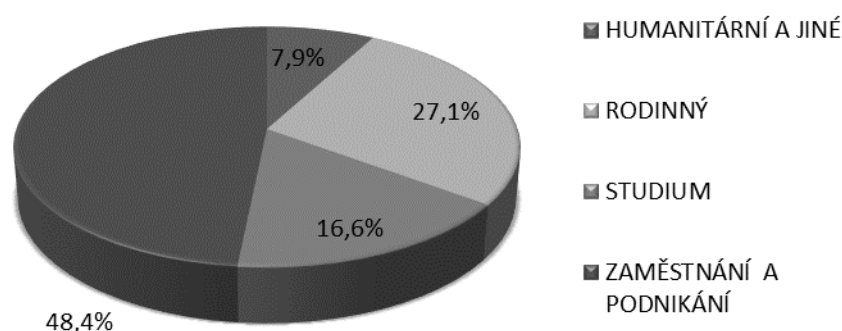
Mezi cizinci z třetích zemí, stejně jako mezi cizinci celkem, převažují muži. Zastoupení žen je však u této skupiny cizinců mírně vyšší (47 % v roce 2015).

Nejpočetnější skupinu cizinců z třetích zemí v členění podle státní příslušnosti tvoří tradičně Ukrajinci (106 tisíc v roce 2015), následováni občany Vietnamu (57 tisíc) a Ruska (35 tisíc). Větší početní zastoupení mají dlouhodobě i občané USA (6,5 tisíc v roce 2015) a Mongolska (6 tisíc).

V loňském roce (2015) získal Český statistický úřad po několikaleté pauze⁴ opět údaje o cizincích z třetích zemí podle účelu pobytu. Tyto údaje, poskytnuté Ředitelstvím služby cizinecké policie, se týkají pouze cizinců s přechodným pobytem. K 31. 12. 2014 dosáhl počet cizinců z třetích zemí s povoleným přechodným pobytem na území ČR celkem 86 tisíc osob, z toho nejvíce (42 tisíc osob neboli 48 %) tvořili cizinci pobývající na našem území z důvodů zaměstnání a podnikání.

Další početnou skupinu (23 tisíc osob, resp. 27 %) reprezentovali cizinci, kteří získali přechodný pobyt na území ČR na základě rodinných důvodů. „Studium“, jakožto účel pobytu, mělo k uvedenému datu celkem cca 14 tisíc osob (17 %). Nejmenší zastoupení (cca 7 tisíc osob čili 8 %) pak měli cizinci, kteří na území ČR pobývali z humanitárních důvodů.

Obrázek 1: Cizinci z třetích zemí podle účelu pobytu

Zdroj: ŘSCP

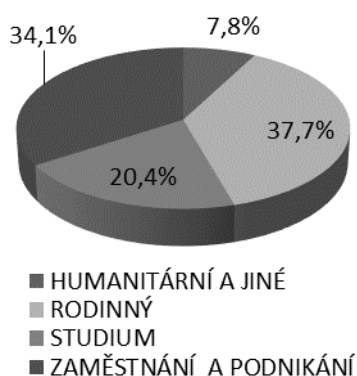
Podíváme-li se na tyto cizince-občany třetích zemí s povoleným přechodným pobytem z hlediska pohlaví, je vidět určité odlišnosti (viz obr. 2 a 3). Zatímco mezi muži dominuje jednoznačně s 60 % účel pobytu „zaměstnání a podnikání“, u žen převažují „rodinné důvody“, s 38 %, následovaný účelem pobytu „zaměstnání a podnikání“ (34 %). „Studium“, jakožto účel pobytu mělo

³ Občané třetích zemí mohou o trvalý pobyt požádat obecně po 5 letech nepřetržitého pobytu (započítává se doba pobytu na dlouhodobé vízum a povolení k dlouhodobému pobytu) v ČR. Zároveň se cizinci přízná právní postavení dlouhodobého rezidenta na území Evropského společenství.

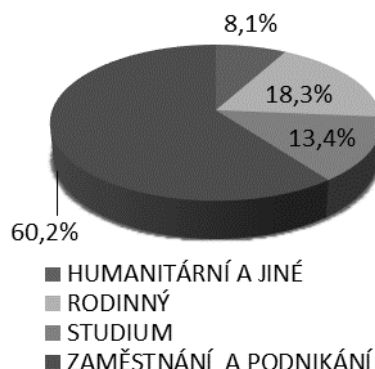
⁴ Tyto údaje byly součástí databáze, poskytované ČSÚ Ředitelstvím služby cizinecké policie (dříve Ředitelství služby cizinecké a pohraniční policie) do roku 2009. Se změnou způsobu poskytování dat ze strany ŘSCP přestal ČSÚ tyto údaje dostávat. Až v roce 2015 začalo opět ŘSCP uведенé statistické údaje poskytovat.

k 31. 12. 2014 celkem 13 % mužů a 20 % žen. Nejméně zastoupenou kategorií, a to jak u mužů, tak u žen, pak byly „humanitární důvody“ (8 % mužů a 7,8 % žen).

Obrázek 2: Cizinci z třetích zemí podle účelu pobytu – ženy

Obrázek 3: Cizinci z třetích zemí podle účelu pobytu – muži

Zdroj: ŘSCP

Ještě výraznější difference jsou vidět ze srovnání z hlediska jednotlivých (nejvíce zastoupených) státních občanství. „Zaměstnání a podnikání“ jsou dominujícím účelem pobytu mezi Ukrajinci (65 % z těchto občanů), Vietnamci (60 %) a Moldavany (58 %). „Rodinné důvody“ mírně převažují nad „zaměstnáním a podnikáním“ v případě občanů Číny (42 % rodinné důvody vs. 41 % zaměstnání a podnikání), Korejské republiky (47 % vs. 42 %) a Japonska (48 % vs. 41 %). U občanů USA jsou potom „rodinné důvody“ jednoznačně nejčastějším účelem pobytu (41 %). Oproti tomu občané Kazachstánu (58 %) a Běloruska (43 %) pobývají nejčastěji na území ČR za účelem studia.

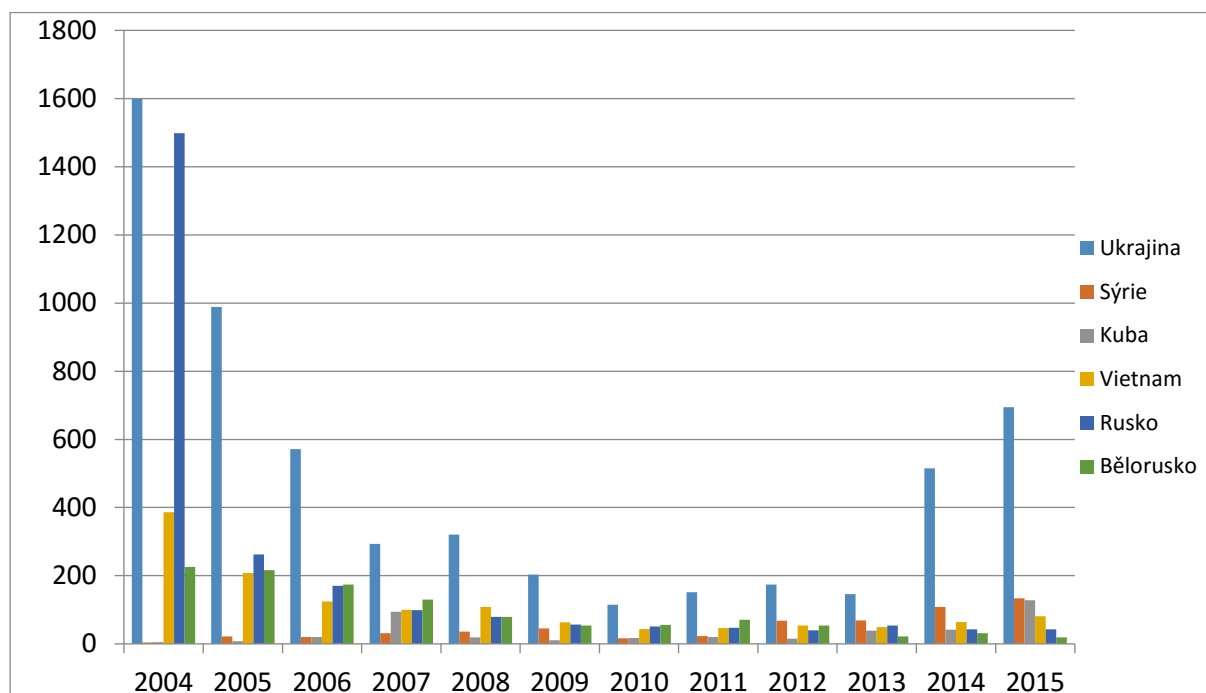
Další kategorii cizinců z třetích zemí na území ČR tvoří žadatelé o mezinárodní ochranu⁵. Podle statistik Ministerstva vnitra (MV) měl od roku 2004 až do roku 2013 počet žadatelů o mezinárodní ochranu přicházejících do České republiky klesající trend. Zatímco v roce 2003 dosáhl počet žadatelů o mezinárodní ochranu 11 400 osob, v roce 2013 činil již pouhých 707 osob. V roce 2014, v souvislosti s pokračující uprchlickou krizí, však počet osob žádajících o mezinárodní ochranu v České republice vzrostl na 1 156 a v roce 2015 na 1 525 osob. V celoevropském kontextu lze však říci, že Česká republika nepaří zatím mezi země, které žadatelé o mezinárodní ochranu preferují.

Mezi žadateli o mezinárodní ochranu převažovali v roce 2015, stejně jako v předchozích letech, muži. Ženy tvořily o něco méně jednu třetinu (32 %) z celkového počtu. Téměř pětina žadatelů (18 %) byla nezletilých.

V pořadí zdrojových zemí dominovala po celé sledované období Ukrajina. Mezi další patřily také Rusko, Vietnam a Bělorusko. V posledním období se mezi významnější zdrojové země zařadila rovněž Sýrie a Kuba.

⁵ Žadatel o mezinárodní ochranu je cizinec (osoba s cizí státní příslušností nebo bez státní příslušnosti), který na území daného státu (ČR) požádal o udělení uprchlického azylu.

Obrázek 4: Vývoj počtu žadatelů o mezinárodní ochranu v letech 2004–2015 podle nejpočetnějších státních občanství

Zdroj: MV

Z údajů Ministerstva vnitra, které počty žadatelů o mezinárodní ochranu eviduje, je zřejmé, že v roce 2015 dominovali mezi žadateli cizinci pocházející z evropských zemí. Žadatelé z evropského kontinentu tvořili více než polovinu (53 %) z celkového počtu žadatelů o mezinárodní ochranu v ČR (oproti tomu v roce 2014 to bylo 56 %). Zastoupení žadatelů z asijského kontinentu se naopak zvýšilo, a to na 32 % (z 29 % v roce 2014). Podíl žadatelů z afrických zemí dosahoval v roce 2015 cca 5 %, tzn., mírně poklesl (z 8 % v roce 2014). Oproti tomu meziročně vzrostl počet žadatelů z amerického kontinentu, a to ze 4 % v roce 2014 na téměř 9 % v roce 2015.

V roce 2015 vydalo Ministerstvo vnitra v řízení o udělení mezinárodní ochrany⁶ celkem 2 910 rozhodnutí, z toho v 470 případech byla přiznána mezinárodní ochrana ve formě azylu či doplňkové ochrany. Formou azylu byla mezinárodní ochrana v roce 2015 udělena celkem v 71 případech, což bylo o 11 méně než v roce 2014. Nejvíce uprchlických azylů (29) bylo uděleno občanům Sýrie. Doplňková ochrana pak byla udělena v 399 případech, nejčastěji občanům Ukrajiny, Syrské arabské republiky a Kuby. Počet případů udělení doplňkové ochrany se meziročně zvýšil (o 104).

Z retrospektivních údajů je patrné, že zatímco v období od roku 2007⁷ do roku 2010 převažovaly počty udělených azylů nad počty případů udělení doplňkové ochrany, po roce 2010 se tento poměr obrátil a mezinárodní ochrana ve formě institutu doplňkové ochrany je přiznávána častěji než uprchlický azyl.

⁶ Mezinárodní ochrana je udělována buď formou azylu, nebo doplňkové ochrany.

⁷ Doplňková ochrana je v ČR udělována od 1. září 2006, kdy nahradila institut překážek vycestování. Podle § 14a zákona č. 325/1999 Sb., o azylu, se doplňková ochrana uděluje cizinci, který nesplňuje důvody pro udělení azylu, ale v jehož případě jsou důvodné obavy pro navrácení do země původu, kde by mu hrozilo skutečné nebezpečí vážné újmy.

Tabulka 1: Udělená mezinárodní ochrana v letech 2007–2015 (podíly z udělené MO celkem)

Udělen/a	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
azyl	191	157	75	125	108	49	95	82	71
v %	50,7	52,7	71,4	55,3	29,3	24,7	27,1	21,8	15,1
doplňková ochrana	186	141	30	101	261	149	256	295	399
v %	49,3	47,3	28,6	44,7	70,7	75,3	72,9	78,2	84,9
mezinárodní ochrana celkem	377	298	105	226	369	198	351	377	470

Zdroj: MV

Tabulka 2: Udělená mezinárodní ochrana v letech 2007–2015 (podíly z celkového počtu žadatelů)

Udělen/a	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
azyl	191	157	75	125	108	49	95	82	71
v %	10,2	9,5	6,0	15,0	14,3	6,5	13,4	7,1	4,7
doplňková ochrana	186	141	30	101	261	149	256	295	399
v %	9,9	8,5	2,4	12,1	34,5	19,8	36,2	25,5	26,2
počet žadatelů o MO	1 878	1 656	1 258	833	756	753	707	1 156	1 525

Zdroj: MV

Od vzniku samostatné České republiky, tj. od roku 1993, do roku 2015 bylo v České republice uděleno 2 982 azylů, z toho nejvíce občanům Ruské federace (390) a Běloruska (355). S určitým odstupem následovali občané Afghánistánu (265), Arménie (221), Ukrajiny (192) a Myanmaru (165). Doplnková ochrana byla od svého zavedení, tj. od konce roku 2006, do roku 2015 udělena v 1 851 případech. Nejvíce ji získávali občané Sýrie (308), Běloruska (249) a Kuby (237).

Závěr

Z výše uvedených statistik je zřejmé, že cizinci z třetích zemí tvoří v současnosti nemalou část populace České republiky (2,6 % v roce 2015). Většina (68,1 %) z těchto cizinců pobývala v roce 2015 na našem území na základě povolení k trvalému pobytu. Tato kategorie se s přibývajícími roky pobytu cizinců na našem území a tím i získávání jejich právního nároku na trvalý pobyt (obecně po 5 letech dlouhodobého pobytu na území ČR) neustále zvětšuje. Určitou roli v tomto procesu hraje i slučování rodin. I když muži mají mezi cizinci z třetích zemí stále většinu, roste zastoupení žen. Převažujícím účelem pobytu u kategorie cizinců z třetích zemí s dlouhodobým pobytem zůstává stále zaměstnání a podnikání. Tyto důvody jsou dominantní zejména u občanů Ukrajiny a Vietnamu, kteří zároveň představují i nejpočetnější skupiny cizinců z třetích zemí na našem území. V souvislosti s pokračující uprchlickou krizí ze zemí Blízkého východu a Středomoří, rostou od roku 2014 i počty žadatelů o mezinárodní ochranu na území našeho státu. Přestože se však od roku 2013 do roku 2015 počty žadatelů o mezinárodní ochranu v ČR více než zdvojnásobily, nepatří v celoevropském kontextu naše republika zatím mezi země, které žadatele o mezinárodní ochranu preferují. V pořadí zdrojových zemí, odkud k nám žadatelé o mezinárodní ochranu nejčastěji přicházejí, stojí na prvním místě Ukrajina. Občané Ukrajiny přicházejí do České republiky nejčastěji z důvodu politické a bezpečnostní nestability ve své vlasti. Určité procento přichází i z důvodů ekonomických. V posledním období se mezi významnější zdrojové země zařadila rovněž Sýrie a Kuba. Zatímco Syřané hledají v České republice mezinárodní ochranu zejména z důvodů pokračující občanské války v jejich zemi, Kubánci přicházejí nejčastěji z politických nebo ekonomických důvodů. Počty udělených azylů v ČR zůstávají zatím nízké. V roce 2015 jich bylo uděleno pouze 71, což je zhruba 5 procent z celkového počtu žadatelů v uvedeném roce.

Častěji je přiznávána tzv. doplňková ochrana, kterou v loňském roce na našem území získalo celkem 399 žadatelů o mezinárodní ochranu. V relativních číslech to představovalo více jak jednu čtvrtinu (26,2 %) úspěšných žadatelů. Z uvedených čísel je zřejmé, že u nás i nadále pokračuje trend udělování vyššího počtu institutu doplňkové ochrany nad udělováním uprchlického azylu. Obdobný vývoj je patrný i v některých sousedních zemích, např. na Slovensku.

Použité zkratky

ŘSCP = Ředitelství služby cizinecké policie

MV = Ministerstvo vnitra

MO = mezinárodní ochrana

Literatura

Marešová J., 2015. *Život cizinců v ČR*. Český statistický úřad.

Marešová J. 2016. Kdo a proč u nás žádá o přechodný pobyt. *Statistika & my*, Český statistický úřad

Cizinci v ČR 2015. Ročenka Českého statistického úřadu.

Kontakt

Jarmila Marešová

Český statistický úřad

Na Padesátém 81, 100 82 Praha 10

jarmila.maresova@czso.cz

EKONOMICKÉ ASPEKTY PRACOVNÍ MIGRACE V ČR

Martina Šimková

Abstrakt:

Migrace je v současnosti diskutována zejména ve spojitosti s uprchlickou krizí a možnými důsledky. Neméně důležitá je však otázka migrace v souvislosti se stárnutím populace. ČR dlouhodobě patří mezi migračně atraktivní země, tudíž imigrace může zmírnit důsledky stárnutí. Statistika související s problematikou migrace ovšem nezahrnuje pouze počty migrantů, je také ale schopna popisovat i finanční chování cizinců. Ekonomické aspekty představují pro migranty obvykle hlavní determinanty jejich pobytu na území ČR, neboť mezi důvody migrace za prací patří především finanční zabezpečení členů rodiny v zemi původu. Kromě statistiky příjmů, výdajů a úspor, je nezbytné odhadovat také remitence představující odliv prostředků do zahraničí. Vhodná kombinace datových zdrojů a nejmodernější postupy užívané v ekonomické statistice umožňují sestavit model založený na bilanční rovnici ekonomické aktivity. Výsledky ukazují na pozitivní dopad ekonomické migrace do ČR. Tento příspěvek nahlíží na problematiku migrace ekonomicko-statistickým pohledem a kombinuje demografické a ekonomické aspekty migrace v ČR.

Klíčová slova: zahraniční migrace, remitence, Česká republika

Úvod

Ekonomické vyčíslení dopadů migrace není zcela snadné, ačkoli jde o téma, které je velmi často diskutováno a dobře popsáno. Nejde jen o samotné zaměstnávání migrantů a přírůstek či úbytek pracovní síly, jde také o jejich ekonomické chování. Ve svém příspěvku se nezabývám sociálními aspekty migrace, jako je schopnost společnosti přijmout příslušníky jiných kultur nebo minoritního vyznání. Zabývám se pouze ekonomickým popisem a využívám k tomu metodický aparát, který nabízí systém národního účetnictví.

Migrace, jakožto ekonomický faktor je zjevně nedoceněn. Přínos, který migranti představují pro západoevropskou společnost je podceňován a jsou ukazovány příklady nezvládnuté migrace. Jde především o tom, aby do Evropy a ČR přicházeli lidé, kteří jsou plně začlenitelní do společnosti a pokud možno i z nepříliš odlišného prostředí. Lze nalézt naprosto úspěšné příklady ekonomické migrace, která byla přínosná jak pro hostitelskou zemi, tak i pro zemi původu. Dobrým příkladem v minulosti bývávalo Německo (Západní Německo), kam hojně jezdili pracovat občané bývalé Jugoslávie, Turecka apod. Zcela opačným příkladem jsou ghetta chudých přistěhovalců ve Francii a nezvládnutá současná migrační vlna v severských zemích. Objektivnímu vyčíslení přínosu zahraničních pracovníků na tuzemském trhu, především ze Slovenska, Ukrajiny a dalších zemí bývalého východního bloku, není věnována dostatečná pozornost, přitom na našem trhu práce chybí celá řada kvalifikovaných i nekvalifikovaných pozic.

Prostředním metod, které jsou používány v národním účetnictví, provádím vyčíslení příjmů a výdajů a migrantů a následně přínos migrace k disponibilnímu důchodu. Klíčovým faktorem,

který se v různých zemích různě projevuje, jsou remitence. Lze je jednoduše definovat jako finanční i naturální transfery od obyvatel jedné ekonomiky obyvatelů, jiné ekonomiky a příjmy získané pracovníky v ekonomice, ve které nemají trvalé bydliště (MMF, 2009). Remitence jsou nezbytnou součástí migrace,

Cílem tohoto příspěvku je především ilustrovat ekonomický vliv migrace na ekonomiku České republiky. Jde zejména o klíčovou hypotézu o přínosnosti ekonomických migrantů pro českou ekonomiku i s ohledem na faktory ovlivňující jejich ekonomické chování. Příspěvek je tak dílčím materiálem do všeobecné diskuse. Jde především o předpoklad přetrvávajícího pozitivního vlivu migrace v ČR.

Rešerše literatury o významu migrace

Problematikou pracovní migrace a remitencí se zabývá mnoho studií, z různých úhlů pohledu. Rabušic (2001) považuje za ekonomický přínos migrace daně, které u nás pracující imigranti musejí ze svého příjmu odvést. Jelikož část imigrantů se po určité době vrací do země původu, nejsou jim zde v ČR vypláceny důchody a jejich příspěvek do důchodového systému je tak rozdělen mezi české důchodce. Dalším přínosem imigrantů je zvýšená nabídka práce. Často jsou imigranti ochotni vykonávat práci, kterou český zaměstnanec odmítá, navíc za nízkou mzdu. Některé studie (např. Park, 2007) naopak upozorňují na skutečnost, že imigranti mohou zabírat pracovní příležitosti rodilým pracovníkům, a to zejména těm, kteří jsou mladí a mají nízké dovednosti. Lucas (2005) nachází spojení mezi mezinárodní migrací a hospodářským rozvojem v zemích s nižšími příjmy. Lidé z těchto zemí se často stěhují za prací do rozvinutých zemí a mnozí z nich odesílají vydělané peníze v podobě remitencí zpět do své země původu, svým rodinám a příbuzným. Djacic (2004) uvádí, že remittance slouží jako zdroj pro zlepšení životní úrovně a snížení rizika chudoby. Transfery peněz lze sledovat jak z hlediska mikroekonomického, tak z makroekonomického. Z hlediska mikroekonomie mají remittance pozitivní vliv na funkci užitku, tím jak migranti prostřednictvím remitencí pečují o spotřebu domácnosti ve své zemi původu (Schiopu, Siegfried, 2006). Makroekonomické studie poukazují na faktory, jako je např. úroveň ekonomické aktivity hostitelské země a země původu, mzdové tarify, inflaci nebo výnosy bankovního systému (El-Sakka, McNabb, 1999). Buch a Kuckulenz (2004) naopak uvádějí, že hospodářský růst a úroveň hospodářského rozvoje nemá jasný dopad na objem remitencí v zemi. Tok remitencí je pozitivně ovlivněn reálnými mzdami pracovníků a celkovým počtem migrantů v hostitelské zemi, naopak může být negativně ovlivněn některými demografickými faktory, jako je podíl žen mezi zaměstnanými nebo vysoká hodnota indexu stárí v hostitelské zemi (Buch, Kuckulenz, 2004). Z demografického hlediska je migrace diskutována v souvislosti s udržetím početní velikosti produktivní populace. Ve většině zemí je ovšem počet migrantů potřebný k vyrovnání poklesu produktivní populace velmi vysoký. Dle studie Equetera (2002) by byla potřeba do evropských zemí přilákat do roku 2050 téměř 80 milionů pracovníků k udržení velikosti potenciální pracovní síly a asi 700 milionů migrujících pracovníků k udržení vyváženého poměru produktivní a neproduktivní populace. Burcin a kol. (2007) uvádějí, že objem migračního salda potřebného ke stabilizaci produktivní populace měl dosáhnout 57–143 milionů přistěhovalých.

V úrovni migrace byly zaznamenány, stejně tak jako v úrovni plodnosti, výrazné změny trendu v posledních dvaceti letech. V průběhu 90. let 20. století se migrační přírůstek pohyboval kolem 10 tisíc osob ročně, v letech 2007–2008 se zvýšil dokonce na 70–80 tisíc osob ročně, ale pak zase klesl na méně než 30 tisíc osob. V roce 2015 to bylo téměř 16 tisíc osob (ČSÚ, 2016a). Vývoj

migrace do budoucna je obtížné předpovídat – nejnovější projekce ČSÚ očekává, že ČR bude mít v příštích několika letech i nadále kladné migrační saldo. To znamená, že ČR bude i nadále přitahovat migranty, na úrovni mezi 9–12 tisíci osob ročně (ČSÚ, 2013).

Ekonomický model migrace¹

K problematice pracovní migrace je možno přistupovat různě, pro vyjádření jejího ekonomického přínosu se opírám o standardy národního účetnictví. Evropský standard národního účetnictví (ESA 2010) rozlišuje dva typy cizinců. (1) Rezidenti jsou ekonomické subjekty, sídlící a působící na území ČR alespoň jeden rok nebo déle a (2) nerezidenti jsou ekonomické subjekty, sídlící a působící na území ČR méně než jeden rok (příhraniční pracovníci – tzv. pendleři, sezónní pracovníci, studenti studující v ČR, cizinci pracující na českých zastupitelských úřadech v zahraničí). Je třeba také vzít v úvahu členění dle ekonomické aktivity. Cizince člením na zaměstnance a podnikatele (ekonomicky aktivní), studenty a ostatní (ekonomicky neaktivní). Za třetí cizince sleduje dle země původu, což je důležité, protože lidé z chudších zemí mají mírně odlišné finanční chování.

Počet a struktura cizinců bohužel není sledována jednotně. Východiskem pro odhad celkového počtu osob s cizím státním občanstvím na území České republiky jsou tak čtyři základní nezávislé administrativní zdroje: (1) Ministerstvo vnitra (MV) – Cizinecká policie eviduje celkový počet cizinců dle délky pobytu a země původu, (2) Ministerstvo práce a sociálních věcí (MPSV) – Úřady práce evidují počty vydaných pracovních povolení, (3) Ministerstvo průmyslu a obchodu (MPO) – evidence živnostenských oprávnění a (4) Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy (MŠMT) – počty studentů v ČR s cizím státním občanstvím. Odhad počtu cizinců zaměstnanců a podnikatelů se tak provádí kombinací všech dostupných datových zdrojů. Model je založen na bilanční rovnici ekonomické aktivity. Znalost celkového počtu cizinců v členění podle délky pobytu umožňuje rozdělení cizinců na rezidenty a nerezidenty. Počet ekonomicky neaktivních obyvatel vychází z rozdílu celkového počtu cizinců rezidentů, počtu legálně zaměstnaných obyvatel a podnikatelů. Podobný postup je aplikován na výpočet ekonomicky neaktivních nerezidentů. Nejprve je odhadnuta nelegální zaměstnanost cizinců. Odhady nelegálně zaměstnaných cizinců jsou založeny na výsledcích inspekci provedených kontrol u zaměstnavatelů zaměstnávajících cizince, a to ve spolupráci s celními úřady, orgány Služby cizinecké policie a s oblastními inspektoráty práce (MPSV, 2011). Mezi ekonomicky neaktivní nerezidenty se podle konvence zahrnují zahraniční studenti a ostatní neaktivní osoby (např. ženy v domácnosti). Počet ostatních ekonomicky neaktivních nerezidentů se odvodil jako rozdíl celkového počtu nerezidentů a ekonomicky aktivních nerezidentů (legálně + nelegálně zaměstnaných) a zahraničních studentů.

Základem pro vyčíslení ekonomického chování cizinců v modelu je čistý příjem. Výše příjmů cizinců závisí na druhu jejich činnosti, zda jsou zaměstnanci nebo podnikatelé a zda pracují legálně nebo nelegálně. Hrubá mzda zaměstnanců je odhadnuta pomocí statistických šetření prováděných na ČSÚ u společnosti Trexima (ISPV, 2013). Tato společnost poskytuje údaje o průměrné mzdě z nejčastějších státních příslušností v České republice. Čistá mzda se vypočte z hrubé mzdy po odečtení daní a sociálních příspěvků. Předpokládám, že čistá mzda nelegálního zaměstnance se rovná hrubé mzdě, protože nelegálně zaměstnaná osoba neplatí žádné daně a příspěvky. Lze však předpokládat, že nelegální zaměstnanec obdrží od zaměstnavatele mzdu

¹ Metodika je součástí disertační práce autorky (Šimková, 2016) a bude také podrobně popsána v připravovaném dokumentu ČSÚ (ČSÚ, 2016b). Dílčí aspekty byly prezentovány například v Šimková, Langhamrová (2015).

sníženou právě o výši daní a odvodů. ČSÚ odhaduje, že nelegálně zaměstnaný cizinec obdrží mzdu, která je v průměru o 25 % nižší než u legálně zaměstnaného pracovníka (ČSÚ, 2016b).

Výdaje na konečnou spotřebu jsou odhadnuty pomocí výdajů českých domácností členěných do skupin dle klasifikace CZ-COICOP. Každá skupina osob (podle typu ekonomické aktivity a cílové země) je pak individuálně upravena speciálně vytvořenými koeficienty. K výpočtu koeficientů je využito „Šetření cizinců o jejich příjmech, výdajích a remitencích“, které bylo zpracováno Sociologickým ústavem Akademie věd ČR (SOU) na zakázku Českého statistického úřadu v roce 2010 (Leontiyeva, Tollarová, 2011). Tento projekt byl založen na dotazníkovém šetření na vzorku čítajícím přibližně 1000 zaměstnanců cizinců významných etnických skupin, především zemí východní Evropy (Ukrajina, Rusko, Moldavsko, země bývalé Jugoslávie kromě Slovinska) a Vietnamu.

Cizinci svými výdělky v ČR přispívají k hospodářskému růstu, a navíc zde platí sociální pojištění. Na druhou stranu, část jejich příjmů odplyne do zahraničí prostřednictvím remitencí a tudíž je ČR nemůže využít. Remitence tak představují jistý limitující faktor přínosu migrace, resp. snižují její přínos pro ekonomiku. Jsou to zdroje, které cizinci sice vytvoří v ČR, ale použitelné v rámci náhradové migrace nejsou, protože odplují do zahraničí a jsou využitelné ekonomikou domovské země cizinců. Remitencemi jsou označovány osobní transfery zahrnující převody mezi českými a zahraničními (nerezidentskými) domácnostmi. Manuál Mezinárodního měnového fondu (MMF, 2009) definuje remitence jako součet dvou položek platební bilance:

- příjmy plynoucí zaměstnancům v ekonomikách bez trvalého pobytu nebo od zaměstnavatelů, kteří nemají sídlo v zemích původu pracovníka,
- finanční a naturální transfery rezidentů jedné země rezidentům ostatních zemí.

Na základě této definice jsou převody peněz zahraničních nerezidentů rovny celkovým příjmům. Dle standardu národního účetnictví nerezidenti nevytvářejí úspory v České republice, nebo jejich úspory jsou pouze dočasné a budou dříve či později použity v jejich domovské zemi. To znamená, že všechny získané prostředky zbývající po odečtení výdajů na konečnou spotřebu, jsou posílány zpět do domovské země. Nerezidenti tak významně nepřispívají k vytváření zdrojů v ČR. Pro zjištění remitencí nerezidentů jsou od výše čistých mezd odečteny výdaje na konečnou spotřebu. Výše remitence je tedy rovna jejich úsporám. Výše remitencí u cizinců rezidentů odhadnuta s využitím zmíněného výzkumného projektu SOU (Leontiyeva, Tollarová, 2011). Pomocí dat z tohoto projektu byl odhadnut podíl remitencí a podíl věcných darů² z příjmů, které cizinci posílají do země původu svým rodinám a příbuzným.

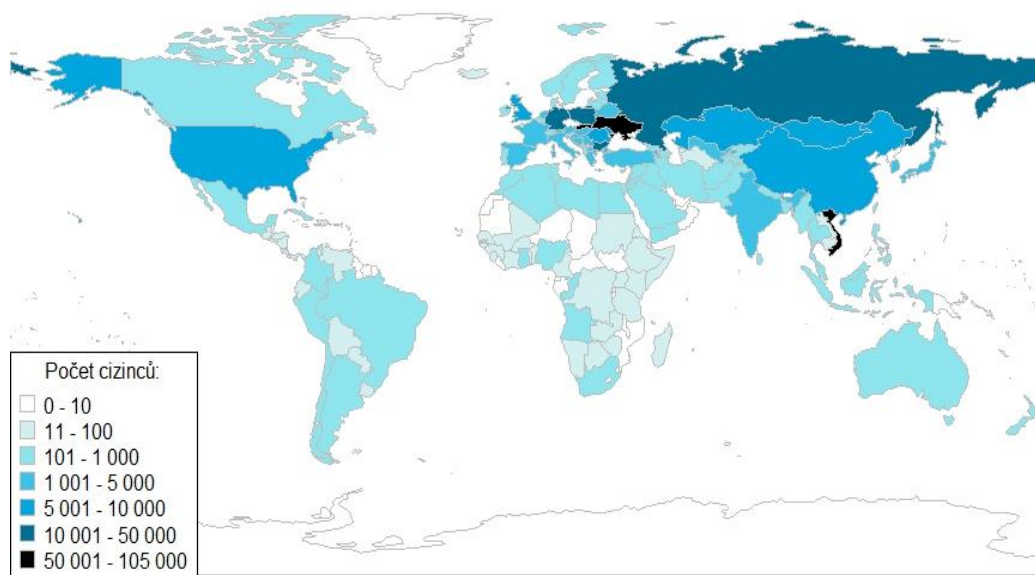
Dopady migrace na ekonomiku ČR

V České republice v roce 2015 žilo 569 tisíc cizinců, což je 5,3 % obyvatel. Je to dvakrát více než před 10 lety a šestkrát více než v roce 1993, přesto je podíl cizinců velmi malý ve srovnání s ostatními evropskými zeměmi. 46,5% cizinců pochází ze zemí EU, z toho 35,7% ze zemí měnové unie. Obrázek 1 ukazuje složení migrantů v ČR dle státního občanství. Nejvíce migrantů pochází ze Slovenska, Ukrajiny, Vietnamu, Ruska. Dále jsou významně zastoupeny např. Polsko, Německo,

² Cenné předměty, jako elektronické zboží, drahé léky, oblečení, šperky apod.

Bulharsko, Rumunsko, Čína, Mongolsko. Počet a struktura cizinců se po odhadech národních účtů ve výsledku liší od oficiálních dat Ministerstva vnitra a to především o odhady nelegální zaměstnanosti a přeshraničních pracovníků, tzv. pendlerů.

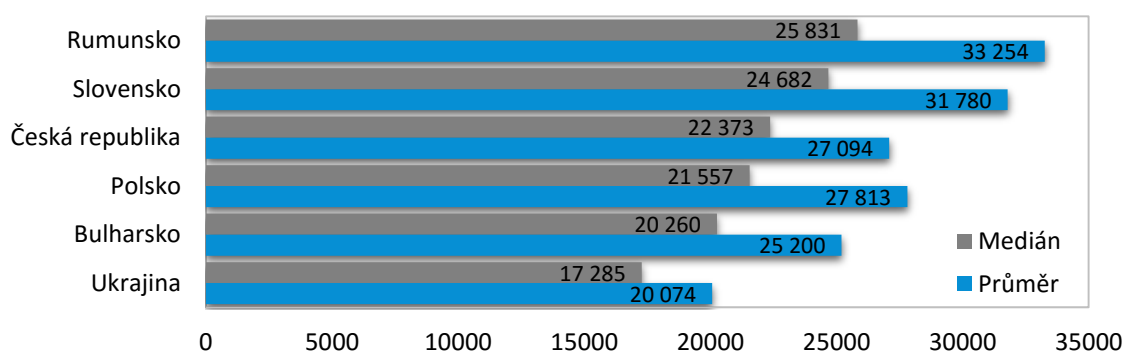
Obrázek 1: Osoby s cizím státním občanstvím v ČR (2015)

Zdroj: data Ministerstva vnitra, vlastní odhady ČSÚ

Základem pro vyčíslení ekonomického chování cizinců v modelu je hrubý příjem. Hrubá mzda zaměstnanců nejčastějších státních občanství zjištěná společností Trexima je zobrazena v obrázku 2. Ve srovnání s průměrnou mzdou v ČR (27 094 Kč) si dle statistik ISPV vydělá v průměru více občan Rumunska a Slovenska, u nichž průměrná hrubá mzda v roce 2015 dosáhla 33 254 Kč, resp. 31 780 Kč. Občané Polska mají o málo vyšší průměr (27 813 Kč), ale nižší medián než ČR (21 557 Kč).

Obrázek 2: Příjmy migrantů (2015)

Zdroj: Trexima, s.r.o.

Výdaje na konečnou spotřebu cizinců nerezidentů v ČR jsou podle ESA 2010 klasifikovány jako vývoz České republiky. Spotřební výdaje nerezidentských zaměstnanců tvoří přes 80 % jejich příjmů, cizinci rezidenti mají výdaje o něco málo nižší. Ve srovnání s českými domácnostmi, cizinci zde utrácejí menší částky za potraviny, nealkoholické, alkoholické nápoje a tabák. Naopak více utrácejí za odívání a obuv, zdraví či bytové vybavení. Např. osoby s ruskou státní příslušností

utrácení 3,5krát více peněz za oblečení než Češi. Tabulka 1 ukazuje měsíční výdaje na osobu vybraných státních občanství v roce 2015. V průměru za všechny skupiny cizinců byla měsíční spotřeba v roce 2015 rovna 14 tisícům Kč.

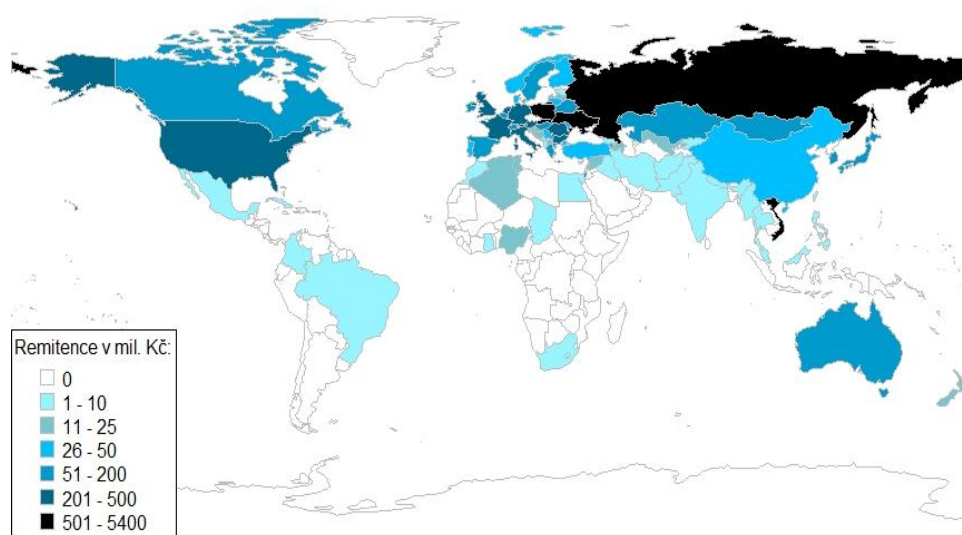
Tabulka 1: Výdaje migrantů (2015, Kč/osoba/měsíc)

	Slovensko	Ukrajina	Vietnam	Rusko	Polsko
Potraviny, nealko. nápoje	1 740	1 136	1 077	1 322	1 094
Alko. nápoje, tabák	864	595	561	658	512
Odivání a obuv	974	1 187	854	1 620	1 258
Bydlení, voda, energie	1 951	1 565	1 500	1 833	1 369
Bytové vybavení	1 481	1 756	1 504	1 733	1 521
Zdraví	603	791	716	769	617
Doprava	2 181	2 193	3 383	2 350	1 853
Pošty a telekomunikace	253	271	303	320	231
Rekreace, kultura a sport	2 011	2 069	3 076	2 210	1 688
Vzdělání	63	89	46	83	51
Stravovací, ubytovací služby	734	871	560	835	509
Ostatní zboží a služby	657	855	850	787	661
Celkem	13 512	13 377	14 431	14 519	11 363

Zdroj: data z projektu SOÚ (2010), vlastní odhady ČSÚ

Remittance jsou velmi špatně měřitelné, neboť existuje velmi málo datových zdrojů, a tak je odhad výše remitencí proto prováděn pomocí odhadů ČSÚ a sociologických šetření (ČSÚ, 2016b). ČSÚ výši remitencí u cizinců rezidentů odhaduje na základě výzkumného projektu SOÚ. Celkové množství odeslaných remitencí bylo v roce 2015 necelých 32 miliard Kč, z čehož dvě třetiny šli mimo země EU. Největší množství prostředků odplulo z ČR³ na Ukrajinu, Slovensko, Rusko, Vietnam (viz obrázek 3).

Obrázek 3: Remittance odeslané z ČR (2015, mil. Kč)

Zdroj: data z projektu SOÚ (2010), vlastní odhady ČSÚ

³ Předpokládám, že země původu je totožná s cílovou zemí, kam putují remittance.

Po přepočtu celkového množství remitencí na jednu osobu vychází, že nejvyšší částky putují z ČR do Nizozemska, Itálie a Velké Británie. Důvodem je skutečnost, že lidé ze západních zemí mají vyšší platy v důsledku vyšší kvalifikace (např. manažeři) než migranti z východních zemí. Nejnižší množství peněz posílají lidé pocházející z Číny. Čínští občané se totiž často stěhují do České republiky s celou rodinou, takže vazba se zemí původu není tak silná. V tabulce 2 jsou zobrazeny průměrné měsíční částky remitencí odesílaných do zemí s nejpočetnější základnou v ČR. Průměrné odesílané měsíční částky na Ukrajinu jsou ve výši 14,6% z průměrné mzdy, což představuje 6 504 Kč.

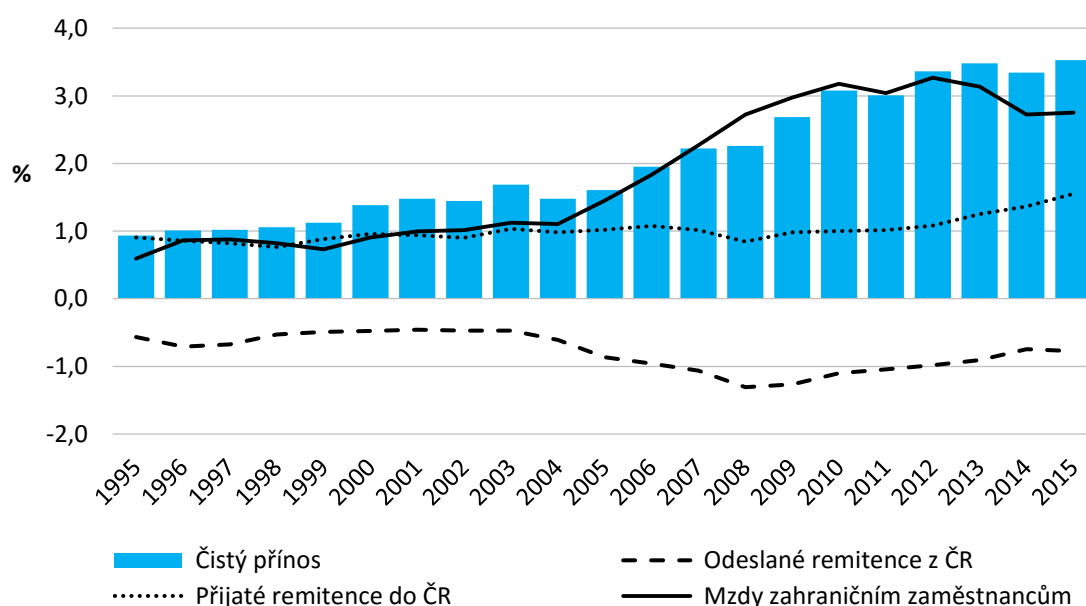
Tabulka 2: Remittance migrantů (2015)

	Remittance (Kč, osoba/měsíc)	% z měsíční čisté mzdy
Celkem	4 648	9,9 %
Slovensko	3 285	5,3 %
Ukrajina	6 504	14,6 %
Vietnam	2 554	13,6 %
Rusko	5 560	12,2 %

Zdroj: data z projektu SOÚ (2010), vlastní odhady ČSÚ

Celkový přínos pracovní migrace lze nejlépe vyjádřit poměrem k makroekonomickým ukazatelům, v tomto případě k národnímu disponibilnímu důchodu. Přijaté remittance zahrnují dle metodiky národních účtů jak remittance z dlouhodobých pobytů v zahraničí, tak mzdy krátkodobých pracovníků v zahraničí. Stejně tak odeslané remittance zahrnují remittance z dlouhodobých pobytů cizinců v ČR, tak mzdy krátkodobých zahraničních pracovníků v ČR. Přínosem ovšem nejsou nejen remittance krátkodobých a dlouhodobých pracovníků, ale také mzdy vyplacené dlouhodobým zahraničním zaměstnancům v ČR. Celkový přínos, tedy rozdíl mezi přijatými a odeslanými remitencemi plus mzdy dlouhodobých zaměstnanců činí 3,5 % disponibilního důchodu v roce 2015 (viz obrázek 4). V absolutním vyjádření dosáhl přínos z migrace v roce 2015 144 mld. Kč.

Obrázek 4: Přínos migrace k disponibilnímu důchodu (%)

Zdroj: data z projektu SOÚ (2010), vlastní odhady ČSÚ

Lze tedy říci, že pracovní migrace má a vždy měla pozitivní přínos pro ekonomiku ČR. Není ovšem nijak vysoký, ve srovnání s ostatními zeměmi. V žebříčku zemí OECD v počtu cizinců je ČR na 18. místě. V Evropě má nejvyšší podíl cizinců Lucembursko a Švýcarsko. Lucembursko je zároveň zemí, která má z hlediska podílu na HDP nejvyšší podíl odeslaných remitencí na světě. Migrační potenciál České republiky tak není zcela využit.

Závěr

Česká republika nepatří k zemím, kde migrace a remittance mají negativní vliv na ekonomiku. Předpoklad pozitivního dopadu ekonomické migrace do ČR diskutovaný v úvodu příspěvku je z prezentovaných výsledků dobře zřetelný. Příspěvek ukazuje, že kladných aspektů není málo. Migranti zde svou prací přispívají k tvorbě HDP, za svou práci dostávají mzdu, ze které platí sociální pojištění a daně. Dalším pozitivem je to, že migranti jsou levnou pracovní silou pro domácí zaměstnavatele, vykonávají práce, kde by bylo obtížné získat jiné zaměstnance a často za nižší mzdu, než za kterou by pracoval rezident. Své vydělané peníze zde z části také utrácí, čímž napomáhají dalšímu točení kol ekonomiky. Přínosem jsou tedy především mzdy vyplácené dlouhodobým zahraničním zaměstnancům v ČR, ale také remittance přijaté, přitékající ze zahraničí z krátkodobých a dlouhodobých pobytů Čechů.

Pracovní imigrace tak pomáhá udržet stabilní poměr mezi produktivní a poproduktivní populací a vytváří dodatečné zdroje pro ekonomiku a lze vyčíslit i přínosy pro státní rozpočet a důchodový systém. Zvládnutí ekonomického fenoménu migrace vyžaduje vhodnou migrační politiku, která v konečném důsledku může být výhodná pro hostitelkou zemi i zemi původu. Vhodná podpora migrace umožňuje se vyrovnat se stárnutím naší populace s chybějícími pracovníky v celé řadě profesí. V optimálním případě vhodná politika může zajistit, že Česká republika bude cílovou zemí, kde cizinci zůstanou natrvalo. Kde se stanou aktivními členy společnosti z právního, sociálního, ekonomického, vzdělávacího i kulturního hlediska. Efektivní imigrační politika by měla zahrnovat podporu přílivu kvalifikovaných zahraničních pracovníků a měla by bránit nelegální imigraci. V této oblasti bohužel není dořešena otázka válečných uprchlíků, kteří potřebují dočasný azyl, legálních ekonomických migrantů a nelegálních ekonomických migrantů. V každém případě je však zřejmé, že s rostoucím počtem cizinců v populaci je spojena celá řada rizik, která je nutné v souvislosti s bezpečností řešit. Jedno ze základních kritérií „klidného“ soužití různých skupin osob je plynulá integrace nově příchozích osob do společnosti. Nebezpečí, která při absenci migrační politiky hrozí, pramení zejména z xenofobních názorů stávající populace, což může vést k izolování přistěhovalé skupiny osob, uzavírání takové skupiny do sebe, a tím následně horší integraci do stávající společnosti.

Literatura a zdroje dat

Buch, C. M. And Kuckulenz, A. 2004. *Worker Remittances and Capital Flows to Developing Countries*. ZEW Discussion Paper No. 04-31, Mannheim 2004.

Burcin, B., Drbohlav D., Kučera, T. 2007. Koncept náhradové migrace a jeho aplikace v podmínkách české republiky. *Demografie* 2007 (49), s. 170-181. ISSN 0011-8265.

ČSÚ. 2013. *Projekce obyvatelstva České republiky do roku 2100* [online]. Praha: Český statistický úřad 2013. [cit. 07. 04. 2015] Dostupné z [www: https://www.czso.cz/csu/czso/projekce-obyvatelstva-ceske-republiky-do-roku-2100-n-fu4s64b8h4](https://www.czso.cz/csu/czso/projekce-obyvatelstva-ceske-republiky-do-roku-2100-n-fu4s64b8h4).

- ČSÚ. 2016a. *Česká republika od roku 1989 v číslech* [online]. Praha: Český statistický úřad 2016. [cit. 20. 06. 2016] Dostupné z www: <https://www.czso.cz/csu/czso/ceska-republika-od-roku-1989-v-cislech#01>.
- ČSÚ. 2016b. *GNI Inventory 2012*. Praha: Český statistický úřad 2016. V přípravě.
- Djajic, S. 2014. Temporary Migration and the Flow of Savings to the Source Country, *Review Of Development Economics* 2014, 18 (1), s.162-176. ISSN 1363-6669.
- El-Sakka, M. I. T. And McNabb, R. 1999. The Macroeconomic Determinants of Emigrant Remittances, *World Development* 1999, 27 (8). s. 1493-1502.
- Equeter, J. 2002. Can Migrant Workers Save An Aging Europe? *Labour Education* 4 (129). Geneva, International Labour Organisation.
- EUROSTAT. *European System of Accounts – ESA 2010*. Luxembourg. Office for Official Publications of the European Communities. 2013.
- ISPV. 2013. *Platová sféra ČR* [online]. Informační systém o průměrném výdělku. TREXIMA, spol. s.r.o. 2013. [cit. 13. 05. 2016] Dostupné z www: <http://www.ispv.cz/cz/Vysledky-setreni/Archiv/2013.aspx>.
- Leontiyeva, Y., Tollarová, B. 2011. *Šetření cizinců o jejich příjmech, výdajích a remitencích*. Závěrečná zpráva z výzkumu. Praha: Sociologický ústav AV ČR, v.v.i. 2011.
- Lucas, R. E. B. 2005. *International Migration Regimes and Economic Development*. Cheltenham, UK: Edward Elgar 2005.
- MMF. 2009. *International transactions in remittances: guide for compilers and users*. Washington D.C.: International Monetary Fund 2009.
- MPSV. 2011. *Souhrnná informace za rok 2011 o aktivitách realizovaných příslušnými resorty v oblasti potírání nelegálního zaměstnávání cizinců*. Ministerstvo práce a sociálních věcí. Praha.
- Park S. 2007. *Does Immigration Benefit a Regional Economy With An Aging Population? Simulation Results from the Chicago CGE Model*. Department of Economics. University of Illinois at Urbana-Champaign.
- Rabušic, L. 2001. *Kde ty všechny děti jsou?* Sociologické nakladatelství (SLON), Praha. 2001. 266 s. ISBN 80-86429-01-6.
- Schiopu, I., Siegfried, N. 2006. *Determinants of workers' remittances. Evidence from the European neighbouring region*. European Central Bank.2006.
- Šimková, M., Langhamrová, J. Remittances and their Impact for the Czech Economy. *Prague economic papers*, Vol. 24, No. 5, 2015, pp. 562–580.

Summary

The paper deals with the issue of the benefits from economic migration. It provides illustration of the consequences of employment of foreigners based on the national accounts methodology, ESA 2010. The paper is aimed at economic issues only and current problems with refugees and terrorism are not tackled. In the long run, immigration and values created by immigrants can be treated as a source for Czech economy in the situation of population ageing. The problems connected with insufficient supply of labour are clearly observable on Czech labour market nowadays. With on-going population ageing, the situation will be worsening. Key information lies in the motives of immigration that are very different. Economic model of migration presented within the paper is based on expected migrants' behaviour induced by migration motives. These incentives cover study, job opportunities, providing sources for family etc. For the estimates of migration benefits for domestic economy, migrants' production has to be adjusted for both inflow and outflow of remittances. The paper also illustrates missing opportunities for immigration in the Czech Republic.

Kontakt

Martina Šimková
Fakulta informatiky a statistiky,
Vysoká škola ekonomická v Praze
nám. W. Churchilla 1938/4, 130 67 Praha 3
martina.simkova@vse.cz

Autorka také pracuje na ČSÚ v odboru národních účtů.

DOPRAVNÍ NEHODOVOST CIZINCŮ NA ÚZEMÍ ČESKÉ REPUBLIKY V ROCE 2015

Jana Fabiánová

Abstrakt:

Dopravní nehodovost je intenzivně sledovaným, publikovaným a komentovaným jevem. Vzhledem k jeho povaze je přínosné nahlížet na něj z různých úhlů pohledu. Policie ČR vede podrobnou statistiku dopravní nehodovosti v souladu se zákonem o pozemních komunikacích, což umožňuje detailní rozboru ať už z pohledu účastníků, následků, příčin, geografické polohy, typu komunikace, vozidel apod. Příspěvek bere v potaz unikátní geografické umístění České republiky a zabývá se proto dopravní nehodovostí způsobenou osobami cizí státní příslušnosti. Rozbor je mimo jiné proveden z demografického pohledu za užití základních demografických charakteristik (pohlaví, věku, státní příslušnosti), geografického pohledu (v administrativním členění na kraje) a dle příčin. Z hlediska časového určení se příspěvek zabývá dopravní nehodovostí cizinců především v roce 2015, samostatná kapitola je věnována stručnému komentáři vývoje v prvním pololetí roku 2016.

Klíčová slova: dopravní nehoda, cizinec, pozemní komunikace

Úvod

Dopravní nehody jsou na pozemních komunikacích na denním pořádku. Bohužel ne vždy se obejdou pouze s následkem ve formě hmotné škody. Dochází při nich nezdědka kdy ke zraněním, která někdy mají i fatální důsledky. Území České republiky se svou sítí pozemních komunikací má v Evropě zvláštní postavení. Polohou tzv. v srdci Evropy a na pomezí východní a západní části Evropy naše republika aspiruje na postavení tranzitní země. I vlivem tohoto faktoru jsou relativně častými viníky dopravních nehod na pozemních komunikacích právě občané cizí státní příslušnosti. V následujících oddílech se budu věnovat rozboru dopravní nehodovosti na území České republiky v roce 2015. Pro aktuální přehled o vývoji budou prezentována i nejčerstvější data o dopravní nehodovosti v prvním pololetí roku 2016. Sledování a analyzování dopravních nehod z různých úhlů pohledu je velmi důležité. Jenom tak je možné identifikovat, na jaké oblasti je nutné zacílit preventivní opatření se zásadním cílem ochrany lidských životů při tak běžné věci jako je běžná mobilita - jízda na pozemní komunikaci.

Vymezení základních pojmů a metodiky

Dopravní nehoda je, jak je uvedeno v § 47 zákona č. 361/2000 Sb., o provozu na pozemních komunikacích, v platném znění, událost v provozu na pozemních komunikacích, například havárie nebo srážka, která se stala nebo byla započata na pozemní komunikaci a při níž dojde k usmrcení nebo zranění osoby nebo ke škodě na majetku v přímé souvislosti s provozem vozidla v pohybu.

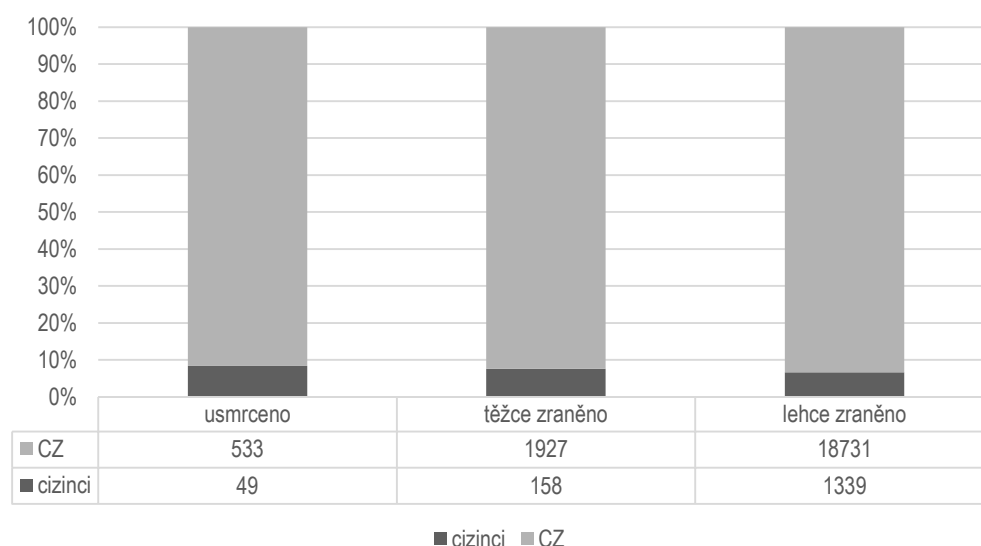
Za **cizince při dopravní nehodě** je považován ten, kdo nemá českou státní příslušnost. Informace o tom, ve kterém státě byl danému řidiči vydán řidičský průkaz, tedy v tomto posouzení nehraje žádnou roli.

Statistikou dopravní nehodovosti se v první řadě zabývá Policie ČR. Statistika je vedena jednotlivými krajskými ředitelstvími policie, za celou republiku pak údaje sbírá, kontroluje a analyzuje Ředitelství služby dopravní policie Policejního prezidia ČR. Data jsou vedena v centrální databázi evidence dopravních nehod v pěti navzájem provázaných sekcích – nehody, následky, vozidla, chodci a GPS. V následujícím příspěvku je třeba věnovat pozornost, zda se hovoří o dopravních nehodách s účastí cizince (celkový počet, ať už cizinec nehodu zavinil nebo ne), či o nehodách zaviněných cizinci. U celkových **následků** se jedná o následující druhy: usmrcení (nejtragičtější následek dopravní nehody), těžké zranění (v souvislosti s těžkou újmou na zdraví), lehké zranění či o dopravní nehody pouze s hmotnou škodou. Tzv. **závažnost neboli tragičnost dopravní nehody** se posuzuje podle počtu usmrcených při daném typu dopravních nehod. **Hmotná škoda** je pouhým odhadem policisty na místě dopravní nehody a není částkou nijak závaznou pro plnění pojišťovny.

Dopravní nehodovost cizinců – počty a následky

Celkem v roce 2015 Policie ČR šetřila 93 067 dopravních nehod, z toho 6,1 % zavinili řidiči cizí státní příslušnosti. Obrázek č. 1 znázorňuje následky dopravních nehod zaviněných cizinci. Cizinci v roce 2015 na území České republiky zavinili 5 654 dopravních nehod (tj. 9,4 % nehod zaviněných řidiči motorových vozidel), při těchto nehodách bylo usmrceno 49 osob (tj. 8,4 % osob usmrcených při dopravních nehodách zaviněných řidiči motorových vozidel), 158 osob bylo zraněno těžce a 1 339 osob lehce. Celková odhadnutá hmotná škoda, způsobená při těchto nehodách, se vyšplhala na více než 603 milionů Kč.

Obrázek 1: Následky dopravních nehod na území ČR v roce 2015

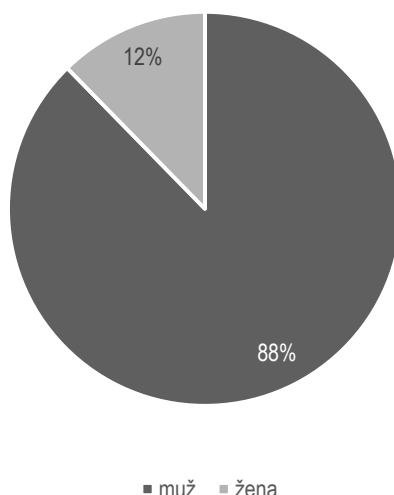

Zdroj: data ŘSDP PP ČR, vlastní zpracování

Demografický pohled na cizince – viníky dopravních nehod

Častějšími viníky dopravních nehod mezi cizinci jsou na našem území muži. V roce 2015 zavinili celkem 4 957 dopravních nehod, při kterých bylo 43 osob usmrceno, 146 osob zraněno těžce a 1 160 lehce. Muži cizinci jsou tedy častěji viníky závažných dopravních nehod.

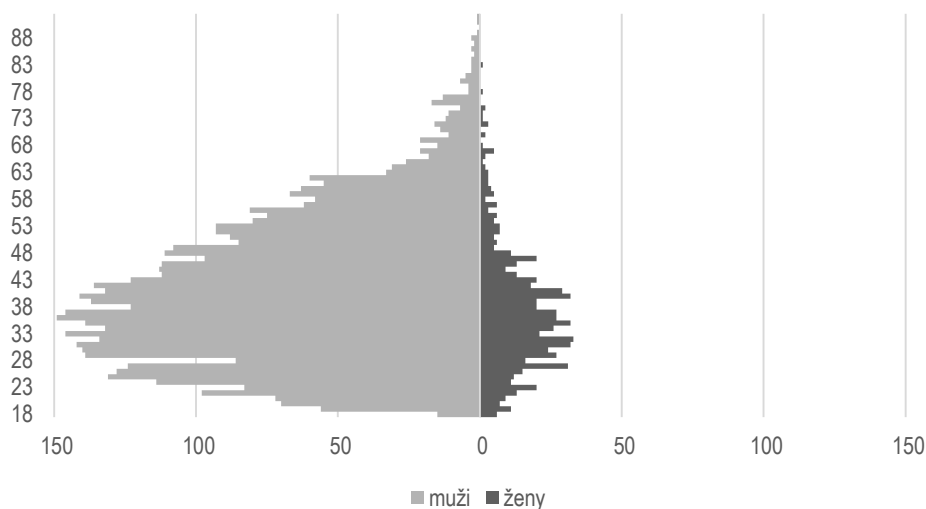
Obrázek 2: Řidiči cizí státní příslušnosti – viníci dopravních nehod na území České republiky v roce 2015 dle pohlaví

Zdroj: data ŘSDP PP ČR, vlastní zpracování

Rozložení viníků dopravních nehod s cizí státní příslušností dle pohlaví a věku je dobře patrné z obrázku č. 3. Muži jsou mezi viníky zastoupeni nejvýrazněji ve věku od 25 do 42 let. Nejvíce dopravních nehod (149) zavinili muži ve věku 36 let. Mezi ženami jsou nejvíce zastoupeny ženy ve věku 32 let, ty způsobily v roce 2015 celkem 33 dopravních nehod. Nejstarší cizinec – muž zavinil dopravní nehodu ve svých 92 letech, nejstarší žena ve věku 83 let. Rozložení viníků z demografického pohledu opět nahrává hodnocení naší země jako tranzitní, kdy hlavními aktéry nehod jsou muži v produktivním věku a lze tak usuzovat, že se bude jednat o řidiče z povolání. U žen pak můžeme odvozovat, že se jedná o cizinky žijící na území České republiky. Obdobný předpoklad však můžeme aplikovat i na nejstarší řidiče cizince – muže.

Obrázek 3: Řidiči cizí státní příslušnosti – viníci dopravních nehod na území České republiky v roce 2015 dle pohlaví a věku

Zdroj: data ŘSDP PP ČR, vlastní zpracování

Dopravní nehodovost cizinců z geografického pohledu

Z geografického pohledu lze konstatovat, že nejvíce dopravních nehod zaviněných řidiči cizí státní příslušnosti se v roce 2015 stalo na území hlavního města Prahy (celkem 2 192 nehod). Zdaleka se však nejedná o nejtragičtější nehody, vzhledem k tomu, že při nich došlo pouze v jednom případě k usmrcení, 12 osob bylo zraněno těžce a 175 lehce. Nejvíce tragických nehod cizinců se v loňském roce odehrálo na území Jihomoravského kraje. Při tamních nehodách bylo usmrceno 12 osob.

Tabulka 1: Dopravní nehody cizinců a jejich následky dle krajů

Kraj	Počet dopravních nehod	Usmrceno	Těžce zraněno	Lehce zraněno
HL. m. Praha	2 192	1	12	175
Středočeský	601	6	25	188
Jihočeský	176	6	10	108
Plzeňský	246	5	12	115
Ústecký	559	1	7	69
Královéhradecký	177	2	2	46
Jihomoravský	407	12	24	194
Moravskoslezský	333	7	14	88
Olomoucký	144	1	6	26
Zlínský	136	1	5	42
Vysočina	260	2	11	115
Pardubický	102	0	14	48
Liberecký	177	4	13	52
Karlovarský	144	1	3	73

Zdroj: data ŘSDP PP ČR, vlastní zpracování

Při posuzování České republiky jako tranzitní země by byl logický předpoklad, že významný počet dopravních nehod se stane na dálnicích. Předpoklad se potvrzuje i na základě dat uvedených v tabulce č. 1, kdy nejvíce dopravních nehod co do počtu i do závažnosti následků se (kromě hlavního města Prahy) stalo v krajích, jimiž prochází dopravní tepny (tj. Středočeský kraj – pomyslná křižovatka dopravních tepen v České republice, Ústecký kraj – zahrnující dopravní spojnici se Spolkovou republikou Německo a Jihomoravský kraj – s dopravními tepnami vedoucími do Rakouska a na Slovensko).

Z tabulky č. 2 sice vyplývá, že nejvíce dopravních nehod se stalo na místních komunikacích (1 611 dopravních nehod). Avšak nejtragičtější byly dopravní nehody, které cizinci způsobili na silnicích I. třídy (20 usmrcených osob) a dálnicích (14 usmrcených osob). Při těchto nehodách (na silnicích I. třídy a dálnicích) byla také způsobena nejvyšší hmotná škoda, a to celkově odhadem za více než 290 milionů Kč. I na základě těchto dat můžeme potvrdit, že nehody cizinců jsou nehody především plynoucí z tranzitní povahy naší země.

Tabulka 2: Dopravní nehody cizinců a jejich následky dle druhu komunikace

Komunikace	Počet dopravních nehod	Usmrceno	Těžce zraněno	Lehce zraněno	Odhad hmotné škody v Kč
dálnice	542	14	20	147	142 604 300
silnice I. třídy	977	20	64	447	149 037 000
silnice II. třídy	483	3	23	226	45 061 400
silnice III. třídy	330	7	17	134	38 155 600
uzel	413	0	9	81	36 778 000
komunikace sledovaná	1 048	0	10	114	89 143 600
komunikace místní	1 611	5	14	178	91 327 200
komunikace účelová - polní a lesní cesty	7	0	0	4	146 000
komunikace účelová - ostatní	243	0	1	8	10 789 500

Zdroj: data ŘSDP PP ČR, vlastní zpracování

Dopravní nehodovost cizinců dle státní příslušnosti

Z pohledu státní příslušnosti lze konstatovat, že nejčteněji zastoupenými viníky dopravních nehod – cizinci jsou Slováci. Ti v roce 2015 způsobili 1 326 dopravních nehod, což představuje 23,5 % nehod cizinců. Při těchto nehodách bylo usmrceno 11 osob. V pomyslném žebříčku tragických nehod Slováci zaujali druhé místo, hned za Poláky. Ti jsou viníky nejtragičtějších nehod. V loňském roce způsobili 688 dopravních nehod, při nichž bylo usmrceno 14 osob. Dalšími výrazně zastoupenými státními příslušnostmi jsou Ukrajina, Polsko, Německo, Vietnam, Rumunsko, Rusko, Maďarsko, Bulharsko a Rakousko.

Dopravní nehodovost cizinců dle příčiny

Z pohledu příčin dopravních nehod cizinců lze na základě dostupných dat konstatovat, že nejčtenější a zároveň nejtragičtější příčinou je plné nevěnování se řidiče řízení vozidla. Z této příčiny se stalo 1 036 dopravních nehod cizinců a 14 osob při těchto nehodách bylo usmrceno. Z pohledu četnosti jsou pak významné i příčiny nedodržení bezpečné vzdálenosti za vozidlem či

nepřízpůsobení rychlosti stavu vozovky. Z pohledu následků jsou pak nezanedbatelnými příčinami vjetí do protisměru či nedání přednosti.

Tabulka 3: Dopravní nehody cizinců dle příčiny

Nejčtenější příčiny dopravních nehod cizinců	Počet dopravních nehod
řidič se plně nevěnoval řízení vozidla	1 036
nedodržení bezpečné vzdálenosti za vozidlem	642
nepřízpůsobení rychlosti stavu vozovky	485
nesprávné otáčení nebo couvání	466
nedání přednosti upravené dopravní značkou "DEJ PŘEDNOST V JÍZDĚ ! "	313
Nejtragičtější příčiny dopravních nehod cizinců	Usmrceno
řidič se plně nevěnoval řízení vozidla	14
vjetí do protisměru	5
jiné nedání přednosti	5
nedání přednosti upravené dopravní značkou "DEJ PŘEDNOST V JÍZDĚ ! "	4
nezvládnutí řízení vozidla	4

Zdroj: data ŘSDP PP ČR, vlastní zpracování

Nehodovost cizinců v prvním pololetí roku 2016

V období od ledna do června letošního roku se na našem území stalo 30 728 nehod zaviněných řidiči motorových vozidel. Cizinci na pozemních komunikacích na území České republiky zavinili 3 085 dopravních nehod. Z toho 87,5 % zavinili cizinci-muži. Celkem bylo za první pololetí roku 2016 při těchto nehodách usmrceno 24 osob (všichni při dopravních nehodách zaviněných muži). Nejvíce dopravních nehod cizinců se stalo na území hlavního města Prahy (celkem 1 223 dopravních nehod), při těchto nehodách však nikdo nezemřel. Naopak nejtragičtější postavení má mezi kraji Středočeský kraj – na jeho území se sice stalo „pouze“ 358 nehod cizinců, zemřelo však při nich 5 osob. Nejvíce nehod se stalo opět na místních komunikacích (997 dopravních nehod). Dle státní příslušnosti jsou mezi viníky opět nejvíce zastoupeni Slováci (způsobili celkem 721 dopravních nehod, při kterých zahynuly 4 osoby). Nejčtenější příčinou bylo opět nevěnování se řízení vozidla (531 dopravních nehod). Nejtragičtějšími příčinami dopravních nehod cizinců, při kterých shodně zahynulo 5 osob, byly vjetí do protisměru a nepřízpůsobení rychlosti vlastnostem vozidla a nákladu.

Závěr

Z rozboru dat z databáze Ředitelství služby dopravní policie Policejního prezidia České republiky vyplynulo, že v loňském roce více než 9 % dopravních nehod zaviněných řidiči motorových vozidel zavinili řidiči cizí státní příslušnosti. Z téměř 90 % se jednalo o muže. Valná většina mužů – viníků dopravních nehod byla v produktivním věku od 25 do 40 let. Celkem bylo v roce 2015 při nehodách cizinců usmrceno 49 osob. Nejvíce dopravních nehod se stalo na území hlavního města Prahy, nejtragičtější nehody se však odehrály na území kraje Jihomoravského. Nejčtenější i nejtragičtější příčinou dopravních nehod cizinců v loňském roce bylo nevěnování se plně řízení motorového

vozidla. Z aktuálních dat za letošní první pololetí vyplývá, že základní charakteristiky zřejmě zůstanou zachovány, i když lze předpokládat, že celková bilance jak do počtu dopravních nehod, tak do počtu osob usmrčených při těchto nehodách, se zřejmě zvýší. Je velice důležité sledovat závažnost dopravních nehod a analyzovat jejich příčiny. Jen na základě těchto zkoumání je možné zacílit na identifikovaná problematická místa a realizovat preventivní opatření s cílem ochránit nejen majetek, ale především životy osob.

Literatura a zdroje dat

Česko, 2000. *Zákon č. 361/2000 Sb., o pozemních komunikacích, v platném znění.*

Ředitelství služby dopravní policie policejního prezidia ČR. *Přehled o nehodovosti na pozemních komunikacích v České republice za rok 2015.* 1. Praha: Policie ČR, 2016.

Summary

The traffic accident rate is intensively pursued, published and glossed. Due to its nature, it is beneficial to look at it from different points of view. The Police of the Czech Republic leads the detailed statistics of accidents in accordance with the law on road traffic, which allows a detailed analysis of whether, from the perspective of the participants, consequences, causes, geographic location, type of communication, vehicles, etc. This paper takes into account the unique geographic location of the Czech Republic and therefore deals with traffic accidents caused by persons of foreign nationality. The analysis is carried out from a demographic point of view for the use of basic demographic characteristics (gender, age, nationality), the geographic point of view (in the administrative division into counties) and according to the causes. In terms of time the paper deals with the road traffic rates of foreigners mainly in 2015, a separate chapter is devoted to the short summary of the development in the first half of the year 2016.

Kontakt

Jana Fabiánová
Fakulta informatiky a statistiky, katedra demografie
Vysoká škola ekonomická v Praze
nám. W. Churchilla 1938/4, 130 67 Praha 3
xfabj07@vse.cz

ANALÝZA MIGRAČNÍHO CHOVÁNÍ REGIONŮ SOUDRŽNOSTI ČESKA

Ivan Šotkovský

Abstrakt:

Cílem příspěvku je zhodnocení migrační měny čtrnácti regionů soudržnosti Česka od roku 1971 až do současnosti. Základem pro analýzu jsou data ČSÚ se zaměřením na počty přistěhovalých a vystěhovalých z regionů soudržnosti. I když je existence těchto prostorových celků spojená s rokem 2004, kdy se náš stát stal členem Evropské unie, přesto bylo možné rekonstruovat migrační chování obyvatel Česka na úrovni NUTS2 až k roku 1971. Jako základní ukazatele pro vyhodnocení migrace jsou vybrány migrační saldo a hrubá míra migračního salda. K naplnění výzkumného cíle se v rámci metody komparace zvolených územních jednotek využívá možnost klasifikačního systému časových řad pro posouzení vybrané regionální sociální disparity. Za tímto účelem se pracuje s hierarchickou metodou shlukové analýzy. Vytvořená dynamická prostorová typologie bude základním podkladem pro posouzení rozdílů v migračním chování regionů soudržnosti, které bude ještě doplněno rámcem celkové změny početní velikosti regionů v souvislosti s přirozenou měnou.

Klíčová slova: migrační chování, populační vývoj, regiony soudržnosti ČR

Úvod

Budeme se zabývat srovnáním migračního chování českých regionů soudržnosti. O významu prostorové úrovně NUTS 2 vypovídá skutečnost, že k ní směřují základní dotační tituly dotace z oblasti regionální politiky. Vstupem ČR do Evropské unie bylo naší povinností převzít systém NUTS a aplikovat ho na naše území (Šotkovský, 2007). V průběhu roku 2004 byly provedeny poslední úpravy v územním vymezení krajů Vysočina, Jihomoravského, Olomouckého a Moravskoslezského. Změny hranic uvedených krajů vyvolaly současně potřebu úpravy vymezení regionů soudržnosti (obrázek 1).

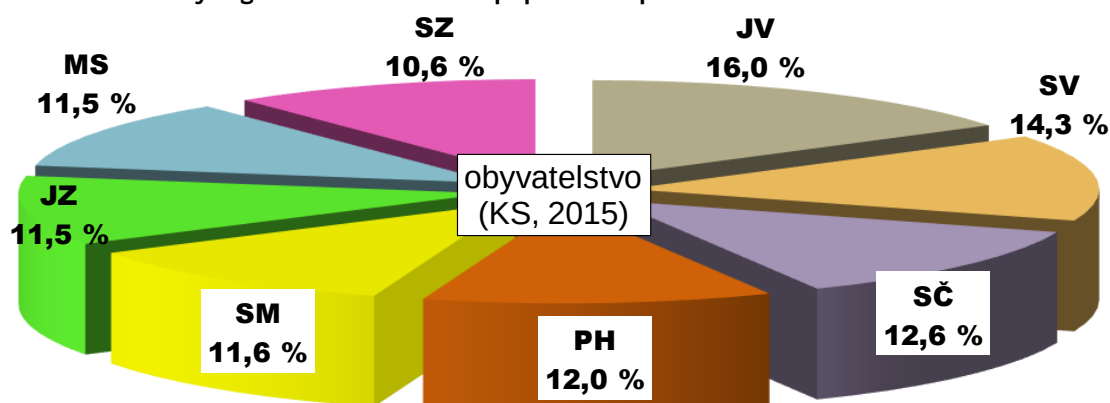
Takto definovaný prostorový rámec naší analýzy bude poměřován dále časovým úsekem let 1971 až 2014. Čtyřiačtyřicetileté sledování změn populační velikosti nám může ukázat na rozdílné migrační chování a případně odlišné celkové přírůstky obyvatel jednotlivých regionů soudržnosti Česka. Protože nemalá část hodnoceného období leží v časovém intervalu před rokem 2004, bylo až k roku 1971 provedeno územní sjednocení všech územních celků podle prostorového vymezení ke konci roku 2015.

Obrázek 1: Regiony soudržnosti Česka v systému NUTS a LAU 1

Regionů soudržnosti je na území našeho státu 8. Navíc tři prostorové jednotky z tohoto počtu (Moravskoslezsko, Střední Čechy a Praha) mají stejné vymezení i na úrovni NUTS 3 (kraje). Za přednost regionů soudržnosti můžeme považovat jejich nevelké rozdíly především při srovnávání populační velikosti (obr. 2). Rozdíly v rozloze RS Česka jsou sice výraznější, ale rozloha nemá zásadní dopad do demografického chování. Všechny regiony soudržnosti mají počty obyvatel v rozmezí 1,1 milionů (SZ) až 1,7 milionů (JV). Regiony při této populační velikosti není zapotřebí při demografické analýze podrobovat úpravám z pohledu standardizace, která především vychází z rozdílných věkových skladeb dílčích regionů. V našem případě je odlišnost věkového složení RS Česka natolik malá, že její dopad na námi sledované aspekty demografického chování můžeme považovat za zanedbatelné.

Obrázek 2: Podíly regionů soudržnosti na populační a plošné velikosti Česka

Nejmenším regionem soudržnosti je Severozápad (SZ) s 11% podílem na populaci Česka a naopak největším je Jihovýchod (JV) s populační vahou 16 %. Nejlidnatější region soudržnosti je tak populačně větší o téměř polovinu při srovnávání s nejmenším regionem. U krajů činil tento rozdíl 334 % v roce 2015. Moravskoslezsko (MS) je sedmým největším (11,5 %), když za Jihovýchodem jsou ještě regiony Severovýchod (SV), Střední Čechy (SČ), Praha (PH), Střední Morava (SM) a Jihozápad (JZ). Rozdíly v rozloze těchto územních celků jsou sice vyšší (od nejmenší Prahy s podílem 0,6 % až po největší Jihozápad s podílem 22,3 %), nicméně z hlediska analýzy lidnatostního vývoje je vhodnější pracovat s prostorovými jednotkami srovnatelnými velikostí obyvatelstva.

Sídelní strukturu Česka tvořilo ke konci roku 2015 6 253 obcí (tab. 1). Měst podle legislativního přístupu¹ bylo celkem 602, včetně hlavního města a 25 statutárních měst. Do celkové sídelní struktury patřilo ještě 221 městysů a 5 vojenských újezdů. Ostatních obcí (vč. městysů a vojenských újezdů), které snad můžeme označit běžně užívaným pojmem vesnice, bylo ke konci roku 2015 na území Česka 5 651. Nejvíce obcí má na svém území Jihovýchod, téměř 1 400. Více než tisíc obcí mají ještě Střední Čechy, Jihozápad a Severovýchod (přesně přes 1 100). Dále následuje Střední Morava s více než sedmi sty obcemi. Na šestém místě je SZ, kde je obcí necelých pět set. Nejméně obcí, když neuvažujeme RS Praha, má Moravskoslezsko. Na jeho území dnes máme 300 obcí. Největší hustotu obcí (*mho*) mají RS Jihovýchod a Střední Čechy, kde na každých 100 km² připadne deset obcí. Zato největší průměrnou populační velikost obce (*o*) má jednoznačně Moravskoslezsko s více než čtyřmi tisíci obyvateli. U všech ostatních RS je to přes tisíc s výjimkou Severozápadu s více než dvěma tisíci obyvateli.

Tabulka 1: Vybrané znaky regionů soudržnosti ČR

NUTS 2 (ČR)	rozloha (km ²)	počet obyvatel	zald. (ob./km ²)	počet obcí	počet měst	počet st. měst	počet městysů	<i>mho</i>	<i>o</i> (v tis.)
Praha	496	1 267 449	2 555	1	1	0	0	0	1 267,4
Střední Čechy	11 015	1 326 876	120	1 145	83	2	50	10	1,2
Jihozápad	17 618	1 214 450	69	1 124	111	2	33	6	1,1
Severozápad	8 650	1 120 654	130	486	97	6	11	6	2,3
Severovýchod	12 439	1 507 209	121	1 114	125	4	24	9	1,4
Jihovýchod	13 992	1 684 500	120	1 377	83	2	82	10	1,2
Střední Morava	9 231	1 219 394	132	706	60	4	18	8	1,7
Moravskoslezsko	5 427	1 213 311	224	300	42	5	3	6	4,0
Česko	78 868	10 553 843	134	6 253	602	25	221	8	1,7

Zdroj: data ČSÚ, počet obyvatel za rok 2015 (KS) vč. ostatních dat a ukazatelů

K základním prostorovým charakteristikám je vhodné doplnit ještě několik údajů. Moravskoslezsko je druhým nejvíce zalidněným regionem soudržnosti Česka. Dlouhodobě se zde hodnota hustoty zalidnění (*oml*) pohybuje okolo 224 obyvatel na km². Desetkrát vyšší hodnotu má Hlavní město Praha (2 555 ob/km² ke konci roku 2015), ale v pořadí třetí Střední Morava dosahuje hodnoty zalidnění již jen 132 ob/km². Je to stejně jako celorepubliková úroveň. Počtem obcí 300 je MS po Praze druhou nejmenší oblastí. Proto se svojí hodnotou 6 obcí na ploše 100 km² (*mho*) je pod průměrem státu stejně jako regiony soudržnosti JZ a SZ. Naopak ukazatelem průměrné velikosti obce (*o*) 4,1 tisíc obyvatel je druhým největším po Praze, když i celorepubliková

¹ Statut města ve státě udělují odpovědné osoby (dnes v ČR předseda Poslanecké sněmovny na návrh vlády).

hodnota je 1,7 tis obyvatel (tabulka). Všechny tři ukazatele (*oml*, *mho*, *o*) včetně samotného počtu obcí zřetelně dokládají vyšší míru koncentrace obyvatel do velkých sídel Moravskoslezska.

Analytické postupy a metodika při hodnocení změn populační velikosti

Věcně zaměřená problematika spočívá v hodnocení migračního chování² trvale bydlícího obyvatelstva regionů soudržnosti Česka. **Prostorový pohyb obyvatelstva** je vedle přirozené změny druhou položkou s přímým dopadem na populační velikost. I v tomto případě máme možnost pracovat s ukazatelem pro výpočet absolutních nebo relativních hodnot migrace. V prvním případě se nejčastěji můžeme setkat s pojmem migrační saldo (*MS*). Vzorcový zápis vypadá takto:

$$MS = I - E$$

Saldo migrace měří výslednou váhu prostorového pohybu jako rozdíl četností přistěhovalých (*I*, imigrant) a vystěhovalých (*E*, emigrant). Celkovou zátěž prostoru způsobenou migračním tokem je možné spočítat součtem přistěhovalých a vystěhovalých. Potom hovoříme o migračním objemu (*MO*). Ale ten nám mnoho neříká o změně početní velikosti zkoumaného území a není tak součástí naší analýzy. Pro relativizaci změn lidnosti vyvolaných prostorovým pohybem se pracuje s ukazatelem **hrubé míry migračního salda** (*hmms*):

$$hmms = \frac{MS}{P} \cdot 1000 \text{ [v ‰]}, \text{ případně lze ukazatel rozepsat a potom}$$

$$hmms = \frac{I-E}{P} \cdot 1000 = \left(\frac{I}{P} \cdot 1000\right) - \left(\frac{E}{P} \cdot 1000\right) = hmi - hme$$

Při použití metody komparace za vybrané územní jednotky (zvolený prostorový řád) je vhodné mimo jiné využít možnosti klasifikačního systému časových řad (*Time Series Clustering*), kdy lze potom následovně demografické ukazatele zpracovat třeba **hierarchickou metodou shlukové analýzy** (*Hierarchical Cluster Analysis*). Tato metoda shlukování navrhuje klasifikační systém pro různý počet typologických shluků nejlépe v případech, kdy pracujeme s méně než 20 srovnávanými jednotkami. Metoda je založena na realokačních iteracích. Optimalizačním kritériem je minimalizace čtverců vzdáleností mezi objekty a centroidy. Centroidem je zde míněn aritmetický průměr všech objektů v daném shluku. Pro zlepšení této analýzy je vhodnější vždy využívat úpravu pomocí systému časových řad, zejména při zpracovávání dlouhodobých časových řad, pro potřebu optimalizace hodnot. V naší studii k tomu používáme **metodu tříletých klouzavých průměrů** (metoda *Center Moving Average* pro tříleté periody), proto všechny druhy typologických grafů zobrazují na ose času (osa x) časové rozpětí od roku 1972 do roku 2014. Přitom nutně v rámci metody klouzavých průměrů pracujeme s daty od roku 1971 až po rok 2015.

Shluková analýza nám umožňuje seskupovat objekty do přirozených skupin na základě jejich vzájemné podobnosti, což je rozhodující také pro zdůraznění rozdílnosti od objektů ležících mimo skupinu. U hierarchického shlukování agregačního podtypu využíváme možnosti metody průměrné vzdálenosti mezi skupinami (Average Linkage between Groups) s grafickým vykreslením do konečného shluku v podobě dendrogramu. Protože faktorová patří mezi metody redukce většího počtu původních a často charakterově odlišných proměnných, nebylo zapotřebí pro naše účely ji

² Při analýze migrací je nutno přesně definovat tento jev. Migrací je obecně i v tomto článku míněn proces stěhování mimo hranice původní obce, který je doprovázen změnou místa trvalého bydliště. Ale od roku 2002 zahrnuje v dílčí skupině zahraniční migrace i cizince s dlouhodobým pobytem či uděleným azylem.

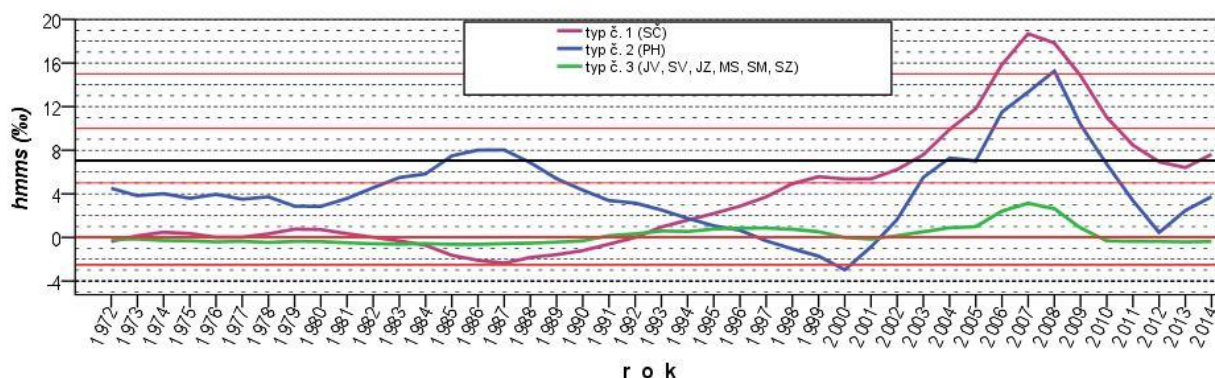
použít. Shlukovou analýzu jsme prováděli vždy pro jednu proměnnou (v našem případě *hmms*) a počítání společných faktorů pro nás nebylo užitečné (Košťál, 2013).

Analýza migračního chování obyvatelstva regionů soudržnosti

Prostorový pohyb obyvatelstva je vedle přirozené měny druhou položkou s přímým dopadem na populační velikost. I v tomto případě máme možnost pracovat s ukazatelem pro výpočet absolutních nebo relativních hodnot migrace.

Na základě analýzy více než čtyřicetiletého populačního vývoje zaměřeného na prostorové rozdíly podle odlišností vývoje **migrační měny obyvatelstva** bylo možné provést dynamickou typologii a odlišit nejen prostorové typy, ale i různá časová období. Po analýze dendrogramu jako výstupu agregační hierarchické shlukové metody průměrné vzdálenosti mezi skupinami jsme mohli vymezit tři regionální typy (obr. 3). Dlouhodobě odlišné migrační chování mají regiony soudržnosti Střední Čechy (typ č. 1), Praha (typ č. 2) a ostatní regiony soudržnosti Česka (typ č. 3), kam řadíme RS JZ, SZ, SV, JV, SM a MS. Na základě důsledné analýzy dlouhodobých trendů migračního chování obyvatel RS můžeme tři odlišné typologické skupiny zároveň vzájemně posoudit také z pohledu časovým změn migračního chování. Na rozdíl od chování obyvatel při posuzování přirozené měny, kde bylo možné odlišit čtyři časová pásma (Šotkovský, 2015a, s. 67), máme pro migraci vymezené jenom tři časové etapy: 1971–1993, 1994–2007 a 2008 až současnost.

Obrázek 3: Dynamická typologie regionů soudržnosti ČR v letech 1971 až 2015 podle migrace

Zdroj: zpracováno autorem podle dat ČSÚ

Migrační odlišnosti tří regionálních typů v dlouhodobém časovém období mezi roky 1971 až 2015 můžeme popsat následovně:

- Jako první typ můžeme označit RS Střední Čechy. V prvním časovém období, tedy až do roku 1993, se tento region soudržnosti příliš od ostatních regionů s výjimkou Prahy migračním chováním v podstatě neodlišoval. Typy č. 1 a č. 3 vlastně v tomto období prokazovaly shodné migrační chování, když se jejich hmms pohybovala okolo nulových hodnot. Ještě lépe tuto podobu migračního chování dokládá dlouhodobý průměr ukazatele hmms pro typ č. 1 a typ č. 3, které se téměř nelišily (-0,4 ‰ pro RS SČ a -0,3 ‰ pro skupinu RS u typu č. 3). K výrazné změně migračního chování obyvatel RS Střední Čechy došlo potom ve druhém časovém období, které vymezujeme roky 1994 až 2007. Průměr hrubé míry migračního salda dosáhl hodnoty 7,3 ‰, když u typu č. 2 (RS Praha) to byly jenom 3,1 ‰ a u typu č. 3 dokonce jenom 0,9 ‰. Etapu od roku 1994 do roku 2007 můžeme označit jako období značné migrační

přitažlivosti RS Střední Čechy. Ale od roku 2008 po celou dobu dalších následujících let už dochází k viditelnému snižování migračních zisků. Pokles je citelný, když ze svého maxima přes 20 promile je dnes na hodnotě pod sedm promile. Během dlouhého období 45 let dosáhl ukazatel hmms těchto statistických hodnot: průměr 3,9 ‰, minimum -2,8 ‰, maximum 21,3 ‰ a směrodatná odchylka 5,8.

- Druhým typem regionu je Praha. Je stejně jako Střední Čechy dlouhodobě zisková, ale měla odlišné etapy vlastního vývoje. Zejména první časové období, které končí rokem 1993, znamenalo pro Prahu odlišné migrační chování obyvatel než na ostatním území státu včetně RS Střední Čechy. Praha vykazovala průměrnou hodnotu hmms za celé 23leté období na úrovni téměř pět promile (4,6 ‰), zatímco ostatní regiony soudržnosti byly migračně ztrátové. V dalších dvou časových etapách od roku 1994 (22 let) bylo migrační chování Prahy značně nevyrovnané, což se projevilo také tím, že v tomto více než dvacetiletém období byl migrační zisk Prahy něco přes 110 tisíc, zatímco v letech 1971 až 1993 byl migrační zisk o 15 tisíc migrantů vyšší. Během dlouhého období 45 let dosáhl ukazatel hmms u Prahy těchto statistických hodnot: průměr 4,4 ‰, minimum -5,9 ‰, maximum 19,2 ‰ a směrodatná odchylka 4,5.
- Třetí skupinu tvoří početná skupina šesti regionů: JV, SV, JZ, MS, SM a SZ. Jejich dlouhodobý průměr ukazatele hmms se vždy pohyboval okolo nulové hodnoty. Od těchto hodnot se neodchýlily významně ani v jedné ze tří časových etap. V první etapě se pohyboval ukazatel mírně pod nulou a v obou následujících obdobích od roku 1994 mírně nad nulou. Během dlouhého období 45 let dosáhl ukazatel hmms těchto statistických hodnot: průměr 0,1 ‰, minimum -3,9 ‰, maximum 8,5 ‰ a směrodatná odchylka činila pouze 1,6. Nízká hodnota směrodatné odchylky ukazuje, že nedocházelo po celé dlouhé sledované období k výraznějším rozptýlům hodnot migračního salda u všech šesti regionů. Přesto můžeme v této skupině odlišit ještě dvě dílčí skupiny. Jenom Severozápad, Moravskoslezsko a Střední Morava vykázaly za celé sledované období záporné migrační saldo (-41 tisíc, -40 tisíc a -17 tisíc). Druhá podskupina (JV, SV, JZ) zahrnovala regiony s dlouhodobým kladným migračním saldem v intervalu 40 až 80 tisíc obyvatel. Střední Moravu a Moravskoslezsko tak můžeme považovat za migračně dlouhodobě ztrátové regiony. Jednoznačně to platí právě pro Moravskoslezsko, které od roku 1975 jako jediné území NUTS 2 ztrácí migrací vlastní obyvatelstvo každým rokem. Tato ztráta tak dosáhla za posledních 41 let od roku 1975 už více než 46 tisíc, když v posledních dvou dekadách region ročně ztrácel migrací cca 1 600 obyvatel s maximem ztráty v roce 2010 na úrovni téměř 4 tisíc obyvatel (hmms -3,2 ‰). Trend vystěhování z kraje tak neklesá, nicméně ani dramaticky nenarůstá a nepřekračuje tak dnes významně hranici -2 ‰ (za rok 2015 hmms -2,1 ‰).

Od roku 1994 jsou migračně nejpřitažlivějším regionem Střední Čechy (typ. č. 1) s dlouhodobým migračním ziskem za posledních 45 let téměř 208 tisíc obyvatel. Přesto ještě o něco více migrantů získala za stejné období Praha (celkové MS téměř 237 tisíc obyvatel). Po roce 1993 však Střední Čechy získaly migrací neuvěřitelných téměř 219 tisíc obyvatel, zatímco u Prahy to dělalo v těchto posledních dvaceti letech jenom něco málo přes 111 tisíc imigrantů. U ostatních RS sdružených do typu č. 3 došlo k navýšení populace migrací o necelých 114 tisíc.

Lze předpokládat, že na rozdíl od přirozené měny, kde již není mezi regiony soudržnosti žádných rozdílů (Šotkovský, 2015a, s. 68), se migrační chování bude i v blízké budoucnosti projevovat přece jenom odlišně. Nicméně poslední roky ukazují na významné snižování migračních přírůstků jak u Středních Čech, tak i Prahy. U ostatních regionů soudržnosti můžeme vliv migračních přírůstků,

ale i úbytků považovat za méně významný. Dnes můžeme základní otázky k migračnímu chování na regionální úrovni uvnitř našeho státu zformulovat následovně:

1. Jak dlouho a v jakém rozsahu bude prostor Středních Čech a Prahy migračně ziskovým na úkor ostatních regionů Česka?
2. Bude nadále území Středních Čech migračně nejpřitažlivějším a území Moravskoslezska a Střední Moravy migračně neztrátovějším? Kam až může rozdíl v lidnatostním vývoji těchto území dospět?

Od roku 2003 po předcházejících deseti letech populačního poklesu se počet obyvatel Česka opět pozvolna zvyšoval. Tento nárůst však v rozhodující míře ovlivňovaly hodnoty kladného migračního salda. Migrační chování se tak stalo určujícím prvkem v populační velikosti našeho státu. Celkový růst české populace tak měl i negativní dopad na uplatnění aktivnější rodinné politiky. V povědomí totiž působila skutečnost, že naše populace roste a není tak třeba důsledněji vyhodnocovat samotnou přirozenou měnu. O složitostech migračních přírůstků na úrovni státu není v současné Evropě třeba se detailněji zmiňovat (Šotkovský, 2016).

Závěr

Dosud jsme se zabývali prostorovými aspekty rozdílností migrační měny českého obyvatelstva s částečným doplněním o vlivy přirozené měny. K hlavním cílům patřilo provedení dynamické typologie regionů soudržnosti především na základě migračního chování a posouzení jeho dlouhodobých specifíků také ve srovnání s přirozenou či celkovou měnou obyvatelstva. Dynamická typologie na základě především celkové a přirozené měny obyvatelstva odlišila čtyři časové úseky z pohledu lidnatostního vývoje v námi sledovaném dlouhodobém horizontu posledních 45 let (tab. 2). Ještě lépe však ukázala na prostorové odlišnosti populačního vývoje dynamická typologie na základě migračního chování na úrovni českých regionů soudržnosti, když zřetelně vymezila tři typy: Střední Čechy (typ č. 1), Praha (typ č. 2) a ostatní RS (typ č. 3).

Od roku 1970 prošel populační vývoj české společnosti čtyřmi kvantitativně i kvalitativně odlišnými etapami. **První etapa (1970 až 1979)** prezentovala variantu významného početního růstu obyvatelstva. Počet obyvatel za dekádu vzrostl o více než 500 tisíc. Tento nárůst byl z více než 95 % zapříčiněn přirozenou měnou, když migrační vlivy na růst naší populace i na úrovni NUTS2 byly podstatně menší. Toto tvrzení podle nás nezeslabuje ani skutečnost, že z důvodů politických byla data za ilegální zahraniční migraci v podstatě nedostupná. Průměrná hodnota *hmpp* Česka byla 5,3 ‰, což znamenalo průměrné hodnoty ročních absolutních přírůstků přirozenou měnou přes 50 tisíc při průměrném migračním saldu pod dva tisíce. Roční přirozenou měnu přes 5 ‰ u ekonomicky rozvinutých států můžeme dnes považovat za významnou složku celkového růstu populační velikosti, nikoliv však za silný vliv porodnosti na populační velikost s tendencemi používat termíny jako např. „baby boom“. Vrcholem procesu porodnosti u nás byly roky 1974 až 1976, kdy relativní přirozené přírůstky překračovaly hodnotu 6 ‰. Byl to zřetelný výsledek uskutečněné pronatalitní politiky státu, který se i přes celostátně sjednocené podmínky projevil v regionech soudržnosti³ rozdílně. A regiony soudržnosti situaci ovlivnily následovně:

³ Protože za územní jednotky NUTS 2 máme k dispozici data až od roku 1971, jsou k nim vztažené hodnoty pro první etapu myšlené v časovém intervalu 1971 až 1979.

- Tahounem populačního růstu byly RS ze skupiny typu č. 3. A to i přesto, že celkově u nich došlo k úbytku obyvatel emigrací. Ze šesti regionů soudržnosti nejvíce rostl počet obyvatel Moravskoslezska (8,8 ‰) a nejméně na Jihozápadě (5,3 ‰).
- Nejmenší růst na nízké úrovni pod 2 promile byl zaznamenán u Středních Čech (1,9 ‰).

Ve druhém časovém období let 1980 až 1993 byly změny populační velikosti natolik minimální, že na území Česka jsme je nazvali dobou stagnace počtu obyvatel. Z pohledu tří typů stojí za povšimnutí:

Tabulka 2: Ukazatele populačního vývoje podle prostorové typologie a časových etap po roce 1970

Typologické jednotky	1971 až 1979			1980 až 1993			1994 až 2007			2008 až 2015		
	hmpp	hmms	hmcpp	hmpp	hmms	hmcpp	hmpp	hmms	hmcpp	hmpp	hmms	hmcpp
typ č. 1 (STČ)	1,76	0,11	1,86	-1,92	-0,78	-2,69	-1,96	7,29	5,33	1,67	10,14	11,81
typ č. 2 (PHA)	0,84	3,94	4,77	-3,03	5,08	2,05	-2,76	3,13	0,36	1,70	5,98	7,68
typ č. 3 (JV, SV, JZ, SZ, MS, SM)	6,62	-0,31	6,31	1,47	-0,34	1,13	0,83	0,91	-0,08	0,02	0,13	0,16
Česko	5,29	0,28	5,56	0,48	0,29	0,77	-1,34	1,99	0,65	0,44	2,12	2,56

Zdroj: zpracováno autorem podle dat ČSÚ

- U regionu Středních Čech docházelo k úbytku obyvatel jak přirozenou měnou, tak migrací.
- Ještě větší úbytek obyvatel přirozenou měnou měla Praha, ale vyšší kladné migrační saldo rozhodlo o celkovém kladném populačním přírůstku regionu.
- U ostatních šesti regionů soudržnosti byl populační pohyb minimální.

Ve třetím období mezi roky 1994 až 2007 došlo k poklesu počtu obyvatel přirozenou měnou. Přirozený úbytek postihl Prahu (*hmpp* -2,8 ‰, typ č. 2) a Střední Čechy (*hmpp* -2,0 ‰, typ č. 1). Přesto stojí za to některé skutečnosti zdůraznit:

- Můžeme hovořit o tomto období jako o období vymírání české populace přirozenou měnou (*hmpp* -1,3 ‰). A to navzdory tomu, že u typu č. 3 byla průměrná hodnota přirozené měny kladná (1,1 ‰). Nicméně ani tohle nestačilo vyvážit celorepublikový úbytek populace přirozenou měnou.
- Navíc u typu č. 3 během čtrnáctiletého období došlo k úbytku obyvatelstva celkovou měnou jenom u moravských RS (Jihovýchod, Střední Morava a Moravskoslezsko).
- Nepatrný růst zaznamenal dokonce RS Severozápad zásluhou hodnoty *hmms* na úrovni jedné promile.
- K největšímu úbytku obyvatel došlo u RS Moravskoslezsko (-1,5 ‰).

Za nejvíce neklidné můžeme označit poslední **období mezi roky 2008 a 2015 (čtvrtá etapa)**. Některé zvláštnosti se pokusíme vyjmenovat:

- Jen nepatrný vliv na změnu populační velikosti má přirozená měna. Rozdíly mezi regiony soudržnosti jsou minimální, od -0,7 ‰ (MS) po 1,7 ‰ (SČ).
- Populačně ztrátovými za posledních osm let jsou jenom tři regiony z typu č. 3: Moravskoslezsko (-26,4 tis. ob.), Střední Morava (-9,4 tisíc ob.) a Severozápad (-5,5 tis. ob.).

Všechny tři regiony jsou ztrátové téměř výhradně migračním saldem, když jeho váha u MS i SM je shodně 75 % a u RS 66 %.

- Naproti tomu největší populační zisk zaznamenaly RS Střední Čechy (119 tisíc) a Praha (76 tisíc) osob. Na jejich nárůstu populační velikosti se přírůstek migrací podílel u SČ 86 % a u Prahy 78 %.
- Jestliže jsme mohli konstatovat v podstatě nulový rozdíl mezi regiony soudržnosti v případě přirozené měny, potom u migračního chování jsou rozdíly velmi významné. Na jedné straně máme Střední Čechy a Prahu s hodnotami hmms 10,1 ‰, popř. 6,0 ‰. Na straně druhé potom regiony Moravskoslezsko (-2,0 ‰) a Střední Moravu (-0,6 ‰).

Území Středních Čech zaznamenalo největší proměnu trendů populační velikosti na úrovni NUTS 2 po roce 1970. V první etapě bylo mírně ziskovým, ale ve druhé etapě (1980–1993) již ztrátovým územím. Ve třetí etapě opět ziskovým územím a stejně tak v posledním čtvrtém období od roku 2008. Právě poslední analyzovaný časový úsek mezi roky 2008 až 2015 se stal jak pro Střední Čechy (nárůst o 119 tisíc) tak i Prahu (nárůst o 76 tisíc) obdobím s největším populačním nárůstem, za kterým stojí především kladné migrační saldo. Jenom poslední typ č. 3 není utvořen pouze z jedné jednotky NUTS 2, ale hned s šesti regionů soudržnosti (JV, SV, JZ, SZ, MS, STM). U této typologické skupiny dlouhodobě silně slábne vliv přirozené měny. Přitom kladný migrační dopad na jejich populační velikost dlouhodobě zůstává nízký s výjimkou období mezi roky 2005 až 2008, kdy byly migrační zisky o něco vyšší.

Praha a Střední Čechy od roku 1980 jako jediné regiony vykázaly úbytek obyvatelstva přirozenou měnou až do konce roku 2005. Například Praha tak v průběhu těchto 26 let ztratila přirozenou měnou téměř 100 tisíc obyvatel a Střední Čechy 64 tisíc. Do skupiny regionů se zahájeným procesem přirozeného úbytku se v roce 1983 přiřadil region Jihozápad a od roku 1994 další tři regiony (Severovýchod, Jihovýchod, Střední Morava). O rok později se jako poslední vydaly na cestu negativního vývoje reprodukčního chování obyvatelstva Severozápad a především Moravskoslezsko (Šotkovský, 2015a, s. 84), které jako jediné spolu se Střední Moravou za posledních 8 let populačně ztrácí přirozenou měnou (-7 tis. u MS, -2 tis. u SZ a -3 tis. u SM). U zbývajících šesti regionů soudržnosti se přece jenom v posledních osmi letech od roku 2008 více projevily efekty pronatalitní politiky 70. let minulého století, když u nich došlo k růstu obyvatel přirozenou měnou. Nejvíce potom u regionů soudržnosti Střední Čechy a Praha (u obou nárůst o 16 tisíc ob.). Ale jak dokládá již dnes Moravskoslezsko, je efekt pronatalitní politiky 70. let minulého století v podstatě vyčerpán a v nejbližší budoucnosti tak můžeme opět očekávat stagnaci nebo úbytek obyvatel přirozenou měnou.

V celkovém přírůstku populace je od roku 2008 dominantní migrační saldo buď kladné (u šesti RS), nebo záporné (u RS Moravskoslezsko a Střední Morava). Proto také současnou prostorovou typologií celkového populačního vývoje ovlivňuje v celostátním měřítku migrace už z více než 80 %. Regionálně je tento vliv diferencován od 71 % u RS Jihozápad po Střední Moravu (100 %). Migračně nejvyhledávanějším územím se staly od r. 1994 Střední Čechy a s výjimkou období 1998 až 2001 i Praha (do roku 1997 imigrací z území státu, především středočeského prostoru, od roku 2002 způsobeno především přistěhovááním cizinců a našich občanů ze vzdálenějších území). Jako další faktor vzrůstu migračního zisku můžeme uvést změnu statistické evidence zahraniční migrace. Migrace nám tak od roku 2002 dává metodicky částečně historicky odlišný pohled na migrační chování naší populace před rokem 2002 a po něm.

Mezi roky 1971 a 2015 populace státu vzrostla z 9,7 milionů na 10,5 milionů (přibližně o 800 tisíc). Součtem 45 přirozených přírůstků a migračních sald z běžných evidencí obyvatelstva za jednotlivé regiony soudržnosti jsme se však dostali k hodnotě 920 tisíc. Ale ze zkušeností víme, že každý census přináší korekci konečného počtu obyvatel. Zejména z důvodu složitého a často neúplného sledování migračního chování, zejména mezinárodní migrace. Protože tyto dopady hodnotíme jako stejně působící na všech osm regionů soudržnosti Česka, početní rozdíl tak nemá zásadní vliv na naše hodnocení.

Literatura a zdroje dat

- Košťál, J. 2013. *Vybrané metody vícerozměrné statistiky (se zvláštním zaměřením na kriminologický výzkum)*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci.
- Kutscherauer, A. a kol. 2010. *Regionální disparity. Disparity v regionálním rozvoji země, jejich pojetí, identifikace a hodnocení*. Ostrava: VŠB-TUO.
- Šotkovský, I., Tvrdý, L. 2004. Vývoj přirozeného a migračního přírůstku v obcích Moravskoslezského kraje v letech 1992 až 2001. *Demografie*, 46, č. 1, ČSÚ, Praha, s. 33–46.
- Šotkovský, I. 2007. Comparison of the Moravian-Silesian Population Development with Regions NUTS 2 in Longtime Period. In: *ECON '07 (selected research papers)*. Ostrava, Ekonomická fakulta VŠB – TUO, pp. 219–226.
- Šotkovský, I. 2011. A Typology of EU Countries in Terms of Population Growth in the Period from 1990 to 2009. *Moravian Geographical Reports*. Brno: Institute of Geonics, vol. 19, No. 3, pp. 48–55.
- Šotkovský, I. 2012. The Change of the Population Size and the Ageing Process of the EU Countries after 1990. In Honová, I., L. Melecký and M. Staníčková (ed.). *Proceedings of the 1st International Conference on European Integration 2012*. Ostrava: VŠB-Technical University of Ostrava, pp. 315 – 322.
- Šotkovský, I. 2013. *Demografie: teorie a praxe v regionálních souvislostech*. Ostrava: VŠB-TUO.
- Šotkovský, I. 2015a. Socioekonomické struktury v rozvoji regionů. Postavení obyvatelstva Moravskoslezska v prostorové struktuře regionů soudržnosti ČR. *SAEI*, vol. 38, Ostrava: VŠB – Technická univerzita Ostrava.
- Šotkovský, I. 2015b. Populační vývoj Moravskoslezského kraje na pozadí populačního vývoje Česka a Evropské unie. In: *10 lat razem w Unii Europejskiej: zagrożenia i szanse*. Opole: Panstwowy instytut naukowy – instytut Śląski w Opolu, pp. 154–180.
- Šotkovský, I. 2016. Regional Disparities of the Migration Behaviour in the European Union. In Kovářová, E., L. Melecký and M. Staníčková (eds.). *Proceedings of the 3rd International Conference on European Integration 2016*. Ostrava: VŠB – Technical University of Ostrava, pp. 987–995.
- Wokoun R., Malinovský, J., Damborský, M., Blažek, J. a kol. 2008. *Regionální rozvoj: východiska regionálního rozvoje, regionální politika, teorie, strategie a programování*. Praha: Linde.

Summary

The goal is to recognize the differences between cohesion regions in Czech Republic. During the last thourtyfive years we evaluate the significant changes in spatial behaviour of the population caused by migration behaviour. We have eight cohesion regions in the Czech Republic. They have approximately the same population size and therefore we are able to analyze the changes of measures of the migration development. We can also compare variances of the crude migration rate. The paper describes new trends in changes of mechanical movement of population between Moravian-Silesian region and the other cohesion regions in the Czech Republic (level NUTS 2) after year 1970.

Kontakt

Ivan Šotkovský
Ekonomická fakulta VŠB-TU Ostrava
Havlíčkovo nábřeží 38A, 701 21 Ostrava 1
ivan.sotkovsky@vsb.cz

IMIGRACE DO EVROPSKÉ UNIE A VÝZVY PRO DEMOGRAFICKÉ MODELOVÁNÍ

Ondřej Šimpach – Marie Pechrová

Abstrakt:

Migrace je v současné době velmi diskutovaným problémem, se kterým se pravděpodobně budou potýkat i následující generace. Kromě sociálních důsledků přinese také změny v populační struktuře Evropské společnosti. Cílem článku je poukázat na současnou situaci v EU (datová základna zemí Visegrádské čtyřky a Německa), diskutovat výzvy pro modelový aparát v oblasti imigrace do Evropské unie a poukázat na možná řešení. Mezi nejvýznamnější omezující podmínky migračního výzkumu zatím patří nedostatečná podrobnost dat, významné zpoždění ve veřejné publikaci dat, popřípadě i nesourodost odhadů či expertních úsudků v rámci publikací lokálních úřadů. Kvalitní migrační modely budou v budoucnu nedílnou součástí spolehlivých demografických projekcí, neboť v současné době Evropa prochází změnami, které jsou v historickém kontextu relativně ojedinělé.

Klíčová slova: demografické modelování, migrace, Německo, populační projekce, země V4

Úvod

Migrace je v současné době velmi diskutovaným problémem, se kterým se pravděpodobně budou potýkat i následující generace. Přinese určité změny v populační struktuře Evropské společnosti. Je známým faktem, že evropská populace v posledních dekáдах rychle stárne. Přirozený pokles je výsledkem interakcí mezi porodností, úmrtností a migrací za delší období. Jak se vyvíjel přirozený úbytek populace v Evropě a USA, dokumentují například Johnson, Field a Poston (2015). Zjistili, že „v první dekádě 21. století se přirozený úbytek vyskytoval v 58 % oblastí NUTS 3 v Evropě, zatímco v USA to bylo pouze ve 28 % krajů“ (Johnson, Field a Poston, 2015). Může se zdát, že imigrace představuje řešení problému stárnutí populace. Nicméně nepředstavuje univerzální řešení. Ediev, Coleman a Scherbov (2014) došli k závěru, že pokud bude pokračovat stejný vývoj jako v roce 2004, pak velmi silně vzroste populace v rozvinutých zemích severozápadní a severní Evropy. Naopak země východní a centrální Evropy budou čelit soustavnému poklesu populace jak kvůli nízké porodnosti, tak také kvůli zápornému migračnímu saldu. Imigrace tedy sice přináší určitou možnost, jak omladit starší evropské populační struktury, ale pouze v určitých zemích.

Projekt Evropa 2030 nazvaný Challenge of Demography (2010) v kapitole „Výzvy pro demografii: Stárnutí, migrace a integrace“, zdůrazňuje potřebu přijímat v EU více imigrantů za předpokladu konstantní potřeby pracovních sil. Zpráva ukazuje, že „do poloviny století by bylo zapotřebí přijmout asi 100 milionů imigrantů, kteří by zaplnili mezeru na pracovním trhu přesto, že pravděpodobně takto vysoký počet migrantů nebude v průběhu příštích 40 let nezbytně potřeba“. Zpráva naléhá na to, aby se změnil postoj k imigraci. Nesmí být chápána jako břemeno, ale jako příležitost, kterou je potřeba využít. Zejména společná migrační politika EU by se měla snažit

přilákat kvalifikované přistěhovače. Úsilí států EU by se mělo zaměřit na zastavení nelegální migrace a obchodu s lidmi a mělo by být doplněno dvoustrannými dohodami, aby podporovalo řádné přistěhovalectví, ale zároveň nevedlo k „odlivu mozků“ v zemích původu.

Názory na potřebnost migrace se liší. Podle studie Zaicevové a Zimmermanna (2008), kteří zkoumali migraci v EU15 před a po rozšíření o EU10, existuje korelace mezi individuálním vnímáním rozsahu migrace po rozšíření a skutečnými migračními proudy. „Lépe vzdělaní a levicově orientovaní jedinci v EU15 považují tyto migrační proudy za méně důležité. Na druhou stranu, okolo 50 % respondentů v EU15 si myslí, že imigranti jsou potřeba pro práci v určitých sektorech národního hospodářství“ (Zaiceva a Zimmermann, 2008).

Optimální míru migrace je těžké určit. Pokud by byla příliš vysoká, hrozí, že by mohla způsobit sociální problémy. Situace je sice horší ve vyspělejších západoevropských zemích, ale i země ve východní Evropě se zabývají obdobným problémem. Zvýšená migrace ze zemí postižených válkami a špatnou ekonomickou situací přináší v poslední době komplikace. Jak uvádí Rowlands (1999) „vzhledem k narůstajícím rozdílům mezi úrovní materiálního bohatství v bohatých i chudých zemích, se migrace zdá být atraktivní možností převážně pro obyvatele méně rozvinutých zemí“. Vedle politických důsledků může příliv významného počtu lidí ovlivnit strukturu obyvatelstva nejen z národnostního hlediska, ale také z hlediska věku a pohlaví – podle Lindha (2003) „může dojít i k deformaci původní populační struktury“. Mnoho evropských populací sice stárne a jejich demografická struktura se stává stále více regresivní (slabá ve svém základu a mohutná ve vrcholu, viz např. publikace Sundbärga, 1923), ale v současné imigrační vlně podle prvotních odhadů přichází nejvíce muži v ekonomicky produktivním věku, v druhé řadě potom páry se dvěma a více dětmi. (Úhrnná plodnost v zemích Afriky a blízkého východu je totiž obecně vyšší než v řadě evropských zemí). Takovýto vliv může velmi výrazně ovlivnit evropskou populační strukturu, ať už změnou proporcí mužů a žen ve společnosti (převaha mužů), tak vytvoření jakýchsi „vln“ v populační struktuře, které můžeme znát z historického populačního vývoje například poválečného období (viz Roubíček, 1993). Dále je možné tyto fluktuace pozorovat v případě některých evropských postsocialistických zemí (Česko, Slovensko, Polsko), kde tyto „vlny“ (zejména v 70. letech minulého století) byly způsobeny tzv. propopulačními opatřeními.

Z demografického pohledu je migrace proces, který ve srovnání s úmrtností a plodností není doposud dostatečně modelově podpořen. Spolu s Edielem, Colemanem a Scherbovem (2014) můžeme konstatovat, že ačkoli migrace se stala klíčovým faktorem pro růst a obnovu populace, demografické nástroje pro její analýzu zůstávají jednoduché. Současný rozsah migrační vlny nemá v podmínkách novodobé Evropy obdoby a dosud známé a používané migrační modely nedokáží tyto nenadále šoky akomodovat. Projekce budoucího populačního vývoje zejména západních zemí je z tohoto důvodu obtížná. Obdobně se hůře analyzuje obnova populace a její determinanty. Sice například Ediev, Coleman a Scherbov (2014) navrhli soustavu indikátorů, které sumarizují agregované efekty faktorů, které nejvíce přispívají k obnově populace. Ty jsou ale pouze jednoduché, jednočíselné. Stejně tak i Johnson, Field a Poston (2015) používají pouze tři nejvýznamnější demografické proměnné (podíl populace nad 65 let, podíl dětí na jednu ženu a podíl žen v reprodukčním období) pro analýzu obnovy populace. Zjistili, že pro přirozený úbytek populace mají tyto proměnné významný vliv. Žádná z těchto studií ovšem nedává podrobný návod, jak použít (a případně i modelovat) imigraci pro potřeby demografické obnovy, aby tato úroveň byla prospěšná a nezměnila charakter původní populace.

Determinanty migrace je náročnější určit. Přitom porozumění motivům migračních toků je rozhodující pro vyhodnocení jejich vlivů na zdrojové a cílové země. Teprve při detailní znalosti

důvodů pro migraci je možné vyvodit závěry nejen o věkové struktuře a úrovni dovedností a vzdělání migrantů, ale také o délce trvání a směrech migrace. Je obzvláště důležité rozlišovat migraci z ekonomických důvodů od jiných migračních motivů. Touto problematikou v kontextu rozšíření EU se zabývají například Kahanec a Zimmermann (2009).

Cílem článku je poukázat na současnou situaci v EU (datová základna zemí V4 a Německa), diskutovat výzvy pro modelový aparát v oblasti imigrace do Evropské unie a poukázat na možná řešení, protože mezi nejvýznamnější omezující podmínky migračního výzkumu patří zejména nedostatečná podrobnost dat. Dále také významné zpoždění ve veřejné publikaci dat, popřípadě i nesourodost odhadů či expertních úsudků v rámci publikací lokálních úřadů. Lokální statistické úřady navíc také velmi často pozdě dodávají relevantní údaje Eurostatu, popřípadě dalším institucím, které se v současné době migrační vlnou do Evropy zabývají (jako je např. OECD či různé nadační fondy). V rámci analytické části se článek zabývá imigrací na území střední Evropy, konkrétně řeší země Visegradské čtyřky, (kterými jsou Česko, Slovensko, Maďarsko a Polsko), a dále Německo, které je dlouhodobě cílovou zemí imigrantů ze třetích zemí. Zkoumá vývoj počtu imigrantů do vybraných států EU a počet podaných žádostí o azyl v těchto zemích. Dále porovnává počet imigrantů na 1000 obyvatel v jednotlivých státech a popisuje věkově a pohlavně specifickou strukturu imigrantů ve sledovaných zemích. Následně jsou diskutovány problémy a výzvy pro demografické modelování procesu migrace.

Přístupy k modelování migrace

Z metodologického hlediska rozlišujeme deterministické a stochastické projekce. První z nich je založena na předem stanovených předpokladech. Zpočátku byly tyto předpoklady stanovovány odborníky z různých vědních oborů, později podpůrnými statistickými metodami, které byly dále rozvíjeny a zdokonalovány. Odborné očekávání zahrnuje odhady na základě doporučení demografů, mezi používané statistické metody patří lineární a vícenásobná regrese, popřípadě metodologický koncept ARIMA pro modelování časových řad. Kombinací těchto dvou přístupů je možné získat očekávané scénáře, které také slouží jako vstup do samotného výpočtu projektování.

Nejjednodušší projekce obyvatelstva lze provést pomocí extrapolace trendu populačního vývoje s pomocí kohortně-komponentní metody (např. Leslie (1945) nebo Keyfitz (1964)), která může být obohacena o prvky z teorie pravděpodobnosti. Kohortně-komponentní metoda je sice starý algoritmus, ale stále patří mezi velmi oblíbené nástroje pro projekci díky své praktičnosti a jednoduchosti. Populační projekce používající kohortně-komponentní metody mohou být zapsány jako matice populačních modelů měnící se v čase. Tyto matice se parametrizují scénáři úmrtnosti, porodnosti, imigrace a emigrace po dobu trvání projekce. Následně se pro tyto projekce počítá řada závislých proměnných (populační vektor, různé vážené populační velikosti, poměry závislosti atd.) (Caswell a Gassen, 2015). Výsledky metody však nejsou robustní v případě, že byl populační vývoj v nedávném období ovlivněn vnějšími vlivy, popřípadě když se toto ovlivňování dále očekává.

Boxův-Jenkinsův přístup (Box a Jenkins (1970)) lze také použít pro předpovídání souhrnných ukazatelů. Pflaumer (1992) ukázal, že „předpovědní schopnost modelů založených na metodice Boxe-Jenkinse je přinejmenším stejně významná a výsledné predikce tak stejně spolehlivé, jako ty, které byly vytvořeny tradičními demografickými metodami“.

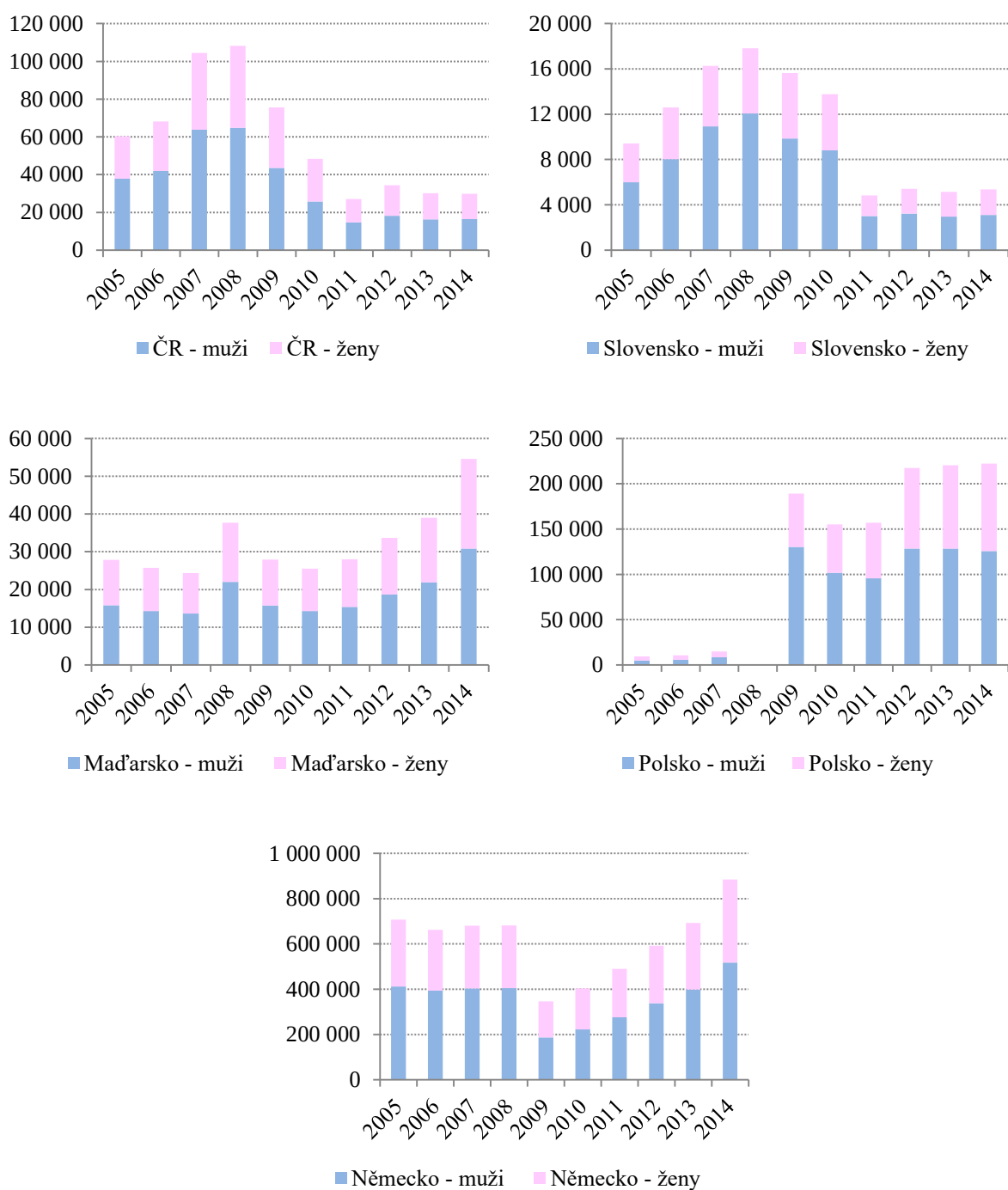
Odlišným přístupem jsou stochastické projekce. Ty jsou podrobně popsány například v publikacích Bella, Monsella (1991), Lee, Cartera (1992), Lee, Tuljapurkara (1994) a Buetnera (2002) a aplikovány v podmínkách ČR např. ve studiích Arltové (2011), Arlta, Arltové (2011), a Šimpacha, Langhamrové (2014). Bayesův přístup pro odhady počtu obyvatel byl začleněn do Lee-Carterova modelu Wiśniowskim et al. (2015). Tyto odhady jsou založeny na stochastickém modelování časových řad demografických měr podle věku a dále jsou doplněny vícerozměrnými statistickými metodami. Velký vliv na správnost výsledků má dostatečná délka analyzovaných časových řad (viz například studie Booth et al. (2005)). Existují země s podrobnými statistikami za dlouhé období (zejména v Evropě, Severní Americe a Východní Asii). Na druhé straně existují také země, které dostatečně dlouhé datové soubory nemají, protože je buď nikdy nevedly, nebo jejich pořizování a správnost bylo z důvodu politických, hospodářských nebo sociálních okolností, oslabeno – (zejména země Afriky, Jižní Ameriky a Střední Asie). Dalšími důvody pro nekorektnost dat jsou územní a politické transformace, vzniky nových států a občanské a světové války.

Současná migrační situace v Evropě ještě není po datové stránce dostatečně podchycena, aby mohly být aplikovány složité demografické modely, jako je tomu v současnosti např. u procesů úmrtnosti či plodnosti. Není-li časová řada migrace dostatečně dlouhá, nebo některé údaje v databázi chybí, popřípadě jsou nepřesné, projekce získané stochastickým modelováním by mohly být negativně ovlivněny – zkresleny. V tomto případě jsou expertní odhady budoucího vývoje značně spolehlivější. To by však nemělo bránit výzkumu s cílem zlepšit současný stav stochastického modelování z hlediska populační projekce s migrací. U dalších možných modelů (např. gravitační model, model lidského kapitálu nebo modifikovaný gravitační model), které se používají pro předpovídání migrace (viz studie Greenwooda (2005)), také existují četné diskuse o možných zlepšeních. Používané modely tedy musí být upraveny a aplikovány tak, aby bylo možné předpovídat migraci proveditelným způsobem a s korektními závěry. To je výzva pro budoucí výzkum migrace. Šimpach a Pechrová (2016) zkoumají možnosti využití Lee-Carterova modelu pro projekci migrace.

Vývoj imigrace v zemích V4 a Německu v letech 2005–2015

Data o imigraci má Eurostat k dispozici v časové řadě od roku 2005 do roku 2014. Z obrázku 1 je patrný vývoj počtu imigrantů do jednotlivých zemí EU. V Česku a na Slovensku byla imigrace nejvyšší v roce 2008. Celkem se přistěhovalo 108 267 lidí do ČR a 17 820 na Slovensko. Od té doby imigrace nebyla již tak výrazná. Naopak v Maďarsku a Polsku se imigrační vlna projevila až v posledních letech. V Maďarsku byl počet přistěhovalých nejvyšší v roce 2014 (54 581), zatímco v Polsku v letech 2012–2014 (v rozmezí 217–222 tisíc lidí). V Německu se vývoj značně lišil. Léta 2005–2009 se vyznačovala vysokou imigrací. Poté nastal prudký pokles v absolutních číslech. Od té doby se počty imigrantů neustále zvyšují (ze 707 352 v roce 2009 na 884 893 v roce 2014). Z hlediska genderového složení převládali mezi imigranty muži. Jejich podíl byl vždy ve všech sledovaných státech vyšší než 53 %. Nejvíce vyrovnané počty začaly být v posledních letech v Česku, zatímco na Slovensku byl dlouho podíl mužů přes 60 % a až v roce 2014 činil pouze 58 %. V Německu se podíl pohyboval v rozmezí od 54 % do 59 %.

Obrázek 1: Vývoj počtu imigrantů do vybraných států EU

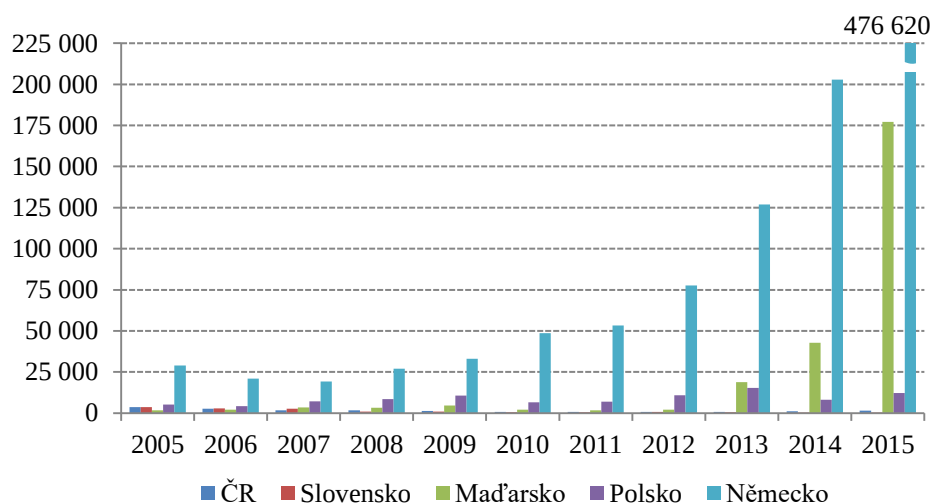

Zdroj: Eurostat (2016), vlastní zpracování

Dále jsou zkoumány počty žádostí o azyl od roku 2005 až do roku 2015 (měsíční data jsou sice již k dispozici za některé měsíce roku 2016, ale v našem článku se budeme držet ročních časových údajů). Vývoj počtu žádostí o azyl je zobrazen na obrázku 2. Porovnáme-li ostatní země V4 a Německo se situací v České republice, je zřejmé, že počet žádostí o azyl zde byl relativně vysoký na začátku zkoumaného období a postupně klesal až do roku 2013, kdy bylo podáno pouze 710 žádostí o azyl. Poté počet žádostí začal opět mírně růst. Naopak Slovensko zaznamenávalo po celé zkoumané období pokles. V roce 2014 a 2015 požádalo o azyl v zemi shodně 330 osob. V roce 2015 požádal v ČR o azyl zhruba stejný počet osob jako v Maďarsku v roce 2005 (1 610). Tam se

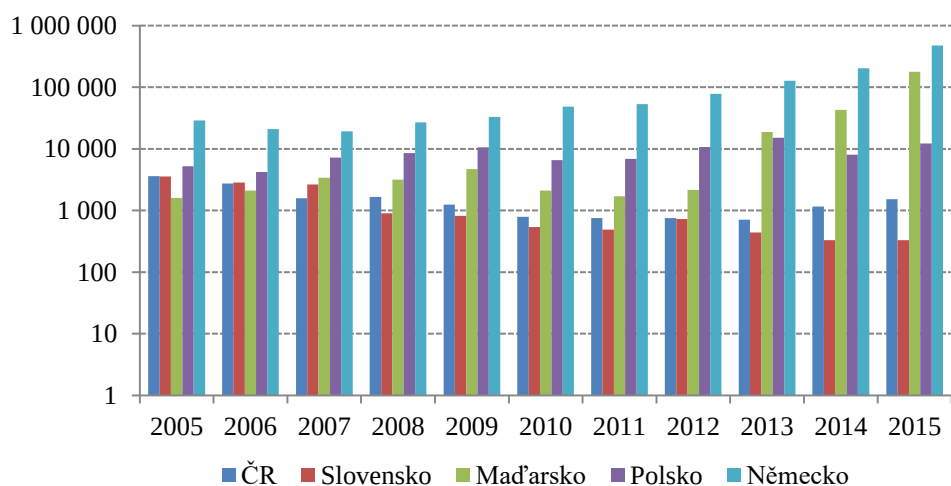
počet žádostí po celé období téměř exponenciálně zvyšoval a v roce 2015 byl více než desetinásobný (177 135). Zvýšení počtu žádostí na více než dvojnásobek zaznamenalo i Polsko. V roce 2009 byl počet žádostí vyšší, ale následující dva roky byl mnohem nižší. Na stejnou hodnotu se dostal až v roce 2012. Absolutní počet žádostí o azyl byl podán v největší ze všech zemí – v Německu. Z hlediska vývoje v časové řadě je nárůst extrémní. Zatímco v roce 2005 bylo podáno 28 915 žádostí o azyl, v roce 2014 to bylo 16,5 krát více. Přes nepatrný pokles v roce 2007 narůstal počet žadatelů exponenciálně.

Obrázek 2a: Počet žádostí o azyl ve vybraných státech EU

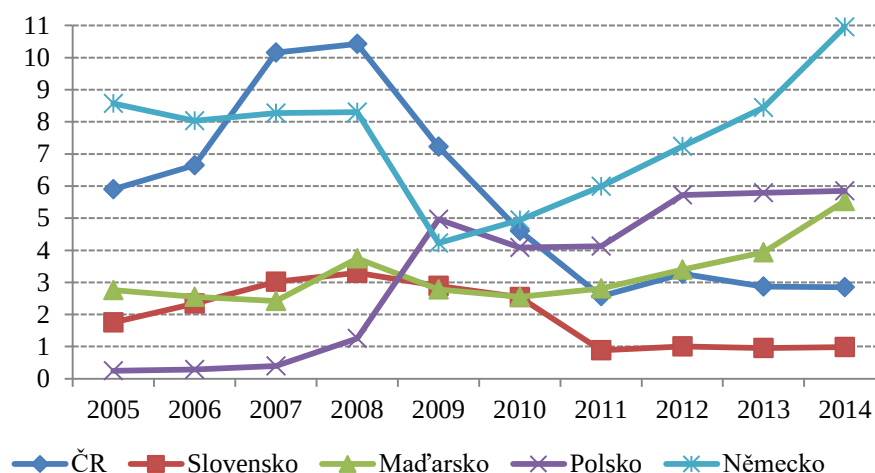
Zdroj: Eurostat (2016), vlastní zpracování

Obrázek 2b: Počet žádostí o azyl ve vybraných státech EU (v logaritmickém měřítku se základem 10)

Zdroj: Eurostat (2016), vlastní zpracování

Obrázek 3: Počet imigrantů na 1000 obyvatel vybraného státu EU

Zdroj: Eurostat (2016), vlastní zpracování

Aby bylo možné porovnání zemí mezi sebou, byl počet přijatých imigrantů vztažen k počtu obyvatel země – viz obrázek 3. Pokud porovnáme počet imigrantů ve vztahu k počtu obyvatel v letech 2005 až 2014, je patrné, že nejvíce imigrantů na 1000 obyvatel připadalo v Německu (v roce 2014 až 11). Naopak na Slovensku připadalo na 1000 obyvatel vždy nejméně imigrantů (maximálně 2 ve starších obdobích, v posledních třech sledovaných letech už pouze 1). V ČR byl počet imigrantů nejvyšší v roce 2007 a 2008 (10 imigrantů na 1000 obyvatel), od té doby se počty snižují. V Polsku přes relativně rychlý nárůst dosáhla hodnota v roce 2014 šesti imigrantů na obyvatele. Stejný počet imigrantů na 1000 obyvatel zaznamenalo ve stejném roce i Maďarsko.

V následném oddíle byla podrobněji zkoumána věkově specifická struktura imigrantů podle pohlaví. Eurostat sleduje migraci rovněž v členění podle věku a pohlaví, avšak nemá k dispozici kompletní údaje. Maďarsko poskytlo data pouze v období 2009–2013 a polské záznamy postrádají údaje v úseku od roku 2007 do roku 2009. Z obrázku 4 je vidět, že nejfrekventovanější věkovou skupinou jsou imigranti v produktivním věku mezi 30 a 40 lety.

Pouze v Polsku je počet žen roven počtu mužů ve všech věkových kategoriích v letech 2004 a 2005. Nicméně i zde je později patrný nárůst mužské populace ve věku okolo 30 let. Překvapivě v Německu a na Slovensku je více imigrantů ve věku do 10 let než ve věkových kategoriích okolo 20 let. To znamená, že dospělí imigranti přicházejí do těchto zemí s malými dětmi.

Diskuse

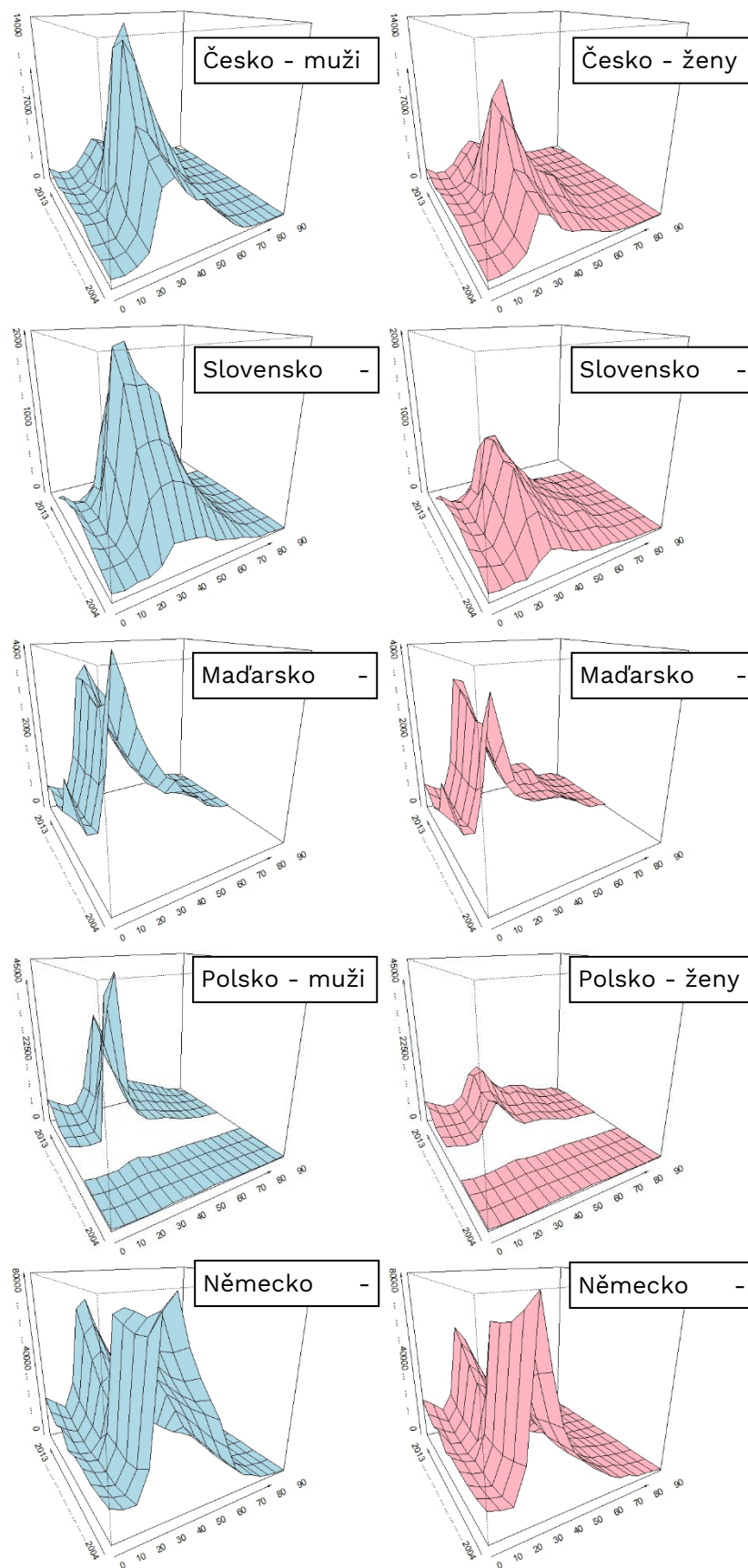
Co se týká výzev pro demografické modelování, nejprve je nutné upozornit na to, že datová základna není dostatečně kvalitní. Analytik naráží především na problémy chybějících hodnot v datových maticích, které znemožňují aplikaci robustních metod, metod založených na principu hlavních komponent a také aplikaci stochastických modelů. Pro sofistikovanou analýzu je třeba dispozice kompletních datových matic za dostatečně dlouhé časové období, přičemž pořízení hodnot (popřípadě odhadů) musí být konstruováno stejnou metodikou. Lokální statistické úřady sice informace o migraci (již) pořizují, ovšem následná koordinace zpracování a šíření otevřených dat mezi těmito statistickými úřady a nadnárodními institucemi, které se migrací zabývají a chtějí

zabývat (Eurostat, OECD, popřípadě různé nadace, mezinárodní sbírky, fondy a dobrovolnické organizace), je teprve na počátku a v případě, že chce analytik získat nějaký ucelený datový přehled, který je mezi různými zeměmi srovnatelný a interpretovatelný, je třeba vynaložit velké vstupní investice a úsilí k jeho získání. Následující roky zřejmě ukáží, jak evropské elity dokáží nastalou situaci vyřešit a do budoucna zlepšit informovanost úřadů a systém monitorování migračních proudů. Je pochopitelné, že Evropa na nastalý migrační nápor nebyla připravena, technologické zabezpečení nestačilo a ani množství imigračních úředníků, registračních pracovišť, sociálních pracovníků a dalších institucí a jedinců nebylo včas připraveno čelit tomuto nenadálému výkyvu.

Dalším problémem migračního modelování a očekávání je z části náhodná a z části systematická povaha migračních proudů. Nevystačíme si zde s klasickými metodami časových řad, kdy je budoucí vývoj projektován na základě minulého vývoje, ale je nutné zvažovat pokročilejší modely, které budou muset být determinovány buď komponentami, které migraci vysvětlují, nebo doplňujícími vysvětlujícími proměnnými. U procesu migrace neexistují pevně dané zákonitosti pro projekci jako v případě úmrtnosti (a po akceptaci určitých omezení i v případě plodnosti). Obtížnější v případě migrace je skutečnost, že migranti často volí některé země pouze jako tranzitní, přičemž tento tranzit může mít povahu krátkodobého i dlouhodobého setrvání. Příchod do Evropy skrz některou z jižních nebo východních zemí může být pro některé migranty krátkodobým procesem, pokud jejich žádosti o azyl, umístění a začlenění budou rychle vyřízeny a oni se tak snadno dostanou do cílové země. Pokud se jakýkoliv administrativní úkon v rámci tranzitní země zpozdí, nebo v důsledku politické situace změní, migranti mohou zůstat v tranzitní zemi velmi dlouho, což dále ovlivní jejich chování a rozhodování. Někteří mohou v tranzitní zemi zůstat natrvalo, což z této země vytvoří zemi cílovou, jiní mohou být po uplynutí zákonných lhůt deportováni zpět do svých domovských zemí a cesta do Evropy se jim tak nadlouho uzavře. U jiných zase může dojít ke změně preferencí své cílové země, neboť se v rámci čekacího procesu ukáže, že původní cílová země není v dohledném horizontu dosažitelná. Jiným faktorem můžou být tzv. přerozdělovací kvóty, o kterých Evropská unie stále jedná, a které migrantům jejich cílovou zemi systematicky určí. Tím se vlastně zcela eliminuje faktor preference a rozdělení migrantů z tranzitních zemí do zemí cílových bude determinováno pouze úředním aparátem.

Přestože je migrace důležitou proměnnou v populačních projekcích, často se předpokládá, (především pak u malých územních celků jako jsou například města, okresy a další územně-správní celky jednotlivých území), že migrační saldo (tedy rozdíl přistěhovalých a vystěhovalých) je nulové. V případě, že se v expertním očekávání usuzuje na konkrétní kladnou či zápornou hodnotu, většinou se koriguje jen výsledný počet obyvatel specifický podle pohlaví, nikoliv však již specifický podle věku. V případě celých zemí (a to nejenom Evropy) tento zjednodušující přístup použitelný není, respektive nikdy neposkytne relevantní a vypovídající výsledky. Migrační vlna je do některých evropských zemí takové velikosti, že desetitisíce obyvatel v rámci vybraného spektra nejčastěji migrujících věkových skupin má sílu ovlivnit strukturu celé výchozí populace (viz publikace Lindha, 2003, nebo Greenwooda, 2005). Z historie víme, že existovaly roky, ve kterých statistici pro některé evropské země zjistili přibližně nulové saldo čisté migrace. Tato situace však v současné době není aktuální u žádné ze zemí V4, ani u jiných evropských zemí. Významné kladné migrační saldo u tranzitních zemí se v budoucnu navíc pravděpodobně promění v záporné.

Obrázek 4: Počet (x-x+5)-letých imigrantů podle pohlaví ve vybraných státech EU

Zdroj: Eurostat (2016), vlastní zpracování

Závěr

Cílem článku bylo poukázat na současnou imigrační situaci v EU, diskutovat výzvy pro modelový aparát v oblasti imigrace do Evropské unie a nalézt možná řešení. Vývoj imigrace byl představen na datové základně zemí V4 a Německa. Byl zkoumán vývoj počtu imigrantů do vybraných států EU a počet podaných žádostí o azyl v těchto zemích, porovnáván počet imigrantů na 1000 obyvatel v jednotlivých státech a popisovány věkově a pohlavně specifické struktury imigrantů ve sledovaných zemích. Upozorněno bylo hlavně na nestejnou metodiku měření a na prodlevy v pořizování statistických údajů o procesu migrace. Tyto prodlevy se pak přenáší od lokálních statistických úřadů, přes nadnárodní společnosti jako je Eurostat, OECD, mezinárodní sbírky, nadace, fondy a dobrovolnické organizace až k akademicko-vědecké sféře.

Hlavní výzvy pro demografické modelování vyplývají jednak z nedostatečné datové základny a jednak také z části náhodné a z části systematické povahy migračních proudů. V rámci budoucího výzkumu (jako oporu pro dílčí výsledky jednotlivých zemí) se jistě nabízí použití modifikovaného Lee-Carterova modelu pro případ migrace, modelu lidského kapitálu, nebo modifikovaného gravitačního modelu (viz studie Greenwooda, 2005). Všechny tyto přístupy jsou ovšem založeny na předpokladu, že je k dispozici kvalitní a kontinuální datová základna. I tak je ovšem nutné brát v úvahu, zdali jsou publikovaná data za různé země srovnatelná, tj. zda se jedná o skutečné hodnoty pořízené matrikami (popř. příslušnými úřady konkrétních zemí), nebo odhady založené na modelech či odvozené z jiných ukazatelů. V takovémto případě by totiž bylo možné tyto země srovnávat jen tehdy, pokud by technika odhadů či odvozování z jiných ukazatelů bylo vzájemně srovnatelné.

Modifikovaný Lee-Carterův model společně s modifikovaným gravitačním modelem se nabízí jako nejlepší doporučení směřování budoucího výzkumu, neboť pro modelování migrace je třeba nejen vědět, kam migranti budou směřovat, ale odkud a s jakým důvodem přijdou. Zahrnutí dalších proměnných do modelů, jako jsou např. individuální preference, hospodářská vyspělost cílových zemí, ochota obyvatelstva migranty akceptovat, ekonomicko-politická situace zdrojových zemí atp. jsou důležité vysvětlující faktory, bez kterých se fungující migrační modely neobejdou. Pro kvantitativní analýzu je nejprve nutné tyto proměnné nějakým způsobem a nějakou škálou změřit. Následně pak vyřešit jejich implementaci do existujících konceptů migračních modelů.

Poděkování: Tento článek byl zpracován za podpory prostředků dlouhodobého koncepčního rozvoje vědy a výzkumu Fakulty informatiky a statistiky Vysoké školy ekonomické v Praze (IP 400040).

Literatura a zdroje dat

- Košťál, J. 2013. *Vybrané metody vícerozměrné statistiky (se zvláštním zaměřením na kriminologický výzkum)*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci.
- Arlt, J., Arltová, M. (2011). Mortality forecasting on the base of Cointegrated Lee-Carter Method. In: *ASMDA 2011 – Applied Stochastic Models and Data Analysis*. Roma: Università di Roma, s. 81–87.
- Arltová, M. (2011). *Stochastické metody modelování a předpovídání demografických procesů [habilitační práce]*. Praha: Vysoká škola ekonomická v Praze, 131 s.

- Booth, H., Tickle, L., Smith, L. (2005). Evaluation of the variants of the Lee-Carter method of forecasting mortality: a multi-country comparison. *New Zealand Population Review*, (31):1, s. 13–34.
- Box, G. E. P., Jenkins, G. (1970). *Time series analysis: Forecasting and control*. San Francisco, Holden-Day.
- Buetner, T. (2002). Approaches and experiences in projecting mortality patterns for the oldest old. *North American Actuarial Journal*, (6):3, s. 14–25.
- Caswell, H., Gassen, N. S. (2015). The sensitivity analysis of population projections. *Demographic research*, (33):28, s. 801–840, doi: [10.4054/DemRes.2015.33.28](https://doi.org/10.4054/DemRes.2015.33.28)
- Ediev, D., Coleman, D., Scherbov, S. (2014). New Measures of Population Reproduction for an Era of High Migration. *Population space and place*, (20):7, s. 622–645.
- Eurostat (2016). Immigration by five year age group, sex and citizenship [migr_imm1ctz]. *Database by themes [online]*. [cit. 2016-03-04]. Dostupné z: <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do>
- Greenwood, M. J. (2005). Modeling migration. *Encyclopedia of Social Measurement*, (2), Elsevier Inc., s. 725–734.
- Johnson, K. M., Field, L. M., Poston, D. L. Jr. (2015). More Deaths Than Births: Subnational Natural Decrease in Europe and the United States. *Population and Development Review*, (41):4, s. 651–680, doi: [10.1111/j.1728-4457.2015.00089.x](https://doi.org/10.1111/j.1728-4457.2015.00089.x)
- Kahanec, M., Zimmermann, K. F. (2010). Migration in an enlarged EU: A challenging solution? Five Years of an Enlarged EU, Springer-Verlag Berlin Heidelberg, s. 63–94, doi: [10.1007/978-3-642-12516-4_5](https://doi.org/10.1007/978-3-642-12516-4_5)
- Lee, R.D., Carter, L.R. (1992). Modeling and forecasting U.S. mortality. *Journal of the American Statistical Association*, (87), s. 659–675.
- Lee, R.D., Tuljapourkar, S. (1994). Stochastic population forecasts for the United States: beyond high, medium, and low. *Journal of the American Statistical Association*, (89), s. 1175–1189.
- Leslie, P.H. (1945). On the Use of Matrices in Certain Population Mathematics. *Biometrika*, (33):3, s. 183–212.
- Lindh, T. (2003). Demography as a forecasting tool. *Futures*, (35):1 (The future of European Societal Bill), s. 37–48, doi:[10.1016/S0016-3287\(02\)00049-6](https://doi.org/10.1016/S0016-3287(02)00049-6)
- Pflaumer, P. (1992). Forecasting US population totals with the Box-Jenkins approach. *International Journal of Forecasting*, (8):3, s. 329–338.
- Project Europe 2030 on the Challenge of Demography (2010), In: *Population and Development Review*, (36):3, s. 647–650, doi: [10.1111/j.1728-4457.2010.00350.x](https://doi.org/10.1111/j.1728-4457.2010.00350.x)
- Roubíček, V. (1993). Hlavní demografické trendy po II. světové válce. *Demografie*, (25):1, s. 13–20.
- Rowlands, D. (1999). Domestic Governance and International Migration. *World Development*, (27):8, s. 1477–1491.
- Sundbärg, A. G. (1923). *Bevölkerungstatistik Schwedens 1750-1900*. Stockholm, P. A. Norstedt & Söner.
- Šimpach, O., Langhamrová, J. (2014). Stochastic Modelling of Age-specific Mortality Rates for Demographic Projections: Two Different Approaches. In: *Mathematical Methods in Economics 2014*. Olomouc: Palacký University in Olomouc, s. 890–895.
- Šimpach O., Pechrová, M. (2016). The Challenges of Migration to the European Union for Demographic Modelling. In: *Proceedings of 3rd International Conference on European Integration 2016*. Ostrava: VŠB-TU Ostrava, s. 970–977.
- Wiśniowski, A. et al. (2015). Bayesian Population Forecasting: Extending the Lee-Carter Method. *Demography*, (52):3, s. 1035–1059.
- Zaiceva, A., Zimmermann, K. F. (2008). Scale, Diversity, and Determinants of Labour Migration in Europe. *Discussion paper series, IZA DP No. 3595*, Forschungsinstitut zur Zukunft der Arbeit (Institute for the Study of Labor), July 2008.

Summary

Migration is currently a serious issue which is likely to be faced also by the next generation. In addition to the social consequences it will also bring changes in the population structure of European society. This article aims to highlight the current situation in the EU (Visegrad countries and Germany), to discuss the challenges for modelling the migration and point out possible solutions. Among the most important constraints that current migration research faces belongs lack of detail data, a delay in the publication of the data, and disparity of expert estimates within the publications of local authorities. Quality migration models will have to be an integral part of reliable demographic projections, because Europe is currently undergoing relatively rare historical changes.

Kontakty

Ondřej Šimpach
Vysoká škola ekonomická v Praze
Fakulta informatiky a statistiky
Nám. W. Churchilla 4, 130 67 Praha 3
ondrej.simpach@vse.cz

Marie Pechrová
Ústav zemědělské ekonomiky a informací
Mánesova 75, 120 00 Praha 2
pechrova.marie@uzei.cz